

TEMA 4/2022:

Nye ideer og ny inspiration til de pædagogiske læreplaner

0-14 - PÆDAGOGISK TIDSSKRIFT
Udgives af:
Dansk Pædagogisk Forum
Nr. 4/2022 - November 2022
32. årgang

Velkommen til det nye 0-14!

1. nyhed:
Andet format,
Andet udseende!

2. nyhed:
Nyt layout!

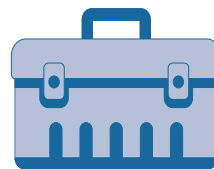
3. nyhed:
Værktøjskassen - med støtte til
bearbejdning af
artiklerne!

4. nyhed:
Digital udgave
af 0-14 – gratis
for 2022
abonnementet!

Hvis du/I har været abonnenter på 0-14 siden starten for 31 år siden, har I vænnet jer til en bestemt 'fremtrædelsesform' gennem de mange år. Jo, der har været ændringer undervejs, men små og ikke så radikale.

Nu har vi været på værkstedet og ændret på en række punkter, som er sammenfattet i fire punkter ovenfor og som vi uddyber herunder:

- 1. nyhed** Det nye format er mere handy og giver bedre muligheder for vores opsætning af de enkelte artikler. Desuden er det på en anden slags papir, som er behageligere at røre ved og mere 'bæredygtigt'.
- 2. nyhed** Man vil tydeligt kunne se, at artiklerne/siderne ser anderledes ud. Der er mere 'luft' på siderne, mere læsevenlighed, mere overskuelighed.
- 3. nyhed** Ved hver artikel er der tre korte spørgsmål, som vi tror er gode til at aktivere forståelsen af artiklens indhold og forlag. Punkterne er velegnede til for eksempel en personalegruppes bearbejdning af dele af pågældende artikel. I hvert nummer er der forslag til, hvordan man som gruppe kan gribe denne bearbejdning an (se f.eks. side 6-7).
- 4. nyhed** Man kan nu supplere sit 'papir-abonnement' med et digitalt abonnement, hvor man kan læse hele tidsskriftet på nettet. Det giver gode muligheder for at flere i et dagtilbud eller en forvaltning kan læse med. Og det giver os chancen for at viderebringe videoer, supplerende materiale, man kan klikke sig hen til. Mail til bogbutik@paedagogiskforum.dk og skriv: Vil gerne supplere med digital udgave af 0-14 i 2022.

Vi glæder os til udfordringerne med at skabe et 'videreudviklet' og fornyet 0-14!

Med venlig hilsen
Kjeld Rasmussen, red.

Velkommen til nr. 4-2022 af 0-14:

Ny inspiration og nye ideer til de pædagogiske læreplaner

Alle dagtilbud har i dag pædagogiske læreplaner.

Jeg skal ikke gøre mig klog på, om alle nu også har skrevet dem helt og totalt færdige eller om alle nu også bruger dem aktivt hele tiden. Men gennem kontakt til og besøg i rigtig mange af dem, suppleret med de data der nu foreligger, og af artikler i dette nummer, har jeg alligevel samlet mig et indtryk af, hvad der er vigtigt i brugen af dem. Det kan sammenfattes i disse fem korte punkter:

Det er vigtigt, at alle har haft en hånd med i udarbejdelsen af dem. Har ejerskab til dem, som man siger på nudansk.

Det er vigtigt, at alle ansatte har et rimeligt grundigt indtryk af, hvad der står i dem og ikke mindst hvad den bagvedliggende intention er med de enkelte dele.

Det er afgørende, at man har et proaktivt (:et moderne nudansk ord) forhold til sin læreplan.

Det vil sige: At man ikke betragter den som de i yderliggående trossamfund betragter biblen. Men at man i stedet ser sin læreplan som et fleksibelt værktøj under konstant forandring og fortolkning. Det udtrykker intentioner og planer, men hverdagen i et dansk dagtilbud kan ikke altid være som en ret linje - vilkårene ændrer sig og derfor må fortolkningen af læreplanerne også gøre det.

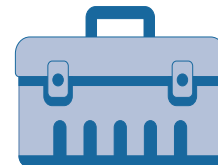
Brugt på denne måde - som et aktivt men fleksibelt værktøj - kan en læreplan til gengæld spille en afgørende rolle i at holde sammen på den røde tråd i ens pædagogik. - Se i denne forbindelse også den første artikel (side 14 ff) om en undersøgelse, der viser, at de nye læreplaner gør en forskel!

Og jeg vil afrunde med: Dette nummer af 0-14 indeholder mange utroligt inspirerende bidrag til ovenstående! Meget læseværdige og spændende erfaringer fra en række dagtilbud.

Med venlig hilsen og god læselyst

Kjeld Rasmussen, red. af 0-14

OBS - bemærk at der i slutningen af næsten alle artikler sidder en "Værktøjskasse". Den indeholder gode opgaver/spørgsmål til bearbejdning af artiklens emner!

Tak for bidrag til dette nummer fra en række fagfolk, herunder nogle fra disse kommuner: Aarhus, Silkeborg, Gentofte, Hvidovre, Assens, Aalborg, Viborg, Tønder, Bornholm, København, Odense, Vesthimmerland

0-14 i 2023!

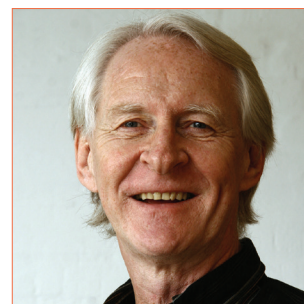
Vi har temaer til en ny årgang på plads. Læs om dem på bagsiden af dette nummer! Fire vedkommende, aktuelle, spændende temaer.

I den nærmeste fremtid vil vi udsende det, I skal bruge til at forny jeres abonnement. Det er samme pris, som i de sidste mange år

- og ovenikøbet kan man få et gratis digitalt abonnement med i købet
- gratis hvis man har abonnement- eller man kan 'nøjes' med dette.

Velkommen til 2023 med 0-14!

0-14

INDHOLD NR. 4-2022: NYE IDEER OG NY INSPIRATION TIL DE PÆDAGOGISKE LÆREPLANER

8 DA LÆREPLANEN ENDELIG GAV MENING – OG IKKE BARE VAR EN GOD HISTORIE

Da masteren for Styrket pædagogiske læreplan blev præsenteret, havde de chancen for at starte på en frisk. Faglige fyrtårne og effektiv evaluering gjorde læreplanen levende.

Af Birgitta Liljenberg Schmidt, daginstitutionsleder, Børnehuset Immerkær

14 DEN NYE STYRKEDE PÆDAGOGISKE LÆREPLAN HAR GJORT EN FORSKEL!

70 % af lederne har godt styr på den faglige ledelse – men kun 45 % har styr på evalueringskulturen. Gode råd om dette.

Af Dorthe Filtenborg, Pædagogisk Udviklingskonsulent

18 KONG STINKEFODS UNIVERS ER EN GOD RØD TRÅD FOR ALLE 6 LÆREPLANSTEMAER

De leger, finder trolde i naturen, fanger trolde, har lavet deres egen troldebørnebog og har en sang om hver trolde. De har det sjovt og de lærer en masse

Af Janni Nielsen, pædagog, Skovtrolden, afd. Træhuset

24 DET VIGTIGSTE ARBEJDE ER DOG MELLEMRÆGNINGER INDEN VI GÅR I GANG MED VANDBANEN MED BØRNENE

"Hvilke børn udtænker vi aktiviteter til og for hvad?" Denne proces med kobling af mål og aktivitet er af stor betydning

*Af Paula Guerrero Mieres Ledelsesteam
Trekloveren*

28 SØENS DYR

De har halvårstemaer, der bringer alle læreplanstemaerne i spil

Af Leder Berit Rømer Hansen, Souschef Anders Olsen, Pædagogerne Hanne Poulsen og Mads Mikkelsen, Børnehaven Tyttebærhuset

34 DEN GODE PÆDAGOG TIL DE MINDSTE

To forskere fulgte to dygtige pædagoger via observation og interviews bl.a. for at styrke arbejdet med de pædagogiske læreplaner

Af Anders Skriver Jensen, Lektor, ph.d., og Henriette Jæger, Lektor, cand.pæd., Københavns Professionshøjskole, Pædagoguddannelsen

38 HVORDAN FÅR MAN TID TIL AT LAVE EN LÆREPLAN?

Når der nu i forvejen er så lidt tid til at få talt sammen om vores pædagogiske praksis?"

Af Kasper Lau Larsen, faglig pædagogisk leder i Klemensker Børnehus

42 BARNETS EGEN LÆREPLAN

Børnene kan vælge mellem forskellige aktivitetsmuligheder og de er 'små medhjælpere' i dagligdagens rutiner

Af Hanne Dorthe Frimodt, pædagog og daglig leder, Gummerup Private Vuggestue og Børnehave

48 NØRREBRO-INSTITUTION SKABER SMÅ KUNSTBRUGERE

Brolopperne på Nørrebro har flere længevarende partnerskaber med lokale kunstnere.

Af Tine Torp Thorlin, journalist, Børne- og Ungdomsforvaltningen i København

52 PÆDAGOGER KAN MEGET – SPECIELT NÅR DE FÅR GODE MULIGHEDER FOR DET

Eller: Lykken ved som pædagog at arbejde kontinuerligt med små børnegrupper

Gunhild Bjarnason, pædagogisk leder, Julie Holm Trøjborg og Katrine Damsgaard, pædagoger, Børnehuset Grundtvigsvej

58 VI VIL SKABE LÆRINGSMILJØER – JA, MEN OGSÅ NOGLE SOM KAN MODVIRKE STRESS!

De prioriterer i deres læreplan for eksempel at have et helt 'sanserum', hvor børnene kan komme ned i arousal!

Af Trine Rom-Jensen, pædagog, pædagogisk leder, Børnehaven Vivaldi

64 NØJ, DET ' FYSIK, DET ' FOR BØRN

De retter fokus mod, hvad børn gør i science-aktiviteter og de har foreløbig identificeret elleve praksisser i tre kategorier

Af Helle Hovgaard Jørgensen, Linda Ahrenkiel og Morten Rask Petersen ved Anvendt Forskning i Pædagogik og Samfund, UCL Odense

70 DET ER GODT AT UNDRES – HELE LIVET

Filosofiske øvelser med børn kan understøtte temaer som - Kultur, æstetik og fællesskab

Af Jimmy Thornvig Knudsen, Pædagog, Cand. Mag. i Anvendt Filosofi

74 HVEM ER LILLE MADSEN – OG HVAD KENDETEGNER HANS HUS OG HANS LÆREPLANER?

De evaluerer med udgangspunkt i facts i form af tal og faglige debatter

Af Theresa Berg Andersen, Institutionsleder Aldersint. inst. Lille Madsens Hus

78 BLÅ SKEMAER VISTE VEJEN FRA PRAKSIS TIL PÆDAGOGISK GRUNDLAG

Ambitionen var, at der skulle udarbejdes 100 blå skemaer både individuelt og i husene i løbet af et år

Af Anne Laursen & Lea Bæk, faglige fyrtårne i Århusbækken/ Midtbyen og Specialområdet i Silkeborg

84 DET ER SJOVERE AT SE EN LILLE FILM END AT LÆSE EN LANG TEKST

Deres læreplan skulle "tale" ud til forældre, derfor har de fra starten brugt tekst, film og fotos til netop at illustrere dette – i artiklen finder du link til filmene.

Af Majbrit Wetke, leder Børnehuset Egeskov og Skovbørnehaven

IDÉ-SIDER

23 FRA ÆBLE TIL GELE!

(Natur, udeliv og science og sociale kompetencer).

33 MADMOD – KOMMER IKKE AF SIG SELV!

(Alsiddig personlig udvikling, Social udvikling)

47 OL FOR 0-63 ÅRIGE!

(Sprog, krop og bevægelse, oplevelsen af fællesskab)

57 PÅKLÆDNING OG UDKLÆDNING - SKABER FOLK!

(Krop, sanser og mestring)

62 FUGLEKASSER – PROCES OG PRODUKT

(Fællesskab, sociale kompetencer, og vild med vilje)

83 EN HÅNDGRIBELIG LÆREPLANS-MODEL

De fem førstnævnte er fra Børnehuset Lupinmarken i Viborg, den sidste er fra Motorikbørnecentret i Skærbæk

Indlæg til nr. 4/2022: 'Når børn ikke trives ... – skal være redaktionen i hænde senest den 15. januar 2023.

Udgiver: Dansk Pædagogisk Forum

Ansvarshavende redaktør: Kjeld Rasmussen, Dansk Pædagogisk Forum

Journalist: Randi Romvig Pisani

Omslagsfoto: Fra Børnehaven Tyttebærhuset

Layout og DTP: MDO og Johanna Marie Paulsen

Tryk: Strandbygaard

ISSN: 0906-5873

Miljømærket tryksag
5041 0751

Dette temanummer indeholder nogle af de væsentligste dele af det at arbejde med pædagogiske læreplaner

Hver del har sin egen farve og hver boks angiver artikler der fokuserer meget på netop denne del.

De artikler der har mest fokus på for eksempel at skrive eller skrive om på sin læreplan er alle præget af en rød farve.

Artikler der mest handler om at få skabt en rød tråd i arbejdet med læreplanen er blå. Og så videre.

Få læreplanen skrevet eller skrevet om

Da læreplanen endelig gav mening – og ikke bare var en god historie – s. 8

Hvordan får man tid til at lave en læreplan? – s. 38

Vi vil skabe læringsmiljøer – ja, men også nogle som kan modvirke stress! – s. 58

Blå skemaer viste vejen fra praksis til pædagogisk grundlag – s. 78

Pædagogernes forudsætninger

Det vigtigste arbejde er dog mellemregninger inden vi går i gang med vandbanen med børnene – s. 24

Den gode pædagog til de mindste - Et forskningsprojekt af stor betydning for pædagogiske læreplaner – s. 34

Pædagoger kan meget – specielt når de får gode muligheder for det – s. 52

Skabe en rød tråd i læreplansarbejdet

Kong Stinkefods univers er en god rød tråd for alle 6 læreplanstemaer - s. 18

Barnets egen læreplan – s. 42

Læreplanen og forældrene

Det er sjovere at se en lille film end at læse en lang tekst – s. 84

Idé sider - blive inspireret af andres aktiviteter

Fra æble til gele - s. 23

Madmod – kommer ikke af sig selv! – s. 33

OL for 0-63 årige! – s. 47

Påklædning og udklædning – skaber folk! – s. 57

Fuglekasser – proces og produkt – s. 62

En håndgribelig læreplans-model (i træ) – s. 83

Arbejde med de enkelte læreplanstemaer

Søens Dyr – et halvårstema fyldt med oplevelser, action, undren, erkendelser – og læreplanstemaer - s. 28

Nørrebro-institution skaber små kunstbrugere – s. 48

Nøj, det ' fysik, det ' for børn – s. 64

Det er godt at undres – hele livet – om filosofi med børn - s. 70

Evaluering

Hvem er Lille Madsen – og hvad kendetegner hans hus og hans læreplaner? – s. 74

Dette temanummer kan læses og bruges på flere måder

Et 0-14 kan være en god ramme for ens eget arbejde med pædagogiske læreplaner men er også meget brugbart i personale -, studie – og andre grupper

Vi ser disse muligheder:

A. Læs det alene og i ro og mag

Det kan være en god stund! Ustresset. For at nyde de mange gode historier plus blive inspireret af andres erfaringer og viden.

B. Alle læser en eller flere bestemte artikler

Vælg artikler ud der rammer ind midt i et emne, I er optaget af netop nu eller snart. Her kan man få et godt overblik ved at studere siden overfor, hvor vi har 'bundet' artiklerne i forhold til hvilket delemne de især beskriver.

Eksempel 1: I skal snart lave planer for læreplansarbejdet de kommende måneder eller hele året. Læs da for eksempel artiklerne under 'Arbejde med de enkelte læreplanstemaer' og/eller artiklerne under Idé sider - blive inspireret af andres aktiviteter. Enkeltvis eller tilsammen vil de give meget input og inspiration til jeres emner.

Eksempel 2: I mangler en god ide til, hvordan I får informeret forældrene mere og bedre om læreplansarbejdet. Læs da artiklen under Læreplanen og forældrene

Flere eksempler – orienter jer i modellen på side 6 og se indholdsfortegnelsen på side 4-5!

C. Digital 0-14!

Vær opmærksomme på! – hver enkelt behøver ikke have en papirudgave af 0-14. Hvis I har suppleret med et digitalt abonnement, kan I finde det, I skal bruge på en PC! Gratis i 2022 og 2023!

D. Læg op til debat om et spændende emne.

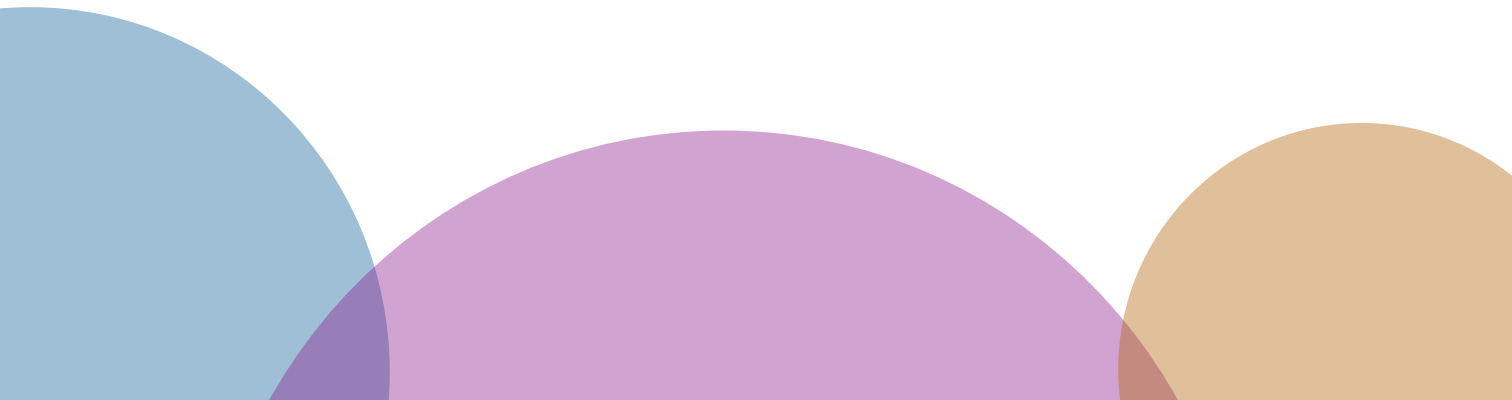
Man kan også mere enkelt have læst en enkelt artikel, som optog en. Den kan man fremlægge på et møde og lægge op til debat. Eller blot anvende PC'en til at starte debatten.

E. Brug det nye 0-14 som velkomst til nyansatte, studerende, vikarer, o.a.

Vær ikke tilbageholdende med at forvente læsning og dygtiggørelse. Den dårligste ansatte er den, der ikke er opdateret og som flyder med strømmen.

F. Se også forslagene til bearbejdning i værktøjskasserne efter de enkelte artikler

Efter hver enkelt artikel er der tre emner/spørgsmål, man kan vælge at tage udgangspunkt i. Dels til sine egne refleksioner, dels til bearbejdning i stue-afdelings- eller personalegruppen.

Da læreplanen endelig gav mening – og ikke bare var en god historie

Da masteren for Styrket pædagogiske læreplan blev præsenteret, havde vi chancen for at for at starte på en frisk. Faglige fyrtårne og effektiv evaluering gjorde læreplanen levende.

Børnehuset Immerkær er en sammenlagt 0-6 års institution i Hvidovre Kommune. Vi har de sidste 3-4 år arbejdet på en naturprofil. Vi har Det Grønne Spirer Flag og er pt. i gang med en friluftscertificering via Skovskolen. Vi har 52 vuggestuebørn og gennemsnitligt 80 børnehavebørn. Vi er ca. 36 ansatte.

Da masteren for den nye Styrket pædagogiske læreplan blev præsenteret, blev vi enige om, at nu havde vi chancen for at for at starte på en frisk. Indtil nu havde læreplanen ikke givet mening. Den var noget, der skulle ligge på nettet, men vi formåede ikke at sætte den i spil i hverdagen.

Vi satte os et mål om, at læreplanen skulle blive en ramme for vores pædagogik, noget der var synligt i hverdagen, og noget der var brugbart og ikke mindst gav mening for os alle. Læreplanen skulle være en vi kunne diskutere ud fra, en man kunne orientere sig i som ny medarbejder – og som forældre. Vigtigst af alt, personalet skulle kunne se sig selv og deres hverdag i læreplanen, læreplanen skulle ikke bare være en god historie.

Tilblivelsen af læreplanen

Vi blev som hus hurtigt enige om, at personalet ikke ville trækkes ud af børnetiden for at skrive. Vi i ledelsen, skulle gøre skrive arbejdet, men personalet skulle komme med eksemplerne og refleksionerne. Vi skulle tage udgangspunkt i hverdagen. I det vi så, samt i de refleksioner og diskussioner, vi havde på vores personalemøder, stuemøder, forældrebestyrelsesmøder og faglige fyrtårnsmøder. Vi besluttede at hvert læreplanstema skulle have eksempler fra hverdagen, som tydeligt viste, hvad vi ville pædagogisk med de forskellige temaer.

Vi, ledelsen, skrev et udkast til den overordnede læreplan. De faglige fyrtårne

læste det, og vi skabte rum til refleksion og debat. Var det den vej, vi ville? Var der noget, der stod der, som personalet ikke kunne genkende? Osv. De steder i læreplanen hvor personalet ikke kunne genkende sig selv og deres praksis, blev diskuteret, noget blev slettet, andet blev omformuleret, alt sammen med fokus på at skabe tydelig faglig retning. De faglige fyrtårne kom med tilføjelser og flere gode eksempler, som underbyggede praksis:

Otto er lige blevet tre år, og personalet ved, at han elsker at eksperimentere og lege med vand. Han står over ved vandtønderne og tapper vand i en spand.

Den voksne går over og spørger Otto, om han har fået våde fødder. Otto er travlt optaget og siger nej. Den voksne går lidt væk og lader Otto lege lidt videre. Lidt efter går Otto væk fra vandtønden, og er nu nysgerrig på, hvad der foregår i sandkassen. Den voksne går hen til Otto og spørger igen, om han har våde fødder, det har Otto stadig ikke. Den voksne spørger, om hun lige må tjekke, det må hun gerne. Den voksne tjekker og siger herefter: "Hold da op, du har da vist fået kolde og våde fødder, lad os hurtigt få styr på det, så du kan komme ud igen." Den voksne hjælper hurtigt Otto med at få tørre strømper og støvler på.

Dette eksempel bidrog til, at vi under læreplantemaet *Personlig alsidig udvikling* fik gjort det tydeligt, hvad det betyder for børn at få lov at eksperimentere og erfare på egen krop, når de eksempelvis leger med vand. Vi fik diskuteret og beskrevet læringen i det at mærke efter og få handlemuligheder, ved at blive guidet af nærværende voksne. Det blev til et eksempel og en refleksion i læreplanen. Denne proces var vigtig. For det var her vi fik diskuteret og reflekteret over hvorfor vi gjorde som vi gjorde eller ikke gjorde. Det

Af Birgitta Liljenberg Schmidt, daginstitutionsleder, Børnehuset Immerkær, Hvidovre.

Nærvær og
nysgerrighed.

var med til at gøre os skarpere på, hvor vi ville hen, hvordan vi ville arbejde.

Fagligt fyrtårn på hver stue

Vi var ikke i tvivl om, at hvis vi skulle lykkes, skulle der være et fagligt fyrtårn på hver stue. Vi sendte, ud over ledelsen, otte stuepædagoger og inklusionspædagogen afsted på uddannelse. Den første opgave var at definere de faglige fyrtårns rolle og ansvar. Helt kort er deres ansvar at få læreplanen til at leve, at bruge den i hverdagens refleksioner, og særligt på stuemøderne. De refleksioner, der opstår på møderne med de faglige fyrtårne, skal bringes videre på stuemøderne, så alle får den samme viden.

Vi har fire årlige faglige fyrtårnmøder, hvoraf den pædagogiske konsulent deltager på to. Vi ønsker os flere, men med stuemøder hver anden uge, har vi svært ved at lægge flere møder ind, som tingene er lige nu.

De faglige fyrtårnmøder er refleksionsmøder.

Emnerne indtil videre har været:

- de faglige fyrtårnes rolle og ansvar,

- læreplanen overordnet, kan vi genkende os selv - rammen for vores arbejde,
  - Hvordan skaber vi deltagelsesmuligheder, hvad betyder det, og hvilke tegn vil vi se, når vi lykkes,
  - evaluering i praksis,
  - evaluering af den overordnede læreplan.
- Vi har måttet aflyse og udskyde møder pga Corona, så vi er ikke nået så langt i vores møderække, som vi havde håbet.

Læreplans- og evalueringsskema

Til stuemøderne udviklede vi det, vi i dag kalder vores læreplans- og evalueringsskema. Hensigten med skemaet er, at vi på stuemøderne taler om, hvad børnegruppen har brug for, og hvad deres næste udviklingstrin eller nærmeste udviklingszone er.

Vi sætter mål, taler om hvilke tegn vi ønsker at se, når vi lykkes, og vi taler om, hvilke aktiviteter der skal planlægges for at nå vores mål.

Læreplansskemaet har udviklet sig hen over årene, vi har fået vores fokuspunkt på, som er børns deltagelsesmuligheder, vi har fået et forældrepunkt på, her beskriver vi, hvad vi tænker forældrene kan arbejde med der hjemme, i forbindelse med de mål

Ståtrold
– en organiseret leg.

vi sætter. Det er et ønske fra forældrene. I øjeblikket har vi temaerne fra skovskoleuddannelsen på, eksempelvis er det i øjeblikket den voksne som kropslig rollemodel.

Det hele skulle gerne hænge sammen, så når den voksne er kropslig rollemodel og bruger sig selv i aktiviteterne, skaber han/hun deltagelsesmuligheder for børnene. Det er nemmere for børnene at fordybe sig i aktiviteten, når vi selv deltager, end når vi bare står på sidelinjen.

Læreplansskemaet bliver evalueret på stuemødet hver sjette uge, her kigger vi på, om vi lykkedes, skabte vi deltagelsesmuligheder for alle børn, er der noget vi skulle have gjort anderledes osv. Vi har planlagt stuemøder hver 14 dag, her deltager stuens personale og den daglige leder. Udover læreplans- evalueringsskemaerne hver sjette uger, evaluere vi løbende på stuemøderne, er der noget vi skal gøre anderledes, vi laver sprogvurderinger, sprogtrappen, TOPI osv.

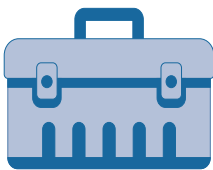
Vi har prioriteret, at den daglige leder er med på samtlige stuemøder. Hun er blikket udefra, stiller spørgsmål, gør for det meste skrivearbejdet, men er også med

til at holde rammen. Læreplanen fungerer på den måde som et ledelsesværktøj. Det er rammen for vores arbejde, det er med baggrund i den, at vi som ledelse sætter hjørneflagene for vores arbejde. Men det er også her personalet kan udfordre rammen. Når noget ikke giver mening i læringsmiljøerne, når noget skal udvikles, ændres, så er det ofte på stuemøderne, at det bliver synligt. Det bliver taget med videre på faglige fyrtårns møder og personalemøder. Ledelsesmæssigt bruger vi det også til at skabe en gennemgående kvalitet, for at sikre at alle børn får den samme kvalitet i hverdagen på tværs af stuerne.

Kommunen som medspiller

Den pædagogiske konsulent deltager på to af vores faglige fyrtårns møder. Her bidrager hun til refleksion og kommer med et nysgerrigt blik udefra. Samtidig får hun en viden om os, som hun inddrager i de tilsyn hun laver i institutionen. Til vores sidste tilsyn, fortalte hun, at hun ser eksempler fra læreplanen i praksis, og dette fortæller os at vores læreplan lever i hverdagen.

Ud over at konsulenten deltager, så har kommunen også en kvalitetsstrategi, den

Værktøjskassen

Korte spørgsmål til refleksion:

1. Hvordan evaluerer I jeres daglige praksis?
2. Hvordan evaluerer I arbejdet med læreplanen?
3. Hvordan afgør I, hvad I skal fokusere på – og hvad I skal evaluere på?

læner sig helt bevist op af læreplanen, hvilket gør, at vi får en ny vinkel på det, vi skal. Vi skal ikke noget mere eller noget nyt, vi skal stadig arbejde ud fra læreplanen, men med nogle pejlemærker, som igen spiller sammen med læreplanen. På den måde bruger vi, i ledelsen, læreplanen til at oversætte det materiale og de krav, der kommer andre steder fra.

Input fra forældre og bestyrelse

Bestyrelsen er også en god medspiller. De har læst vores læreplan. Vi tog to læreplanstemaer op pr. møde og fik deres perspektiver og mulighed for at argumentere fagligt for vores valg. Bestyrelsen stiller ofte nysgerrige spørgsmål, som eks.: ”Må man sige nej til, at nogen må være med i en leg?” Det gav nogle refleksioner og perspektiver på læring og børnefællesskaber, som bliver taget med videre i læreplansarbejdet.

Derudover har vi et felt i vores læreplanskema, hvori vi gør os overvejelser om, hvad forældrene kan gøre i forhold til at styrke børnene i den gode udvikling. Hvis vi f.eks. arbejder med relationer på stuen. Så skriver vi noget om, hvad forældrene kan være opmærksom på, hvordan de taler med deres barn derhjemme, om når nogen slår eller driller. Hvordan kan man tale med sit barn om det, uden at gøre barnet til offer eller bekræfte dem i, at det andet barn er dumt. På den måde bygger vi bro mellem institution og hjem, med fokus på den bedste læring for børnene.

Forældrene får vores læreplansskema ud på AULA hver sjette uge, og vi oplever at flere forældre kommer med input eller spørgsmål.

Evalueringen skal evalueres

Vi er enige om at vores læreplan aldrig bliver færdig.

Den udvikler sig. Ny ideer og refleksion opstår, som da en far kom med en død måge, og vi ikke havde forholdt os til, hvordan vi arbejder med døde dyr. Her måtte vi igen tage fat i en værdi snak, både på et personalemøde og et fagligt fyrtårnsmøde. For hvad vil vi med det, hvad tænker vi, at børnene kan lære af det, og hvad vil vi ikke.

I år har vi for første gang evalueret den overordnede læreplan. Vi har et stort antal læreplanskemaer, som vi har gennemgået. Vi har fået øje på, hvilke temaer der er mest i spil, og hvilke der er knap så meget i spil. Vi har fået øje på, hvor forskellighederne er på stuerne.

Vi har også fået øje på, at vores evaluering bliver for stor, da vi har fokuseret på alt for meget på en gang. Vi skal indskrænke vores evalueringsdel. Hvad er det helt specifikt for læringsmiljøer, vi skal have blik for og evaluere? Det er for stort at evaluere fulde seks uger og samtlige læringsmiljøer.

Men via evalueringen, hvor både forældre og personalets refleksioner inddrages, ændrer læreplanen sig, noget bliver skrevet om, noget bliver tilført.

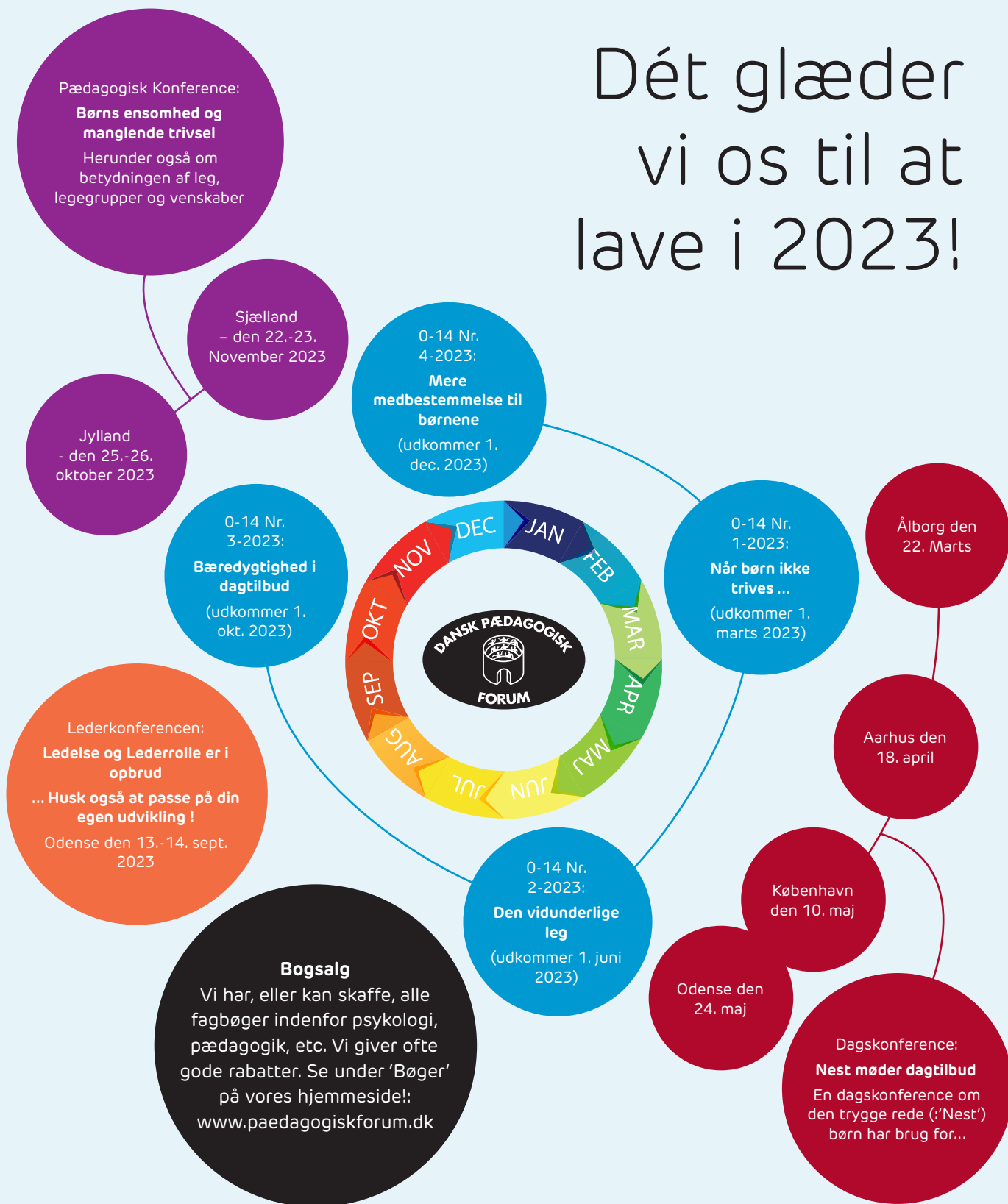
Aktiviteter efter børnenes behov

Læreplanen bliver brugt til at diskutere ud fra, når vi skriver sådan i læreplanen, hvorfor gør vi så noget andet. Vi har nemmere ved at holde vores diskussioner, undringer og nysgerrige spørgsmål på et fagligt niveau. Det handler ikke om, at du gør ..., men om hvad det har af betydning for børnene og deres læring og udvikling.

Vi er blevet bedre til at snakke om børnenes behov og tilrettelægge aktiviteter efter det, i stedet for at vi som i gamle dage planlagde forløb, som vi synes kunne være spændende, og så bagefter talte om, hvad børnene kunne lære.

Børnehuset
Immerkær
Immerkær 38, 2650
Hvidovre
Telefon: 7217 0299
Mobil: 6191 6878
enb@hvidovre.dk

Dét glæder vi os til at lave i 2023!

Den nye styrkede pædagogiske læreplan har gjort en forskel

Cirka 70 % af lederne i dagtilbud har godt styr på den faglige ledelse af den nye styrkede pædagogiske læreplan – kun 45 % af dagtilbuddene styr på evalueringskulturen. Her er en række gode råd om dette.

Den første pædagogiske læreplan fik vi i 2004. Efterfølgeren kom i en styrket udgave 14 år efter, i 2018.

Når, jeg i overskriften så tydeligt skriver, at denne efterfølger har gjort en forskel, kan man spørge: På hvilke områder og hvordan? Der er nemlig umiddelbart mange *ligheder* mellem den nye styrkede pædagogiske læreplan og den gamle. Begge har eksempelvis seks læreplanstemaer og *nogle* af de pædagogiske principper er også næsten identiske. *Ændringerne* i den nye udgave ses overvejende i disse fem punkter:

- *Barneperspektivet* er fremhævet, herunder børns ret til med- og selvbestemmelse på etablering og evaluering af deres eget (børne)miljø. Der skal desuden i højere grad arbejdes med og ud fra børns spor.
- *Legen er grundlæggende* og skal gives betydelig plads samt være gennemgående i den pædagogiske hverdagspraksis.
- *Leg og læring er beskrevet som hinandens forudsætninger (det brede læringsbegreb)*, også med fokus på rutiner og overgange i et læringsperspektiv henover hele dagen - hvor man i den oprindelige læreplan arbejdede mere ud fra en søjletænkning med voksenplanlagte aktiviteter, som børnene blev tilbudt på mere eller mindre fastlagte tidspunkter af dagen.
- *Fokus på at skabe læringsmiljøer med høj kvalitet*, med kvalificeret samspil mellem de strukturelle parametre (kort oversat som læringsmiljøets intention og indretning) overfor proces elementerne (kort oversat som læringsmiljøets praksis og brug).

Der er gennemført flere undersøgelser af effekten af de nye læreplaner – det er imidlertid vigtigt også at få hørt børnenes stemme i dette!

- *Arbejdet med opbygning og vedligehold af en evalueringskultur*, der skal ske med afsæt i systematisk pædagogisk dokumentation som et nødvendigt redskab.

Faglig ledelse er topscorer – 70% har styr på det! Evalueringskulturen – halter!

EVA har gennemført forskellige undersøgelser for at afdække, om den styrkede pædagogiske læreplan så i praksis har ført til ændringer i dagtilbuddene.¹ Et spørgeskema blev sendt ud til samtlige dagtilbudsschefer i Danmark, med supplerende stikprøver blandt dagtilbudsledere og dagplejepædagoger samt gennemførelse af 20 case-undersøgelser og studier i henholdsvis dagpleje, vuggestue og børnehave.

Det korte svar er, at den styrkede udgave af den pædagogiske læreplan i stigende grad har fået indflydelse på det pædagogiske arbejde i - og ledelse af - dagtilbud i Danmark. Tættest på en fuld realisering af målene er "faglig ledelse", som hele 70% af dagtilbuddene vurderes at have

Af Dorthe Filtenborg, Pædagogisk Udviklingskonsulent, uddannet småbørnspædagog, Filtenborg Foredrag & Kurser

Forfatteren har erfaring som pædagog og som leder af flere dagtilbud. Hun har medvirket i 150 faglige udgivelser. Pædagogisk udviklingskonsulent i 'Landsorganisationen Danske Daginstitutioner'

¹ Kilde: "Danske dagtilbud oplever, at den styrkede pædagogiske læreplan skaber en fælles retning", EVA (Danmarks Evalueringsinstitut), 2022, gennemført for Børne- og Undervisningsministeriet

styr på. I bunden af målopfyldelsen ligger "samarbejde med lokalmiljøet" (37%), "evalueringskultur" (45%), "børnefællesskaber og børn i udsatte positioner" (47%) samt "forældresamarbejde" (49%).

Disse resultater passer meget godt sammen med de erfaringer, jeg har gjort som både selvstændig konsulent og pædagogisk udviklingskonsulent i Landsorganisationen Danske Daginstitutioner, hvor der er cirka 250 tilknyttede dagtilbud.: Evalueringskulturen halter gevaldigt.

Det er ikke i sig selv vanskeligt for de respektive dagtilbud at evaluere, men det er vanskeligt for dem at etablere en

evalueringskultur, hvor den systematiske pædagogiske dokumentation indgår som et afgørende redskab, herunder at få perspektiveret børns brede læring samt læringsmiljøet og det brede læringsbegreb i sin dokumentation.

Læringsmiljøet er omdrejningspunktet samt helt centralt i det nye (tilsyns)koncept. Derfor må alle dagtilbud have styr på sin lokale definition og rammesætning af deres læringsmiljøer, der er genstand for den systematiske pædagogiske dokumentation og evaluering. Mit bidrag her er 11 råd og pejlemærker, som både pædagogen og den faglige leder kan lade sig inspirere af til egen praksis:

11 ingredienser til 1 evalueringskultur

1. **Ejerskab** - alle pædagogiske ansatte skal grundlæggende have et ejerskab til den styrkede pædagogiske læreplan, man er ansat på og arbejder efter i dagtilbuddet.
2. **Den faglige intention** - alle skal kende til og fagligt kunne argumentere for det pædagogiske grundlag, de seks læreplanstemaer og de tolv retningsgivende pædagogiske mål for læringsmiljøet.
3. **Læringsmiljøet** - de fysiske, de psykiske og de æstetiske læringsmiljøer i forhold til barneperspektivet skal være beskrevet og kendt, hvor de pædagogiske ansatte har til opgave at sikre et kvalificeret samspil mellem de strukturelle parametre og proces elementerne.
4. **Evalueringsbegrebet** - skal være beskrevet, så man ved, hvad evaluering er og skal bruges til.
5. **Målgruppen for evalueringen skal besluttes** - der er stor forskel på om målgruppen for eksempel er forældrene, forvaltningen, det pædagogiske personale, ledelsen eller børnene.
6. **Evalueringsredskaber skal besluttes og kunne anvendes** - redskaberne kan for eksempel være dataindsamling, måleredskaber eller interviews.
7. **Dokumentationsarbejdet skal besluttes** - man kan anvende mundtlig, skriftlig og visuel pædagogisk dokumentation - for eksempel formidling til forældre ved aflevering og afhentning eller praksisfortællinger eller fotocollage.
8. **Børnene skal inddrages i dokumentationsarbejdet** - børnene bør være en del af det pædagogiske arbejde med at dokumentere, hvor de får mulighed for at erindre, reflektere og komme med input, så dokumentationen bliver betydningsfuld for dem, og de får ejerskab til dokumentationen.
9. **Forældrene skal inddrages i dokumentationen** - fokus bør være på, at forældrene formidler til dagtilbuddet, hvad børnene siger og giver udtryk for derhjemme i forhold til det, de har oplevet og været optaget af i deres hverdag i dagtilbuddet, så der på den måde skabes sammenhæng i børnenes liv.
10. **Kvalificer forretnings- og dagsordenen** for møderne, så der sikres en høj faglighed i det organisatoriske rum, herunder at den systematiske pædagogiske dokumentation fagligt vurderes.
11. **Hav fokus på 5R** (Ramme - Retning - Råderum - Relation - Rolle) i det organisatoriske og praktiske arbejde, så evalueringens sammenfattende konklusion danner afsæt for videreudvikling af læringsmiljøet.

Det handler om at skabe kvalificerede læringsmiljøer

Det mest gennemgående begreb i rammen for den nye styrkede pædagogiske læreplan er som nævnt, at der skal være et pædagogisk læringsmiljø, der med andre ord indeholder den handlingsmæssige udførelse af de 11 punkter ovenfor. Det indebærer både strukturelle parametre og proces elementer i den pædagogiske læreplan.

De strukturelle parametre handler om:

- den fysiske indretning
- valg og placering af redskaber, materialer, inventar og legetøj
- normering og drift
- organisering og brug af det pædagogiske personales kompetencer

Proces elementerne handler om det empatiske og relationelle samspil mellem:

- det pædagogiske personale (indbyrdes)
- det pædagogiske personale og børnene (indbyrdes)
- det pædagogiske personale og forældrene (indbyrdes)
- børnene (indbyrdes)

Pædagogens faglighed har i denne kontekst en helt afgørende betydning for kvaliteten af læringsmiljøet. Konkret må pædagogen i forhold til at inddrage børnenes perspektiver og spor sikre, at både indholdet i de strukturelle parametre samt brugen og interaktionen i proces elementerne taler ind i børnenes behov, alder, udviklingszone og motivation.

Pædagogens valg og placering af inventar, redskaber, materialer og legetøj (de

strukturelle elementer) må eksempelvis honorere børnenes perspektiver. Dette kobles sammen med, at pædagogen skal være i stand til på en empatisk, relationel måde at interagere pædagogisk med børnene og kan observere børnenes handlinger (proces elementerne).

Jo bedre, de to dele indgår i et kvalificeret samspil, jo højere bliver kvaliteten af læringsmiljøet. Det kræver igen faglig ledelse, som mange ledere heldigvis mestrer ifølge den tidligere nævnte undersøgelse. Og det skal være et gennemgående fokus i arbejdet med evalueringskulturer.

Det er ikke altid nemt, for dagtilbuddene har en generel udfordring i, at der foregår mange forskellige aktiviteter med ofte høj kompleksitet i løbet af en pædagogisk hverdagspraksis. Læringsmiljøet skal kunne rumme disse mange funktioner, behov og individualiteter. Ofte på (for) lidt fysisk plads og med (for) få ressourcer.

Men uagtet de udfordringer, dagtilbuddene bør arbejde med, er konklusionen dog som overskriften på denne artikel - at den nye, styrkede pædagogiske læreplan har gjort en forskel og skabt resultater rundt om i dagtilbuddene og i kommunerne.

Kildehenvisninger:

- Evaluering af den styrkede pædagogiske læreplan - slutrapport udarbejdet af Danmarks Evalueringsinstitut, 2022.
- Læringsmiljøer med høj kvalitet, Dorthe Filtenborg, Hans Reitzels Forlag, 2021.
- Rammer og indhold om den nye, styrkede pædagogiske læreplan, Børne- og Socialministeriet, 2018.

Kan bestilles via
Dansk Pædagogisk
Forum

Landsorganisationen
Danske
Daginstitutioner
Direkte Telefon
+45 4290 1301
E-mailadresse
DOF@LDD.DK

Troldene Morgensur, Herluf og Gynter er ikke fanget i øjeblikket, men de er lige i nærheden

Kong Stinkefods univers er en god

rød tråd

for alle 6 læreplanstemaer

De leger, de finder troldesnot i naturen, de fanger troldene, de kan være lidt frygtssomme under trygge rammer, de har lavet deres egen troldebørnebog, de får læst højt, de har en sang om hver trolde. De har det sjovt og de lærer en masse.

Kong Stinkefod bor egentlig i skoven, og han er en stor grim trolde, der lugter fælt af bussemænd og sure tæer. Faktisk blev han udnævnt til konge over troldene, fordi han er den trolde, der har de mest stinkende fødder. Han gør alt det, man ikke må: Taler grimt og vredt til andre, gør grin med andre, slår andre, griner hvis nogen slår sig, han nægter at hjælpe andre og han gør disse ting, og mange andre, på en tydelig og ekstrem måde.

Vi har vores egen måde at bruge læreplanen på. Vi arbejder således ikke 'isoleret' med et enkelt tema ad gangen men mere med nogle samlede forløb/aktiviteter/oplevelser, hvor igennem vi undervejs rammer ind i de forskellige læreplanstemaer.

Sammenhængen skabes via, at vi har haft et flerårig forløb med netop Kong Stinkefod og hans univers og vi har erfaret, at det har skabt en supergod rød tråd igennem alle 6 læreplanstemaer og for vores arbejde med vores egen læreplan.

Min kollega, Søren Bjerregaard, skabte universet for flere år siden. Kong Stinkefod

er hovedpersonen i en fælles fantasiverden. Han bor i skoven og er både stor og grim. Han lugter fælt af bussemænd og sure tæer. Faktisk blev han udnævnt til konge over troldene, fordi han er den trolde, der har de mest stinkende fødder. Han gør alt det, man ikke må. Han taler grimt og vredt til andre, gør grin med andre, slår andre, griner hvis nogen slår sig, han nægter at hjælpe andre. Og han gør disse ting, og mange andre, på en tydelig og ekstrem måde.

I starten førte dette univers kun til enkelte ture, historier og tegninger. Nu er universet vokset og er blevet til et gennemgående pædagogisk redskab i Træhuset. Stinkefod er at finde i historier, eventyr, lege, spil og brætspil og han er sågar blevet til en fysisk dukke, som for eksempel kan blive fanget og placeret i et bur.

Stinkfod -> og Barnets alsidige udvikling

For børnene (og vi voksne) er Kong Stinkefod altså blevet gjort levende, og

Af Janni Nielsen,
pædagog,
Skovtrolden, afd.
Træhuset

Kong Stinkefod
er fanget i buret i
vores alrum

På vej på jagt efter
troldespor i skoven

Se, hvad vi har
fundet! Er det
måske trolde-not,
der er på træet?

Tilbage til børne-
haven efter en
god tur i skoven i
regnvej

Vi skal lave
Trolisminimalis.
Gryden står klar til
at blive fyldt med
ingredienser, og
Søren fortæller,
hvad børnene skal
lede efter

alle falder let ind i universet og legene omkring det. Der er yderligere blevet vækket tre trolde til live, blandt andet via illustrationer og dukker: *Dronning Morgensur* (Stinkefods kone), *Gynter Gevinst* (som er evigt heldig, hvilket ikke er så godt, når man er sammen med Stinkefod) og *Herluf Mfjkdjg* (han fik sit tilnavn på en blæsende fisketur, så ingen hørte rigtigt, hvad kongen sagde, da han tildelte ham et tilnavn, og ingen tør spørge).

Stinkefod & co. hjælper os eksempelvis til at støtte barnets "Alsidige personlige udvikling" ved, at vi kan arbejde med barnets deltagelseskompetence, da universet skaber et fællesskab, hvor børn hjælper andre børn til at komme med ind i lege og hvor vi justerer "uhyggen" og uvisheden i forhold til barnets individuelle niveau.

Trolde repræsenterer jo nemlig også uhygge og spænding. Børnene får altså mulighed for at mærke 'frygt', men de får vel at mærke lov til at øve det på en tryk bane, hvor vi til hver en tid kan hoppe ud af frygten igen, for det er jo bare noget vi leger. Vi kan her arbejde med børns evne til at håndtere denne frygt, og vi kan fremhæve deres modige side.

Eventyret indeholder for flere af børnene en konstant usikkerhed på: "Er han virkelig?". Dette viser børnenes fantastiske evne til at give sig hen i legen og i fantasien. Når vi er med til at 'stimulere' frygten, kan barnet erfare, hvordan det er at være bange, at det er okay at være bange og det kan få erfaringer med, at det godt kan håndtere det. Vi skal støtte barnet og respektere grænsen, for på den måde lærer barnet, at frygten kan være reel, men at faren ikke er det.

Forskellige børn reagerer forskelligt på trolde. Nogle er klar til at løbe i skoven og fange dem, andre vil ikke så gerne for tæt på og har brug for støtte, når historien bliver for virkelig, og andre igen er mest

trygge, når troldene sidder i buret i køkkenet. Fælles for alle børnene er - og det er afgørende - at de aktivt går ind i legen, synes det er spændende og er med til at digte på historierne om troldenes verden.

Alt dette er med til at arbejde og styrke barnets robusthed, evne til at mærke og skubbe til egne grænser, samt håndtere dets frygt. At leve sig ind i fantasiverdener, som Kong Stinkefods land, giver barnet mulighed for at bearbejde sine følelser uden at skulle udleve dem, men også uden at blive fremmedgjort for dem.

Stinkefod -> og Kommunikation og sprog

Det sidste nye er, at vi har udgivet en børnebog: "Gynter Gevinsts Jul - en juleaften i Kong Stinkefods land". Her hjælper Stinkefods univers os med at arbejde med "Kommunikation og Sprog" via højtlesning og dialogisk læsning fra bogen, men også gennem skuespil om troldene og dialog (barn/barn og barn/voksen) om troldenes verden.

Vi har undervejs lavet vores egne sange, en for hver af de fire hovedkarakterer. Disse bliver sunget flittigt i hverdagen, og flere gange om ugen. Børnenes fantasi er blevet styrket, de har lyst til selv at fortælle og de efterspørger selv læsning fra de voksnes side. Vi har også billeder af troldene, der hver dag hænger synligt fremme, med troldenes navne skrevet på. Dette stimulerer deres bogstavgenkendelse, og før-skriftlighed.

Stinkefod -> og Social udvikling

Selvom troldene er grumme væsner, lærer de børnene om, hvordan man skal opføre sig over for andre. Troldene er ekstreme i deres ageren, og det gør deres opførsel meget synlig for børnene. Vi ser børn, der så 'omvendt' viser, hvordan man opfører sig som en god ven, hjælper hinanden og

En dreng har fundet et blad, som er blevet nippet til af en hare

Søren spiller vores Kong Stinkefod brætspil med en gruppe børn. Hvem bliver mon trolden, der finder krukken med sneglemarmelade...

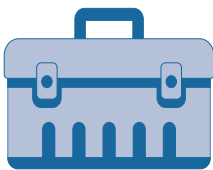
Søren Bjerregaard læser højt fra sin nyudgivne børnebog: "Gynter Gevinsts Jul - en juleaften i Kong Stinkefods land"

Børnene er ved at farvelægge tegningerne af troldene. Imens har vi en dialog om, hvordan troldene agerer

Troldefælden var desværre tom. Det er lidt farligt, men så er det godt at have en ven, man kan holde i hånden

Værktøjskassen

Korte spørgsmål til refleksion:

1. Et troldeunivers som rød tråd i arbejdet med læreplanens temaer – er en speciel måde at skabe sammenhæng præget af leg og eventyr. Fordele?
2. Hvad ville udfordringerne være ved at indføre dette – eller noget lignende – i andre dagtilbud? Og gevinsterne?
3. Forudsætningen er vel næsten, at alle ansatte kan se sig selv i dette univers?

støtter hinanden på troldejagterne, og vi har set hvordan der er blevet skabt nye legerelationer på tværs af grupper og køn.

I mindre grupper tager vi ofte på små ture, læser eller laver andre aktiviteter, hvor vi har fokus på, hvordan det enkelte barns kompetencer kan sættes i spil, og hvordan udfordringer kan vendes til styrker. Sidst vi var på troldejagt, støttede en pige på 3 år en dreng på 4 år ved at holde ham i hånden og sige, at hun nok skulle hjælpe ham.

Stinkefod bliver på sæt og vis en karikatur på vores, og især børns impulser, som de skal lære at håndtere og handle på. Ingen børn er i tvivl om, at Stinkefod ikke opfører sig pænt, og at det han gør ikke er i orden. De synes dog, det er sjovt, når Stinkefod straffer de andre trolde, ved for eksempel at gokke dem oveni hovedet med sin kølle. Uden disse grin kunne en fæl troldeverden nemt blive for dystert og trist. Han giver samtidig børnene mulighed for at komme af med aggressioner, og de kan gøre det normalt forbudte under trygge rammer.

Stinkefod -> og **Krop, bevægelse og sanser**

Vi går ofte på troldejagt i skoven og på legepladsen, og her har vi ofte fokus på "Krop, bevægelse og sanser". Børnenes grovmotoriske kompetencer bliver eksempelvis udfordret, når vi skal liste og snige os ind på trolde, eller løbe i fuld fart væk fra dem. Vi laver aktiviteter, hvor vi bevæger os som trolde. Vi tramper, hopper og agerer som trolde i bogen. Sanserne bliver også vakt, når vi leder efter troldespor eller trolde tegn.

Stinkefod -> og **Natur, udeliv og science**

Børnene er via de mange Stinkefod-aktiviteter blevet meget opmærksomme

på naturen, der omgiver os, hvad enten dette nu er på legepladsen, i skoven, på en tur.

Her hjælper universet os til at gå på opdagelse i naturen, hvor vi leder efter troldespor (svampe, harpiks, betrådte og knækkede grene), når vi ser birketræ, der er væltede og som alle jo ved er trolde, der har forvandlet sig for at gemme sig. Science bliver flittigt brugt, når vi skal lave trylledrikke (en ingrediens er for eksempel en pind, større end en finger, men mindre end en hånd), og når vi leger med trolde-not.

Stinkefod -> og **Kultur, æstetik og fællesskaber**

Kong Stinkefods univers er blevet et fælles fantasi-univers, som favner bredt. Fællesskabet, og følelsen af at være en vigtig del af dette, er til stede, når vi sammen tager på eventyr. Børnene bliver fanget i fortællingerne, og de mærker spændingen, når vi går på troldejagt. Børnene farvelægger kopier af trolde, og de udtænker selv fælder, som de først tegner og senere afprøver.

Troldeuniverset skaber en rød tråd

Det gode ved at have denne røde tråd er, at vi kan arbejde bredt og med andre emner samtidigt. Når vi for tiden for eksempel arbejder fokuseret med temaet følelser, dukker trolde tit op og kan understøtte de planlagte aktiviteter, og når vi har natur som fokus, så falder det os naturligt at benytte universet som ramme og redskab.

Legen og fantasien bliver et bærende omdrejningspunkt, og vi skaber læringsmiljøer, hvor et af de velkendte elementer er Kong Stinkefods land og univers. Denne genkendelighed giver børnene mere ro og mulighed for bedre at kunne udvikle nye kompetencer og relationer.

Idé-side

I dette nummer er der nogle 'ide-sider', som skal inspirere andre til aktiviteter, som indeholder ét eller flere læreplanstemaer.

Fra æble til gele!

På børnehavens legeplads vokser et træ med paradisæbler. Børnene har ofte smagt på de små, sure æbler og er enige om, at de smager skrækkeligt. De bruges derfor af en del børn til at kaste med. En pædagog taler med dem om, hvad æblerne kan bruges til - og eftermiddagens spontane projekt bliver at plukke alle de små æbler. Opfindsomheden er stor - for nogle æbler sidder højt oppe, og samarbejde er nødvendigt for, at alle æbler plukkes. Næste dag bruges formiddagen på at gøre de plukkede æbler klar til gelé. Alle må hjælpe til for der er hundredvis af æbler - faktisk har børnene forsøgt at tælle dem. I stedet kaster børnene sig over sortering og rensning. De arbejder alle sammen om opgaven, og når til sidst i mål, så alle æblerne kan koges til gelé. De bliver optaget af, hvad gelé egentlig er - mange af dem kender ordet, men som noget man kommer i sit hår. Det giver anledning til at lege med sproget og en lang snak om ord, der kan betyde flere ting. De lærer desuden at arbejde i gruppe, reducere madspild, viden om jord til bord. - Og de har det sjovt undervejs.

Natur, udeliv og science
og sociale kompetencer.

Idé fra Børnehuset Lupinmarken,
Viborg. Tekst: Lise Bech
Madsen, leder. Fotos ved for-
skellige medarbejdere

Det vigtigste arbejde er dog mellemregninger inden vi går i gang med vandbanen med børnene

Inden månedsplanen udarbejdes reflekterer ledelse og pædagoger sammen over: "Hvilke børn udtænker vi aktiviteter til og for hvad?" Denne proces er af lige så stor betydning som selve aktiviteten.

"Så kom dagen, hvor vi skulle bygge vores vandbane. I sidste uge samlede vi materiale til den og planlagde, hvordan den skulle se ud. Det tog os lidt tid at få den bygget, vi skulle blive enige til at begynde med, men så tog det fart - og børnene bød ind med gode forslag og ideer. Vi fik hjulpet hinanden med at holde, klippe tape og lave huller (som vandet kunne løbe videre fra) i mælkekartonerne. Til allersidst skulle vi teste vores bane, og vi fik talt om hældning, og om hvilke materialer, vi lærte, måske ikke var de bedste til vandleg i længere tid." Sådan står der en eftermiddag på Aula til forældrene om vores aktiviteter denne dag.

Inden vi kommer til dagen, hvor vi bygger vandbane, er der gået en del forud, som ikke er at finde eller læse på Aula. Inden dagen har det pædagogiske personale uger forinden haft koordineringsmøder, hvor månedens emne er blevet udfoldet og reflekteret.

Tværgående emner – lokal udarbejdelse

I lighed med mange andre dagtilbud har vi, i Trekløveren, en årsplan med tilhøren-

de månedsplan for det enkelte børnehus. For hver måned - og ind i mellem for to måneder - er der valgt et emne, som går på tværs af de tre børnehuse, som Trekløveren består af. Den lokale månedsplan bliver udarbejdet i det enkelte hus, efter drøftelse af emne med et læreplanstema koblet på. I ovenstående beskrivelse er det fælles og overordnede emne "Vand og bæredygtighed" og har læreplanstemaerne kommunikation og sprog samt natur, udeliv og science.

Pædagoger er generelt dygtige til at komme med ideer til aktiviteter ud fra et emne og pædagogisk læreplanstema. I en travl hverdag kan man godt have tendens til at springe det vigtigste arbejde over i en proces med at få planlagt det pædagogiske arbejde med børnene. Det vigtigste arbejde er dog mellemregninger inden vi går i gang med vandbanen med børnene. Det vigtigste arbejde handler om at lade pædagogerne øve sig på at udfolde formål og de ønskede effekter, inden aktivi-

Af Paula Guerrero Mieres
Ledelsesteam
Trekløveren,
Gentofte

Det vigtigste arbejde handler om at lade pædagogerne øve sig på at udfolde formål og de ønskede effekter, inden aktiviteterne besluttet.

teterne besluttet. Det vil sige at ledelse og pædagogerne inden månedsplanen udarbejdes, drøfter og sammen reflekterer: "Hvilke børn udtænker vi aktiviteter til og for hvad?" Der er stor forskel på om man er 2,5 år og skal have erfaringer og oplevelser med vand koblet til kommunikation og sprog og på at være 5 år med samme emne og temaer. Der er naturligt synlig forskel på hvordan en given aktivitet udføres, men der bør også være forskel på hvordan aktiviteten er tilrettelagt og planlagt ud fra de pædagogiske koblinger om ønsker for børnenes nærmeste udviklingszone.

"Anton havde alle materialer klar til at eksperimentere med vand. Da vi gik ind, sad vi ved bænke og der stod et akvarium fuld af vand. Der var mange forskellige ting - som for eksempel en legetøjsselefant, små plastikbolde, blade og en ske. Børnene kunne putte tingene i vandet og se, hvad der ville synke og gå helt til bunds, og hvad der

svømmer over på vandet og flyder. Bagefter fik børnene en kop med danskvand, som de puttede rosiner i og det var sjovt at se, at nogle af rosinerne flød ovenpå, på grund af brus eller luftbobler og nogle blev nede i vandet. Børnene spiste rosinerne og drak herefter vandet."

Forældre læser vores opslag på Aula, der kort beskriver, hvad vi har lavet i løbet af dagen.

Hos os har vi udarbejdet nogle **pejlemærker** for at huske os selv og hinanden på, at processen er mindst lige så vigtig som aktiviteten:

- Sikre samarbejdet mellem stuerne
- Sikre at der er samklang i værdierne og pædagogikken i huset
- Aftale fælles indsatsområder og følge op på aftaler
- Evaluering og refleksioner i forbindelse med fælles aktiviteter

Vi skal hele tiden være nysgerrige og på jagt efter at undersøge, hvilke aktiviteter der lige præcis understøtter den læring,

Værktøjskassen

Korte spørgsmål til refleksion:

1. Hvordan kobler I mål og konkret aktivitet?
2. Hvordan tænker I de enkelte børn id i planlægning af aktiviteter?
3. Hvordan formidler I hverdagen til forældrene?

vi rammesætter med forskellige aktiviteter for børnene.

Kvalificering af processen

Arbejdet med at kvalificere processen for pædagogerne, inden aktiviteten finder sted med børnene, er afgørende for at vide, om børnene også får det ud af aktiviteten, som vi forestiller og ønsker os på deres vegne. Det er grundlæggende at huske denne del af processen, og det er også min erfaring, at det er noget, vi skal hjælpe på vej i en hverdag med mange forskellige opgaver og gøremål.

Formidling af hverdagen

Vi øver os på kunsten at formidle – på en enkelt måde – hvad børnene har lavet, erfaret, sanset og oplevet og vores bagvedliggende tanker og mål for netop den aktivitet, og det er bestemt ikke nemt.

”Sideløbende med vores tema om vand, har vi i denne uge koncentreret os omkring grøn mad. Vi har smagt på alverdens grønne mad, klippet grønne frugter og grøntsager ud – tegnet og malet med og på grønt.

I dag fik vi for eksempel grønne frikadeller med broccoli og persillesovs – mega grønt og super lækkert. Vi har også arbejdet videre med vores vandtema. Vi har klippet dyr til og pyntet vores væg omhandlende Nordpolen. Vi fik også smagt på vand tilført forskellig smag: citron, salt og sukker.”

Forældre læser vores opslag på Aula, der kort beskriver, hvad vi har lavet i løbet af dagen. Når forældre læser Aula, og når de kommer og henter deres barn, er det således brudstykker af den pædagogiske praksis, vi giver dem med hjem. Det er helt naturlige nedslag, der knyttes til deres barn. Vi skal derfor være særligt opmærksomme på, at forældre, som hovedregel, ser resultater af en længere pædagogisk refleksionsproces. Vores opgave med at huske processen med at koble formål og mål for de enkelte aktiviteter, er helt givet vores arbejdsrum i dagtilbuddet, men også her vores faglighed kan komme til udtryk. Både i udviklingen af denne faglighed hos os selv og i forhold til at stå på et faglig fundament i vores pædagogiske praksis – også i forhold til forældrene.

*Paula Guerrero
Mieres
Ledelsesteam
Trekloveren*

*Gentofte
Kommune,
Dagtilbud
Trekloveren,
Børnehusene
Cassiopeia,
Egegården og
Vangede børne-
hus
Mobil 5144 1618*

A group of children wearing bright orange life jackets are sitting on a wooden dock, leaning over the edge to look into a dark pond. The water is calm, reflecting the sky and the surrounding greenery. Some lily pads are visible on the water's surface. The children's heads and shoulders are visible, showing they are all wearing the same orange jackets. The scene is outdoors, likely in a park or a natural area.

SØENS DYR

- et halvårstema fyldt med oplevelser, action, undren, erkendelser – og læreplanstemaer

De har halvårstemaer, fordi børnene er glade for det – fordi det giver gode muligheder for fordybelse og ro – fordi det samler husene - og fordi det bringer alle læreplanstemaerne i spil nærmest på én gang.

En torsdag i september tager vi spand, sænkenet og fiskestang med ned til søen. Vi fylder vand i spanden og kaster sænkenettet ud. De første par gange er der ikke noget i, men så svømmer 4 små aborreunger ind i nettet. De kommer hurtigt op i spanden og vi taler om at de er flotte med deres røde finner og fine striber. Vi fanger 4 mere. Tilbage i kælderen har vi et akvarie med Søens Dyr, foreløbig med 1 skalle og 2 krebs, som vi passer og kigger på. Aborrerne ser lidt bange ud og samler sig i en lille stime. Hvad mon de spiser? Vi prøver med tørret fiskefoder og det kan de godt lide...

Halvårstemaer giver os mulighed for at lave ordentlig og glad pædagogik

Vi har et halvårstema fra nytår til sommer - ofte strækker det sig hen i efteråret - som giver os ro i hverdagen og er med til at samle vores to huse omkring noget fælles. Eksempler på halvårstemaer vi tidligere har haft er "Eksperimenter", "Mit nabolag", "Cirkus", "Skovbunden" og "Træer".

Vi har 60 børn i Tyttebærhuset med 3 aldersopdelte grupper, som på skift kommer i skovbørnehaven Blåbærhuset.

At det strækker sig over så mange måneder giver os mulighed for løbende at få ny inspiration, følge op, gøre tingene 'færdige' og udvikle på det i praksis. Samtidig giver det god tid til 'alt det andet', årstidsfesterne, fødselsdage, hverdagen i almindelighed og for at etablere kontakter i lokalområdet og vores netværk, som vi har stor glæde af input fra. Vi går på opdagelse, vi tegner,

maler, synger, leger, fortæller og meget mere. Som afslutning på et tema har vi et arrangement i børnehaven for børn, forældre og ansatte. Det kalder vi temaafslutning.

Vi har alle ejerskab til processen og hver ansat bliver 'specialist'

Et nyt tema begynder altid med, at vi alle i personalegruppen bidrager med en masse forslag, ud fra hvad vi selv brænder for, ud fra hvad børnene er optaget af eller hvad der lige nu er oplagt. Alle læreplanstemaer skal kunne tænkes ind. Vi tager ofte udgangspunkt i naturen, fordi det er en stor del af vores hverdag. Forslag skal være begrundet og så drøfter vi os frem til det endelige tema. Det foregår inden nytår og sikrer, at vi er klar først i januar.

Mange af de sange vi synger i halvåret handler om temaet, de bøger vi læser, nogle af de lege vi leger, den mad vi spiser, ture vi tager går til søen, de udstillinger vi deltager i. Det er former for aktiviteter, vi har i forvejen, så på den måde oplever vi det ikke som ekstra opgaver/aktiviteter; det er ting vi gør i hverdagen alligevel.

Desuden gør vi det mere overskueligt og kompetent, hvad vi laver, ved at hver enkelt ansat har et 'speciale' i temaet. Eksemplet fra artiklens start er fra temaet 'Søens dyr' og her gjorde hver voksen sig til ekspert i 1-2 af søens dyr. Vi andre kan så spørge "eksperten", hvis vores egen viden ikke rækker. Alle fortæller vi om 'vores dyr' til en samling og i hverdagen som en måde at forpligte os selv på aftalen. Fagligt er det meget Science, vi har fokus på, vi læser litteratur og drøfter, hvad det betyder for os. Vi øver os i de produktive spørgsmål og

Af Leder Berit Rømer Hansen, Souschef Anders Olsen, Pædagogerne Hanne Poulsen og Mads Mikkelsen og alle de andre, Børnehaven Tyttebærhuset

Vi har akvarier og
duge til at kigge på og
undersøge fiskene.

i at være nysgerrige og undrende sammen med børnene og hinanden.

For god ordens skyld: Vi har forberedelsestid afsat til disse ting.

Vi har mange typer aktiviteter i et projekt

Vores ejerskab, vores 'ekspertes' og vores store netværk, kædet sammen med at vi har 'god tid' - min. ½ år - giver plads til en alsidig buket aktiviteter. Det betyder, at der er noget for alle og at børnene hele tiden er 'med på det'. Her er nogle eksempler fra 'Søens dyr':

Vi har akvarier og terrarier

I vores skovbørnehave "Blåbærhuset" har vi et gammelt vaskehus, hvori blandt andet er et rum med akvarier og terrarier. Vi har således flere udstoppede fugle og de fugle der hører til søen, bliver nu sat op i akvarierummet i forbindelse med 'Søens dyr' temaet. Forældre og netværk bidrager også med ting, der kan give anledning til

nysgerrighed, undren og samtale. Så nu har vi blandt meget andet fået et anker, en fisketaske, fiskestænger, net, plakater. Vores pedel bidrager med udstyr til krebsfangst og kommer også med tilberedte krebs til os, så hvert barn kan sidde med sin egen krebs. De synes, det ligner en jomfruhummer. Der er livlig aktivitet for at få krebsen åbnet og spise den (de fleste børn gør det!).

Hver dag skal vi rense filteret i akvariet og børnene er for det meste med til det. En morgen kommer vi ned for at ordne filteret og fodre og så tror vi, at den ene krebs er død. På bunden ligger der nemlig en klo, men da vi er ved at fiske den op, kommer krebsene frem og de har begge to deres kløer. Den ene af krebsene er helt lys i farven for den har skiftet skal og er blevet lidt større. Vi har gemt de tomme skaller i vores forundringsskab.

Vi fodrer med nogle foderpiller, og vi har bygget en krebsfodermaskine af lidt fiskesnøre, et blylod og en klemme på en lille pind. Krebsene kommer frem fra deres gemmesteder og går lige hen til maden; tænk at de kan lugte under vandet! De kommer tit op at slås, så vi kommer altid mad i begge ender af akvariet. Hvordan mon krebs bliver venner igen?

Vi dissekerer fisk ved besøg af Naturvejleder og spiser dem bagefter

Vi har besøg af Melissa, vores Naturvejleder. Hun har 3 ørreder med, som vi lægger på det lange bord på en voksdug. Så åbner de voksne forsigtigt maven med en skarp kniv og vi tager alle indvoldene ud. Vi undersøger dem sammen og de børn der har mod på det rører ved indvoldene. De er våde og blodige og lugter meget af fisk! To af fiskene er piger, viser det sig, for de er fulde af rogn og vi taler om, at vi nogle gange spiser torskerogn og det er også lavet af bittesmå fiskeæg. Man kan se det,

hvis man kigger godt efter. Til sidst skærer vi øjet ud af fisken og åbner det. Inde i det er der en linse, der virker ligesom et forstørrelsesglas. Mon der også er sådan en i mine øjne?

Da vi er færdige med at undersøge fiskene, skyller vi dem og pakker vi dem ind i sølvpapir sammen med lidt salt og peber. De kommer i gløderne på bålet og 20 minutter senere er der smagsprøver. Vi er mad-modige og alle smager og langt de fleste spørger efter mere.

Vi besøger Aqua

Efter børnene har valgt et dyr til kunstprojektet i temaet og tegnet og malet det mange gange, tager vi på tur til Aqua, hvor hvert barn får til opgave at finde 'deres' dyr, hvis de kan: Gedden, Odderen eller Aborren - og det er fedt at se, hvordan de virkelig har lært deres fisk at kende og kan fortælle om, hvad de spiser og hvordan man kan kende dem fra andre fisk. Her er der tale om genbesøg af emnet og konkretisering, som jo er begreber, vi genkender fra Dialogisk Læsning og bliver til det, vi kalder Dialogisk Oplevelse.

Vi tegner og maler dyr til udstilling - på museum Jorns børneudstilling

På Museum Jorn i Silkeborg er der på et tidspunkt en 'Børneudstilling', som vi naturligvis kobler til 'Søens Dyr'. Børnene tegner til udstillingen ud fra et billede af et dyr, de selv vælger. De taler med de voksne om, hvordan dyret ser ud og hvordan de vil tegne det. De voksne støtter i, at de skal se detaljer og mønstre og sætte ord på for eksempel, hvilken retning strengen går.

Gruppen er i forvejen meget optaget af at tegne og tegner meget sammen med voksne, der brænder for det. I vores akvarierum forstørres vi tegningerne op på væggen med en projektor, både som dekoration og samtaleemne. En anden gruppe børn

tegner søens dyr og søen selv, med siv og omgivelser. Inden billedet monteres færdig, laver børnene en lille Puppet Pals film med det, de har tegnet. Filmen handler om det, børnene lige nu er optaget af, men det skinner også igennem, at de har et solidt kendskab til søens dyr. De får i tegneprocessen øje på flere detaljer som fiskeskæl, følehår, de mange øjne på guldsmeden.

Gruppen er senere til fernisering på Museum Jorn og familien får en fribillet, så alle kan se udstillingen. I efteråret udstiller vi sammen med lokale kunstnere.

Vi undersøger dem sammen og de børn der har mod på det rører ved indvoldene.

Og en masse andre aktiviteter...

Ovenstående kan kun blive eksempler. Undervejs har vi også set film om dyr, læst børnebøger, kigget i opslagsværker, brugt apps fra de voksnes mobiltelefoner til at finde ud af mere, børnenes forældre har sendt fotos og ideer på 'Aula', vi har fundet dyr på legepladsen eller ude i Skovbørnehaven og forældre har lavet et lille badebassin på legepladsen med fisk i, en farfar har fanget og røget ål og kommer med dem - vi hjælper hinanden med at gøre dem klar til at spise - mange tror ikke, de kan lide det, men alle får en lille smagsprøve og det viser sig at det er en kæmpe succes og barnet fortæller stolt om sin farfar, der fanger ål.

Værktøjskassen

Korte spørgsmål til refleksion:

1. Hver ansat er 'specialist' i noget fra temaet – for eksempel bestemte slags fisk – er denne tankegang overførbart til andre aktiviteter i et dagtilbud? Fordele/ulempes?
2. De gør det blandt andet for at sikre 'ejerskab' fra alle ansatte til et projekt som dette. Hvor vigtig er den-ene oplevelse af ejerskab i en personalegruppe?
3. At arbejde med læreplanen går tydeligt 'på tværs' og er 'integreret' i de mange slags aktiviteter, i stedet for at en enkelt aktivitet specielt skal gå ind i én eller to læreplanstemaer. Hvad er egentlig de største fordele ved at arbejde med læreplanen på den måde, artiklen beskriver?

Vi har erfaret, at det betyder utrolig meget for forløbet og udbyttet, at børnene er sammen med voksne, der ved lidt om dyr og som først og fremmest brænder for at vide mere. Voksne som er nysgerrige – sammen med børnene. Børnene kan mærke, om man er oprigtigt interesseret eller om det er noget, man lader som om. Voksne lader også ofte som om, de leger, uden at være oprigtigt interesserede. Vi siger i stedet: 'Lad børnene mærke når der er noget, du er passioneret omkring.'

Vi er alle gode til noget og det gælder om at få de kompetencer i spil i en personalegruppe. "Jeg er ikke god til sang og musik, men det er min kollega Mads heldigvis. Har vi samling sammen, er det fjollet, hvis ikke han ikke står for det musiske indslag. Min makker Trine er ekspert i sansemotorik og så er det med at suge til sig, når hun laver aktiviteter. Berit og Elisabeth er meget kunstinteresserede og det er derfor ofte dem, der er tovholdere på Kunstprojekterne."

Det bedste bevis for at børnene er glade for det, vi laver, får vi, når vi mærker deres glæde ved at færdes i naturen og når vi for eksempel hører en bemærkning som: "Prøv lige at se hvad Jeg har fundet! Den skal jeg vise til Urban, han er nemlig helt vild med den slags dyr og jeg tror han ved, hvad det er for en".

Og, det er nok overflødigt at skrive det, da det så tydeligt fremgår af eksemplerne; men alligevel: Vi er omkring alle læreplanstemaer op til flere gange – og i en levende kontekst!

Børnehaven Tyttebærhuset
Julsøvej 118
Sejs, Silkeborg
Tlf. 2283222
Mail: BeritRomer.Hansen@silkeborg.dk
www.Tyttebaerhuset.dk

Læreplanstemaer og vores indfrielse af dem

Natur udeliv og science - vi er i naturen, vi undersøger, samler, vi stiller åbne spørgsmål.

Krop - ture, holde balancen undervejs, styrke alle sanser, rense, dissekere, pincetgreb, kravle, klippe, holde på en blyant, male med pensel.

Socialt - vi er sammen om det, vi hjælper hinanden, vi bidrager, vi lytter og lærer af hinanden, opgaver til alle, "sysle" - inklusion.

Personligt - blive udfordret, tålmodighed, fordybelse, vise frem, stolthed bidrage til noget større, finde ting, bruge viden/erfaring og bidrage.

Kultur - besøge kulturinstitutioner, arbejde med forskellige materialer og udtryksformer, tegne, male bruge medier, bruge lokalområdet, udvikle vores indretning, tænke æstetisk.

Sprog og kommunikation - sætter ord på det vi oplever (dialogisk oplevelse), sammen i mindre grupper, gentager oplevelser i forskellige sammenhænge, læse bøger, fortælle, dele foto på Aula så børnene kan støtte sig til dem når de skal fortælle hjemme hvad vi har været optaget af. Film lavet af børnene i Puppet Pale – link: https://youtu.be/z-_JB6jT2rc

Idé-side

I dette nummer er der nogle 'idé-sider', som skal inspirere andre til aktiviteter, som indeholder ét eller flere læreplanstemaer.

Madmod

– kommer ikke af sig selv!

I Børnehuset har vi en forældrebetalt madordning. Børnene kan deltage i madlavningen, når de har lyst. Minimum en uge om året er et barn dog i forbindelse med vores maduger køkkenmedhjælper. Madplanen fastlægges af den kostansvarlige sammen med pædagoger og børn i gruppen.

Børnene får kendskab til arbejds-gange, hygiejne, og råvarer. De præsenterer maden de har været med til at lave for børnene i de øvrige grupper – også her er der fokus på de nye ord, der følger med; for eksempel: Præsentere, råvarer, menu.

Afhængig af måltidets sammensætning sendes maden rundt ved bordet, og børnene øser op, eller måltidet præsenteres som en buffet, man kan gå til og vælge, hvad man vil smage på. Børnene opfordres altid til at tage min. en smagsprøve, og de inspireres ofte af hinanden. Kombineret med deres deltagelse i madlavningen udforsker børnene nye retter og smage. De får Madmod – og de erfarer, at de har mulighed for selvbestemmelse.

Alsidig personlig udvikling, Social udvikling

Idé fra Børnehuset Lupinmarken, Viborg. Tekst: Lise Bech Madsen, leder. Fotos ved forskellige medarbejdere

DEN GODE PÆDAGOG TIL DE MINDSTE

- Et forskningsprojekt af stor betydning for pædagogiske læreplaner

To forskere fulgte to dygtige pædagoger via observation og interviews. Artiklen fremhæver, hvad det er pædagogerne er gode til og den har lærerige, praktiske eksempler på dette

Det projekt vi beskriver i denne artikel hviler på nogle bestemte forudsætninger:

- Det gode samspil er særligt vigtigt i vuggestuen, hvor barnet er mest afhængigt af den voksne.
- Ifølge Den styrkede pædagogiske læreplan skal personalet skabe et omsorgsfuldt og stimulerende pædagogisk læringsmiljø¹ i hverdagslivets rutiner, planlagte aktiviteter, den spontane leg og samværet i det hele taget.
- Fra den internationale forskning ved vi, at kvaliteten af interaktionen mellem voksen og barn, er den *mest betydningsfulde enkeltfaktor* mht. barnets læring og udvikling².
- Vores forskningsprojekt gik ud på at følge to dygtige pædagoger fra to forskellige institutioner for at se, hvordan de konkret løste disse opgaver. De er af deres kolleger og/eller ledere kendte for at lykkes særligt godt med samspillet. De er blevet interviewet og observeret over flere dage.

Hvad det er gode pædagoger ofte lykkes med

Det er karakteristisk for de vuggestuepædagoger der deltog i projektet, at de ofte lykkes med at integrere følgende fire kompetencer i samspillet med børnene:

- 1. Udforskning:** Pædagogen går på opdagelse i børnenes idéer, perspektiver og behov, for eksempel ved at stille åbne spørgsmål, give barnet tid og plads til at udtrykke sig, og i det hele taget at respondere på barnets verbale og non-verbale kommunikation.
- 2. Initiativtagning:** Pædagogen bidrager aktivt med nye idéer og udvikler således samspillet indhold. For eksempel ved at bringe nyt legetøj ind i legen, bruge materialer på nye og uventede måder, og guide barnets opmærksomhed i en bestemt retning.
- 3. Afstemthed:** Pædagogen justerer sig i forhold til barnets følelsesintensitet, stemning og udtryk, for eksempel ved at søge øjenkontakt med barnet, kom-

Den styrkede pædagogiske læreplan lægger op til, at læreplans-temaerne ikke skal behandles adskilt, men at de skal integreres i hinanden i det levede hverdagsliv.

munikere roligt og beroligende med trætte og/eller usikre børn, og matche glæde og begejstring i andre situationer.

4. Kropslighed: Pædagogen bruger aktivt sin krop og kropslige udtryk til at skabe trykthed og nærvær med barnet, for eksempel ved at sidde og kravle på gulvet i leg med barnet, give knus, kram og/eller en støttende og beroligende hånd på barnets ryg.

Hverdagens samspil – læreplansarbejdets grundlag

Det er pædagogens opgave at skabe de bedst mulige rammer for barnets trivsel, læring, udvikling og dannelse. Den styrkede pædagogiske læreplan lægger op til, at læreplanstemaerne ikke skal behandles adskilt, men at de skal integreres i hinanden i det levede hverdagsliv. I vores observationer så vi mange eksempler på, hvordan de fire samspilskompetencer hos de to pædagoger kom i spil sammen med

et eller flere læreplanstemaer. Det giver vi eksempler på herunder:

På opdagelse i dukkehuset

Vi så blandet andet, hvordan en pædagog – midt i et andet gøremål – tog sig tid til at være udforskende sammen med en børnegruppe og hvordan hun skabte en situation, som kalder på deltagelses-kompetence jf. læreplans-temaet *Alsidedig personlig udvikling*: En pædagog og en gruppe børn hjælper hinanden med at skubbe rullevoognen med frokost hen til stuen. Da en af børnene holder op med at skubbe, og i stedet giver sig til at undersøge et dukkehus i nærheden, går pædagogen med. Det viser sig, at en dinosaur er faldet ned under dukkehuset og på pædagogens initiativ tager gruppen en pause fra rullevoognen. Alle kravler rundt på gulvet og hjælper med at fiske dinosauren ud og indrette dukkehuset igen. Der er højt humør, da gruppen bevæger sig videre med rullevoognen: *"Godt du så, at dinosauren manglede!"*

Af Anders Skriver Jensen, Lektor, ph.d., og Henriette Jæger, Lektor, cand. pæd., Københavns Professionshøjskole, Pædagoguddannelsen

Mod til mudderleg

I en anden situation arbejder en pædagog med læreplans-temaet Krop, sanser og bevægelse, og med at understøtte fællesskaber, hvor forskellighed ses som en ressource (fra Social udvikling). Pædagogen bruger aktivt sin krop og mimik til at udtrykke følelser, betone stemninger og skabe tryghed i situationen:

Pædagogen sidder i sandkassen med en pige. De snakker og leger begejstret med mudder. En dreng står og kigger på. Pædagogen opfordrer ham smilende til at være med, og han sætter sig ved siden af pædagogen. Drengen er mere stille, hans kropsholdning er tilbageholdende. Han vil ikke røre ved mudderet, men han bliver alligevel siddende tæt ved pædagogen. Pædagogen taler mere afdæmpet med drengen og holder det meste af tiden en hånd blidt i ryggen på ham. Flere børn kommer til og mudderlegen udvikler sig til et fælles byggeri, hvor også drengen er aktiv.

Sammen bliver vi klar

I en tredje situation forholder en pædagog sig udforskende til et barns perspektiv og behov; hun giver følelsesmæssig tryghed og guider samtidig barnet i en bestemt retning. Igen er begreber fra læreplans-tema-

et Alsidig personlig udvikling til stede i form af pædagogens understøttelse af barnets deltagelses-kompetence, men også læreplans-temaet Krop, sanser og bevægelse er et opmærksomhedspunkt, fordi barnet øver sig i at kunne tage sit tøj på: Pædagogen er på badeværelset med en dreng, der lige

er vågnet fra sin middagslur. Pædagogen tager drengen på skødet, krammer ham, og siger smilende: "Så er du vist klar", og det er han! Drengen giver pædagogen sin sut

og hjælper med at finde en ren ble. Efter bleskift hjælpes drengen og pædagogen ad med at tage hans bukser på. Det er lidt svært for drengen at trække buksebenene op og pædagogen instruerer ham derfor i, hvordan han kan gøre. Hun holder sit ansigt helt tæt på hans: "Kuk-kuk dér var tæerne jo" siger hun, da det lykkes for ham.

Bagefter bliver drengen tydeligt frustreret over, at han ikke kan tage sin ene strømpe over, han råber og kaster med strømpen. Pædagogen har sin krop vendt mod ham og siger med øjenkontakt og tydelig stemmeføring: "Øv ja, vi ordner din strømpe. Du bliver sur, når tøjet driller, jeg kan godt se det. Men jeg vil gerne hjælpe dig."

Det gode læringsmiljø

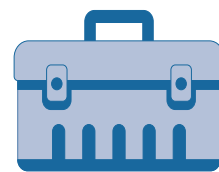
Samspil af høj kvalitet er således båret af pædagoger, der har veludviklede kompetencer i at være udforskende, initiativrige, afstemmende og kropsligt aktive i forhold til børnene, og dette skal understøttes af tætte og trygge relationer mellem børn og voksne og børnene imellem. Som der står i Den styrkede pædagogiske læreplan,

Da en af børnene holder op med at skubbe, og i stedet giver sig til at undersøge et dukkehus i nærheden, går pædagogen med

så foregår læring gennem hele dagen, og derfor er pædagogens tilgang og samspil med børnene lige så betydningsfuld i hverdagen og dens rutiner som i de planlagte vokseninitierede pædagogiske aktiviteter, hvilket vores eksempler illustrerer. Den nærværende, imødekommende pædagog, der arbejder med at skabe lige deltagelsesmuligheder for alle, og som formår både at inddrage og udfordre børnene, sikrer et samspil af høj kvalitet og sørger derved også for et godt læringsmiljø for børnene. Her spiller dagtilbuddets strukturelle rammer og vilkår naturligvis også en rolle.

Afrunding

Vores forskningsprojekt inddrages i undervisningen af pædagogstuderende på dagtilbudsspecialiseringen på Københavns Professionshøjskole: De pædagogstuderende skal, gennem praktiske øvelser og teoretisk viden, oparbejde en skærpet opmærksomhed på de fire kompetencer som en del af pædagogens kernefaglighed. De studerende arbejder blandt andet med at afprøve kompetencerne under deres praktikperioder i dagtilbuddene, hvor de også har mulighed for at se det gode samspil udfoldet hos mere erfarne kollegaer.

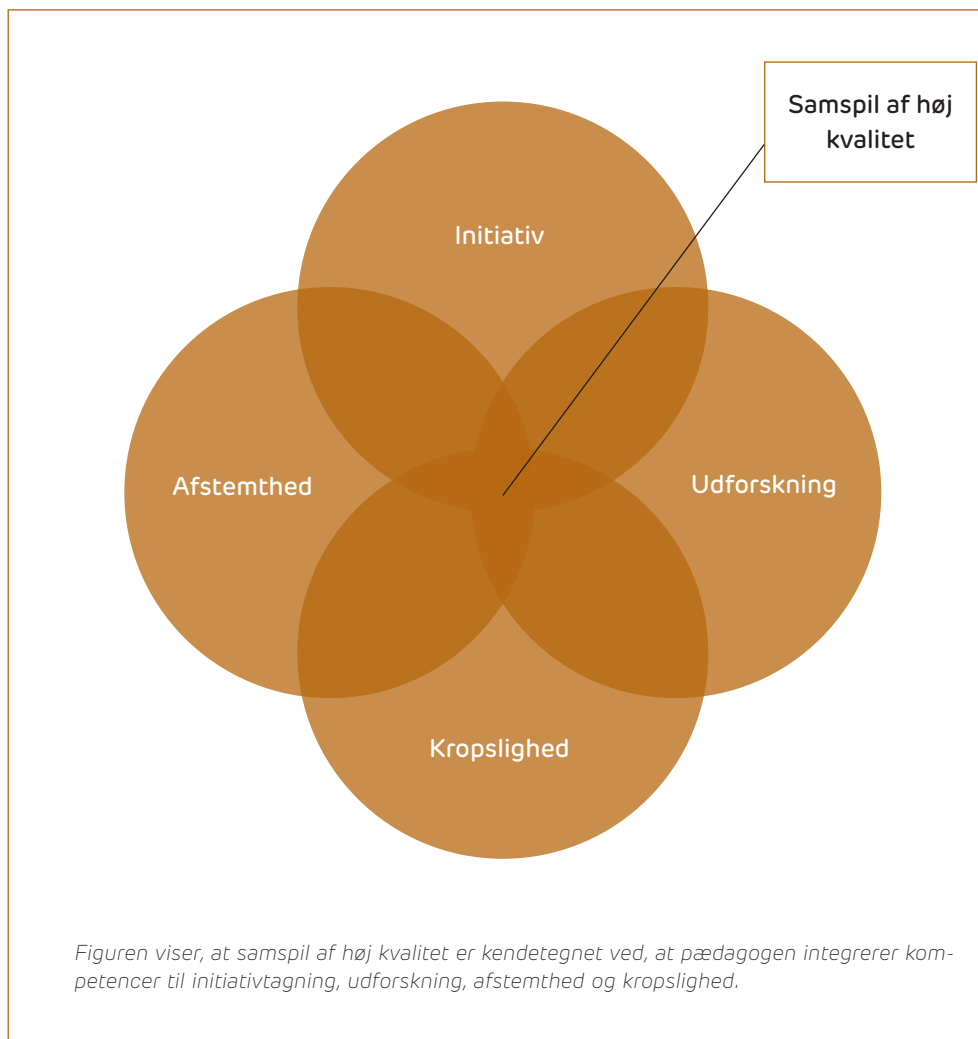

Værktøjskassen

Korte spørgsmål til refleksion:

Denne artikel fremhæver nogle kvaliteter hos to dygtige pædagoger af betydning for 'udførelsen af læreplanen'.

1. Gennemgå i personalegruppen eksemplerne og vurder, hvad det specielt er, pågældende pædagog gør så godt
2. Og beskriv evt. for hinanden hvordan opgaverne kunne være forløbet på en dårligere måde? Vi kan ikke alle sammen gøre det godt hele tiden, men vi kan lære af at diskutere forskellen på den gode og den ikke så gode måde at møde børnene på.
3. Kan de to forskeres fremgangsmåde (følge en pædagog, beskrive, fortolke etc.) 'kopieres' i jeres personalegruppe?

Københavns
Professionshøjskole
Pædagog-
uddannelsen,
Dagtilbud
Mail: ansj@kp.dk

Hvordan får man tid til at lave en læreplan?

Det er tirsdag morgen klokken er 8.10, og jeg står på Ullasvej i Rønne. Jeg hedder Kasper og er faglig pædagogisk leder i Klemensker Børnehus. En integreret institution med aldersopdelte grupper, der i alt tæller ca. 60 børn. Da jeg tiltrådte stillingen for snart et år siden, havde jeg ingen ledelsesmæssig erfaring, og jeg opfatter stadig mig selv som forholdsvis ”grøn” i rollen. Om lidt træder jeg ind ad døren til vores månedlige lederforumsmøde. Her samles de øvrige børnehusledere samt lederen af Dagtilbud Bornholm for at drøfte emnerne på en dagsorden, der rummer punkter som: ”Arbejdsmiljø”, ”Samarbejde

med jobcenter”, Økonomi- sparekatalog”, ”procedure i forhold til ansættelser” m.m. Alle er relevante emner, som kræver tid og opmærksomhed for en velfungerende organisation. Det springer mig dog i øjnene, hvor lidt tid og hvor få punkter, der direkte omhandler vores kerneopgave – at skabe de nødvendige rammer for pædagogiks arbejde af høj kvalitet.

Evaluerings i sandkassen

Denne mangel på plads og tid til at lade pædagogikken fylde, oplever jeg ikke kun i ledergruppen, men også i vores eget børnehus i Klemensker, hvor evalueringen

Efter et år som ny leder, skal Kasper Lau Lauersen, i gang med læreplanen, men hvordan gør man – "når der nu i forvejen er så lidt tid til at få talt sammen om vores pædagogiske praksis?"

af vores pædagogik ofte forbliver i personalets egne tanker eller bliver sluppet fri i sandkassen sammen med en kollega hen over hovedet på en børnegruppe. Fordi der ikke er tid og rum til det nogle andre steder i løbet dagen, og det ikke kan vente til den ene times aftenstuemøde som personalet har en gang om måneden.

Jeg oplever hele tiden at, personalet evaluerer deres egen praksis, og jeg kan jo høre, at det sker med et mål og et ønske om bedre at kunne understøtte børnenes trivsel, læring, dannelse og udvikling. Evalueringen sker dog ikke ud fra en fælles læreplan og et pædagogisk ståsted, som er

nedskrevet, men ud fra hvad, hver enkel medarbejder tror, er vores fælles pædagogiske mål som børnehus. Uden at vide sig sikker på om deres egen forståelse af de pædagogiske begreber stemmer overens med deres kollegaers, som ellers er afgørende for løsningen af den fælles opgave om at understøtte barnet de timer, det er i daginstitution.

Mødet er nu slut og jeg er kommet tilbage til Klemensker Børnehus. Jeg står ved lågen indtil en legeplads, som er fyldt med børnehavebørn og et par medarbejdere. Alle er i fuld gang – der er en dejlig lyd af børn, der leger, og af voksne, der har travlt,

Af Kasper Lau Larsen, faglig pædagogisk leder i Klemensker Børnehus, Rønne.

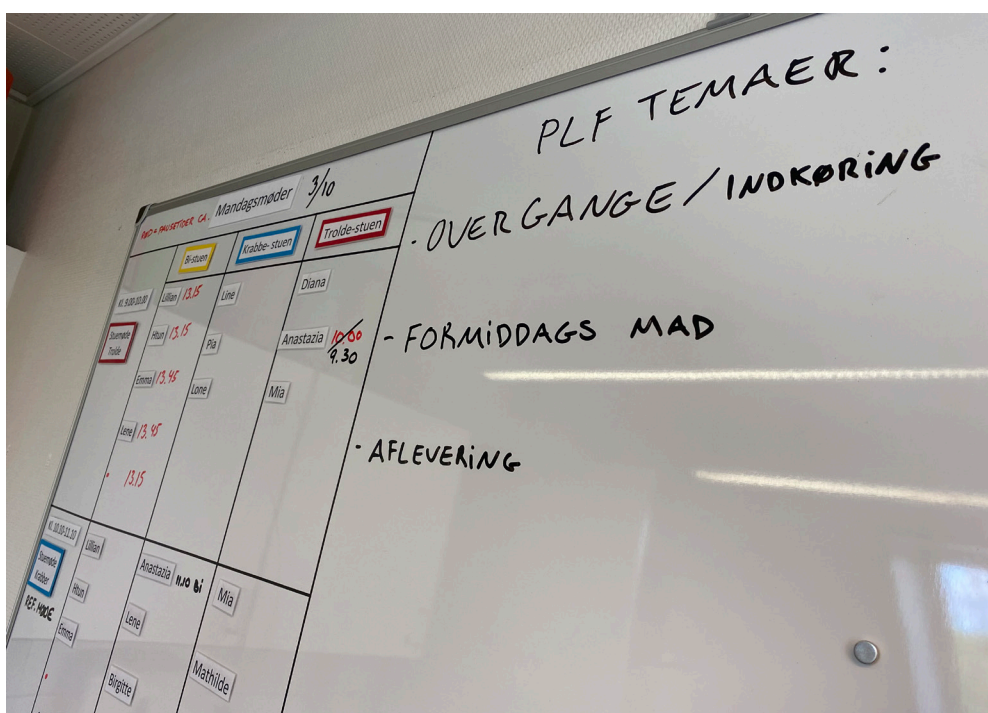
for de er ikke mange voksne til den store gruppe børn. Det er nemlig middagstid og medarbejderne er ved at afvikle deres pauser, de børn, som ikke er på legepladsen ligger og sover til middag. Beskrivelsen af scenariet er nok genkendeligt, hvis man har kendskab til en dansk daginstitution.

“.. med udgangspunkt i dagtilbudsloven ...”

I det samme “plinger” noget på min mobil. Jeg tager den op af lommen, det er en

invitation til pædagogisk tilsyn “... med udgangspunkt i dagtilbudsloven ...” står der. Mine tanker bliver ledt over på et af mine helt store hængepartier “udarbejdelsen af en læreplan”. Et tilbagevendende spørgsmål i tilløbet til at komme i gang med dette arbejde har været: “Hvordan?” Når der nu i forvejen er så lidt tid til at få talt sammen om vores pædagogiske praksis?

Dertil har jeg været voldsomt udfordret på min forståelse af de rammer, som den

nye styrkede læreplan sætter for danske dagtilbud. Vi skal evaluere de læringsmiljøer, der skabes igennem hele dagen, med fokus på, hvorledes de understøtter børnenes udvikling, dannelse, trivsel og læring – og ikke længere blot vurdere ”om lille Buster lærte, at hoppe med samlede ben, da vi byggede forhindringsbane i formiddags imellem klokken 9.30 og 11.00.”

Fælles forståelse først

Jeg har måttet udelade ord og begreber fra mit vokabular, som knyttede sig til min gamle forståelse af den pædagogiske praksis og den gamle læreplan. I stedet for at tænke på en voksen ”der laver modellervoks” med en gruppe børn, som en pædagogisk aktivitet, har jeg måtte tvinge mig selv til at se det som ”en pædagog, der indgår i et læringsmiljø” og her kan indtage forskellige positioner i forhold til børnene, hvorved pædagogen er med til at forandre læringsmiljøet. Dette har hjulpet mig med bedre, at forstå pædagogisk praksis set i lyset af den ny styrkede læreplan.

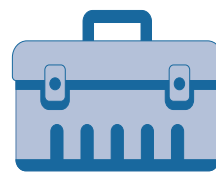
For både børn og voksne er det jo processen og ikke målet eller slutproduktet, der er det vigtigt for vores udvikling og læring. I vores børnehus ville det aldrig være en løsning, at jeg satte mig ned en uge og skrev vores pædagogiske læreplan for så at vende tilbage til medarbejderne og sige: ”Her, det er det her, vi skal.” Vi kan heller ikke gå i gang med at evaluere vores praksis uden at have afklaret, hvilke brede læringsmål der er på spil, eller uden at have en fælles forståelse af fx begreber som trivsel, dannelse og børnesyn.

I skrivende stund virker det som et kæmpe stykke arbejde det ligger foran os, som aldrig vil få ende, men måske der kunne skabes nogle rammer, der kunne styre processen og give en styrket oplevelse af udvikling af pædagogikken.

Tid til skemalagte møder for alle

Sammen med de to teamkoordinatorer i børnehuset var det faktisk muligt at finde tid til at kunne afholde stuemøder samt skabe Pædagogiske læringsfællesskaber (PLF-grupper) i den skemalagte arbejdstid. Hele personalegruppen har længtes efter flere stuemøder, hvor der er tid til at planlægge og tilrette pædagogikken. Det som måske førhen ville ske hen over hovederne på børnene i sandkassen. PLF-grupperne er blevet sammensat af samtlige medarbejdere, uanset uddannelsesmæssig baggrund, på tværs af stuer i huset, lige fra vuggestuen til den ældste børnehavegruppe. Her er vi i gang med den første fase i udarbejdelsen af vores pædagogiske læreplan. Vi gennemgår læringsmiljøer, rutiner, arrangementet m.m. for at få italesat overfor hinanden, hvordan vores nuværende pædagogiske praksis taler sig ind i de brede læringsmål fra læreplanen. Min opgave bliver så at samle trådene fra dette arbejde og til vores læreplan. Medarbejderne skal kunne genkende deres eget børnehus, hvis jeg har gjort mit arbejde ordentligt. I fase to skal vi begrebsafklare vores forståelse af trivsel, leg, dannelse m.m. først når vi har en fælles forståelse af begreberne og er bevidste om vores mål for pædagogikken, er vi klar til at evaluere vores praksis. Denne proces har personalet indtil videre tilsluttet sig, og jeg møder også stor opbakning til arbejdet.

Jeg har til tider spurgt mig selv: ”Hvor længe skal den ny styrkede læreplan kaldes ny?” Svaret må være, at det skal den forhåbentlig altid kaldes. For den vil altid skulle rettes til, omformuleres, revurderes, så den forbliver ny. En stor del af det pædagogiske arbejde består i, at være i en proces, hvor bedst som vi tror, at nu ”kører det”, så opstår der en ny udfordring, som vi skal forholde os til – vores mål er altid blot delmål set i et større perspektiv.

Værktøjskassen

Korte spørgsmål til refleksion:

1. Hvordan skaber I tid til faglige diskussioner?
2. Hvornår evaluerer I jeres daglige praksis?
3. Hvordan har I afklaret fælles begreber som trivsel, dannelse og børnesyn?

Klemensker
Børnehus, Rønne
Industrivej 6
3782 Klemensker
Tlf: 56 92 44 20
Mail: klemenskerbo-
ernehus@brk.dk

Barnets egen læreplan

Børnene kan vælge mellem forskellige aktivitetsmuligheder, de deltager i de daglige rutiner som små medhjælpere og de leger i et æstetisk, sansemæssigt indrettet børnemiljø

”Vi har nu haft vores datter Alberte i Gummerup Vuggestue siden medio februar 2012. At Alberte skulle starte sit første kapitel i livet i Gummerup vuggestue, er den bedste beslutning vi længe har truffet!! I den hyggelige vuggestue er der altid smil og glade mennesker at spore. Varme, trykthed, nærvær og omsorg. Alt det som vores små poder har mest brug for, for at få en dejlig og god start på livet. Alt dette gives af kompetent og engageret personalegruppe - som forstår vigtigheden i børnenes forskellighed samt behov. Kontakten til os forældre er også utrolig god. Der vises en gensidig respekt, som alle har brug for. Vi kan kun varmt anbefale Gummerup Vuggestue til alle småbørns forældre. Venlig hilsen Nicolaj Hansson & Lotte Uldal (forældre til Alberte 11 mdr.)”¹

Vi medinddrager i børnehøjde

Vores fælles pædagogiske grundlag har som et vigtigt omdrejningspunkt, at vi hele tiden arbejder på at høre og se børnene og på at de selv skal have alderssvarende medbestemmelse på det, der foregår i deres liv i vuggestuen og senere i børnehaven. Man kunne måske sige, at barnet på den måde tildels laver sin egen 'læreplan'.

Nogle gange hører vi andre sige, at det kan så små børn slet ikke overskue. Men dét kan de, netop i børnehøjde. Her kommer nogle eksempler:

Vælg aktivitet til morgensamlingen ->
Hver dag, efter vi har spist formiddagsmad, har vi morgensamling med sang og musik. Her vælger et barn en sang fra 'kufferten'. Efterfølgende vælger de (hver mandag) en motorisk aktivitet ud fra 2 bil-

leder/piktogrammer. Dette valg bliver så gennemgående for en uge ad gangen. Har de valgt musik, vælger de efterfølgende selv, om de vil være med til at synge og spille. De får kun disse 2 forskellige valgmuligheder, da små børn trods alt ikke kan håndtere for mange valg ad gangen.

Det er børnenes nysgerrighed og interesse, der skal pirres, så de får lyst til at deltage. Det skaber blot uro, hvis vi fastholder dem. De må derfor gerne lege ved siden af, mens vi spiller musik og synger! På den måde er der ingen børn, som skal irettesættes eller korrigeres, fordi de ikke sidder i rundkreds eller hvordan vi nu organiserer os den dag.

Vi oplever, at de børn der leger ved siden af og ikke deltager direkte i for eksempel musikaktiviteten får næsten lige så meget ud af det, som dem der er aktive. Det ser vi blandt andet ved, at barnet på et senere tidspunkt måske bryder ud i sang og vi hører, at både melodi og tekst har sat sig fast, selvom barnet ikke har deltaget aktivt i aktiviteten.

Vi har tre 'børnene-bestemmer' dage om ugen -> - mandag-tirsdag og torsdag. Her får børnene først valget mellem, om de vil være ude eller inde.

Dem der vælger at være ude - får igen 2 valg. Det kunne for eksempel være at køre på scooter eller en aktivitetskasse. Vi har 6 forskellige udendørs aktivitetskasser med hvert sit tema: En kasse med værktøj, hammer, søm og andet. En kasse med kreative materialer til blandt andet at tegne og male med. En kasse med bøger og fortælling, en kasse med naturting som lopper, net, naturbøger, og så videre.

Af Hanne Dorthe Frimodt, pædagog og daglig leder, Gummerup Private Vuggestue og Børnehave. Fotos fra inst. ved Stine Lund Larsen, pædagog og souschef

Assens Kommune

¹ Denne tekst fra institutionens hjemmeside er sat ind af redaktionen af 0-14 og ikke af skribenten

1. at spise selv
2. at hælde selv eller andet
som eksempel
På den måde kan barn og voksne med hjælp
og hjælpere 1) at spise selv

1. at hælde selv
2. at hælde selv eller andet
som eksempel
På den måde kan barn og voksne med hjælp
og hjælpere 1) at hælde selv

Børnene øver sig også i at spise selv, hælde selv, kravle op og ned af stolen selv, tage tøj af og på. De bliver for eksempel præsenteret for forskellige slags pålæg og enten fortæller de, eller de peger på det de vil have, alt efter hvor udviklet deres sprog er

Det skal være overskueligt for børnene, ellers giver det et dårligt overblik for dem.

Dem der vælger at være inde - får igen 2 valg. Det kunne være krea eller motorikbane. Vælger barnet krea, kan det igen vælge imellem nogle få forskellige farver og materialer.

Vælg selv din mad -> Selvhjulpethed er et vigtigt element i hverdagen og kommer til udtryk for de små. De bliver for eksempel præsenteret for forskellige slags pålæg og enten fortæller de, eller de peger på det de vil have, alt efter hvor udviklet deres sprog er. De øver sig også i at spise selv, hælde selv, kravle op og ned af stolen selv, tage tøj af og på.

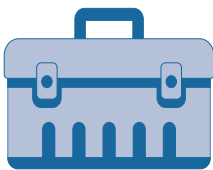
Børnegrupperne får via disse og andre valgssituationer mulighed for at være aktive medskabere af deres egen læring og udvikling, og vi voksne værner på denne måde om børnenes eget initiativ, fantasi og virkelyst.

Børnene deltager i daglige rutiner og føler sig som del af et fællesskab

Et arbejdsfællesskab er i vores øjne lige så meningsfuldt for barnet som det selv at vælge mellem aktiviteter. Vi arbejder derfor ud fra, at børnene har faste daglige medhjælper-opgaver:

Vi skal værne om børnenes eget initiativ...

Værktøjskassen

Korte spørgsmål til refleksion:

1. Denne artikel siger klart: Ja, man kan arbejde med børns medbestemmelse – helt ned til 0-2 års alderen. Hvordan passer det med dine/ jeres erfaringer og oplevelser?

2. 'Børn som praktiske medhjælpere' – der deltager i mange af opgaverne i hverdagen – står i modsætning til, at det er hurtigere for de voksne selv at ordne disse ting. Plus at det giver børnene mere tid til at lege. Eller...?

3. De udsmykkede vægge – de mange sansemæssige oplevelser og aktiviteter – hvordan kan det påvirke et lille barn? Eller det mest for de voksnes skyld?

- hjælpe med madlavning og havearbejde
- tørre borde af
- rydde af efter maden
- fylde i opvaskeren
- feje gulvet
- lægge vasketøj sammen
- hente forskelligt vi skal bruge i køkkenet og andre steder

Dette giver efter vores erfaring et naturligt læringsmiljø igennem hele dagen. Følelsen af at være nyttig og hjælpe de voksne er af stor betydning for barnets selvværd og fællesskabsfølelse. Ikke mindst for dem med særlige behov.

Men hvornår skal de lege då?

Det gør de for så vidt næsten hele tiden. Dels er der lange stræk, hvor de leger frit og med hinanden, og får god tid til det, dels har de fleste af vores aktiviteter et legende præg.

Vi arbejder i det hele taget med legen som omdrejningspunkt i hele huset – ude og inde. Legen er for os det grundlæggende element for al læring og udvikling og dermed for læringsmiljøet. Alle rum er således indrettet med leg for øje. Vores læringsmiljøer er indrettet og tilrettelagt ud fra den børnegruppe, vi har – og vi ændrer meget ofte på indretning af stuerne og skifter tit legetøj og bøger ud. Vi indretter med udgangspunkt i børnenes interesser og vi sørger for, at stuerne er dynamiske indretningsmæssigt – så vi hurtigt kan ændre.

Det meste er i børnehøjde og der er ikke for mange ting på hylderne. Det skal være overskueligt for børnene, ellers giver det et dårligt overblik for dem.

Vi arbejder også med risikofyldt leg helt ned i 0-2 års alderen. Det betyder, at vores børn eksempelvis kravler op på møbler og hopper ned (i puder og på måtter). De får en supergod motorik, samtidig med at vi ikke skal adfærdsregulere og sige nej hele

tiden. Børnene lærer at risikovurdere og de får en bedre kropsfornemmelse, samtidig med at der er en stor pædagogisk gevinst ved, at barnet bliver mødt med positiv kontakt frem for mange irettesættelser.

Der skal til det hele være æstetiske omgivelser og kreativ udfoldelse

Væggene er hos os udsmykket med børnenes egne værker, farvestrålende kunst og billeder, der giver anledning til mange samtaler og nogle gange fortæller om et projekt, vi har haft – og som pirrer nysgerrigheden. Vi har mange gemmesteder, kroge med mulighed for fordybelse, dufte af hjemmelavede boller og mad, krydderurtebed med mange dufte og smage, blomster i mange farver, musik inde og ude (musikvæg udendørs og guitarer på væggene inde).

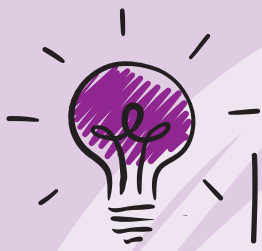
Vores rum kan ændres til forskellige sansemæssige oplevelser og aktiviteter, for eksempel babymassage på lammeskind med dæmpet belysning og dæmpet musik, sproglige opmærksomhedslege og musik. Vi har motorikrum, dukkekrog, konstruktionsværksted, læsekrog og køkken til hygge med de største børn.

Vi arbejder meget med musik og ser glæden i børnene ved, at de har lyst til at udfolde sig, synge, lave fagter og danse/ bevæge sig. Vi arbejder med dukketeater og dialogisk læsning, hvor vi også ser medlevende og engagerede børn.

Vi arbejder ud fra daglige rutiner og en struktur, som er genkendelig, forudsigelig og tryk for det enkelte barn og for børnegruppen. Husets børn viser i hverdagen glæde og tryghed ved denne genkendelighed. Vi ser glade børn med sans for humor. De er aktivt deltagende og de har stor fantasi til at udforske og lege.

Vi oplever, synes vi, at vi har en levende udført pædagogisk læreplan!

Gummerup
Vuggestue &
Børnehave
Byvejen 66
5620 Glamsbjerg
Tlf.: 61 31 94 71
Email.: info@gummerup-vuggestue.dk

Idé-side

I dette nummer er der nogle 'ide-sider', som skal inspirere andre til aktiviteter, som indeholder ét eller flere læreplanstemaer.

OL for 0-63 årige!

Hvert år afholder vi en temaugle, hvor vi alle går sammen om at skabe oplevelser for alle børn og voksne 0-63 år. Årets tema blev: "Børnehuset Lupinmarkens Olympiske Lege - alle giver en hånd med."

En gruppe voksne har planlagt ugens oplevelser og aktiviteter - der skal laves deltager T-shirt, bannere og øves i discipliner. Der er en åbningsceremoni, hvor flaget skal hejSES. Alle børnedeltagere er klædt i deres dekorerede T-shirt og har medbragt bannere.

Alle deltager med det, de kan, og de øver sig i det, de gerne vil kunne. Fordybet i legen med vandet eller sæbeboblerne der skal slås itu eller med at kaste støvler og sko, og nye ord bliver en del af børnenes fælles sprog: OL, mesterskaber, fodtøj, discipliner, indmarch, banner, konkurrencer og mange andre. Store og små deltager spontant og hjælper hinanden med at lykkes.

Deres kendskab til kroppens funktioner og brug styrker deres forudsætninger for at mestre opgaver, og de oplever glæde ved bevægelse, leg og samvær.

Sprog, krop og bevægelse, oplevelsen af fællesskab

Idé fra Børnehuset Lupinmarken, Viborg. Tekst: Lise Bech Madsen, leder. Fotos ved forskellige medarbejdere

Nørrebro- institution skaber små kunstbrugere

Alle børn skal have lige adgang til kunst og kultur. Det er målet for daginstitutionen Brolopperne, der holder til på Nørrebro i København. Det har ført til flere længevarende partnerskaber med lokale kunstnere og store kulturinstitutioner som Det Kongelige Teater.

Alle børn skal have lige adgang til kunst og kultur. Det er målet for daginstitutionen Brolopperne, der holder til på Nørrebro i København. For et år siden omlagde institutionen deres profil til kunst- og kulturinstitution, og siden har målet været at give børnene kulturoplevelser i børnehøjde. Det har ført til flere længevarende partnerskaber med lokale kunstnere og store kulturinstitutioner som Det Kongelige Teater.

- Det er lige før, jeg kniber en tåre, siger udviklingskonsulent hos Brolopperne, Helle Dysseholm.

En tirsdag i september begav daginstitutionen Brolopperne sig ud på lidt af eventyr. Med rejsekortet i hånden steg børnehavebørn og personale nemlig ind i 5C og tog busturen fra ydre Nørrebro indtil Statens Museum for Kunst i indre København.

Her var der fernisering på børnenes kunstprojekt "Himmelrum". Projektet er støttet af Statens Kunstfond og skabt i samarbejde med institutionen Himmelbuen og kunstnerduoen Rum For Æstetik og Rune Fjord Studio.

- Vores rejse er kun lige begyndt, og derfor havde jeg ikke i min vildeste fantasi forestillet mig, at vi allerede stod her - på hovedscenen hos Statens Museum for Kunst. Det er kæmpestort. Børnene har glædet sig så meget til at vise forældrene, hvad de har lavet, men også til at vise selve museet, siger Helle Dysseholm, der har svært ved at holde glædestårerne tilbage.

Det var hun ikke alene om. Blandt både forældre, børn og pædagogisk personale var der en sitrende stemning i luften på ferniseringsdagen.

- Det har været så givende at se, hvordan børn helt ned til tre-års-alderen er blevet små kunstbrugere, siger Amanda Luna, der er daglig leder af kunstorganisationen Rum for Æstetik, og som har udviklet for-

løbet sammen med Rune Fjord og skræddersyet det i samarbejde med Brolopperne.

Hun tilføjer:

- Vi insisterer på det høje niveau - også selv om det er til børn. Børn kan sagtens få noget ud af Statens Museum for Kunst, hvis bare vi præsenterer det i børnehøjde.

For eksempel blev hvert museumsbesøg indledt med, at børnene lå på madrasser og lyttede til noget rolig musik, imens de betragtede museet gennem små billedrammer. Kunstnerduoen har også haft en lang slange i stof med, som børnene holdt i fast, når de gik rundt på museet.

- Slangen er en god og hyggelig måde at få børnene til at følges ad og stimulerer følesansen, så børnene fristes mindre til at røre ved værker på museet, forklarer Amanda Luna.

I samarbejdet med kunstnerduoen har børnene blandt andet lært at blande farver i forskellige nuancer ved hjælp af vand, frugtfarve, kander og syltetøjsglas, og de har arbejdet med gips og støbt "himmelhuller" i Brolopperne sandkasse. En del af udstillingen er også nogle fællesmalerier, som børnene har lavet ved at stå i en cirkel om en stor ramme med tomt lærred, hvor de har hældt maling i på skift.

- Det har været en kæmpe gave at være en del af en æstetisk læreproces faciliteret af professionelle kunstnere. Vores mål er, at alle børn får lige adgang til kunst og kultur, så der er en enorm dannelse i, at vores børn lærer at Statens Museum er en kunstscene, alle kan benytte, siger Helle Dysseholm og tilføjer:

- Og så er vi dybt taknemmelige og stolte over den opbakning, der har været blandt forældrene. Vi har et ønske om at inddrage familierne og forældrene endnu mere.

Af Tine Torp Thorlin,
journalist, Børne-
og Ungdoms-
forvaltningen,
Københavns
Kommune

*"Kunst er en som maler
flot,"*

Aya, 5 år

*"Jeg kan godt lide alt det
kreative"*

Medina, 5 år

Faktaboks

Rejsen til kunst- og kulturinstitution

- Brolopperne ligger på Lundtoftegade på Nørrebro i København. Gaden har tidligere været på regeringens ghettoliste. Institutionens børnegruppe afspejler derfor lokalområdets mangfoldighed. I alt har Brolopperne 80 børn fordelt på 50 børnehavebørn og 30 vuggestuebørn.
- Som en del af ghettoplanen i Københavns Kommune skal Brolopperne frem mod 2025 arbejde mod at blive en kunst- og kulturinstitution. Det sker gennem et kompetenceløft af det pædagogiske personale samt en gennemgribende ombygning, som skal understøtte den kunstneriske profil ved skabelse af tydelige læringsmiljøer.
- Blandt andet har institutionen valgt at indrette tre særlige læringsrum – et værksted, et bibliotek og et sanserum.
- Derudover har institutionen indgået en række længerevarende partnerskaber med lokale aktører samt byens kulturinstitutioner og videntcentre. For eksempel har Brolopperne netop indgået et partnerskab med Det Kongelige Teater. Her vil de blandt andet udforske, hvordan kunsten kan forankres i daginstitutionen gennem kontinuerlige møder med scenekunsten.

”Himmelrum”

- Himmelrum er et huskunstnerprojekt udviklet af Rum For Æstetik og Rune Fjord Studio, der i en årrække sammen har skabt eksperimenterende inddragende kunstprojekter i forløb fra en dag til flere måneders varighed. Projekterne er målrettet bl.a. børne- og uddannelsesinstitutioner, museer og forvaltninger.
- Sammen arbejder de for at styrke det æstetisk-sanselige sprog, fordi det kan kommunikere på tværs af sociale og kulturelle tilhørsforhold, alder, køn og etnicitet, og dermed åbne op for nye fællesskaber.

Besøgene på SMK

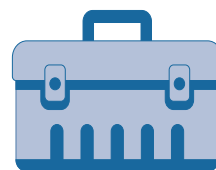
Hver børnegruppe har været på museet i alt tre gange i projektet. Hvert besøg varede ca. 45 minutter.

- Første besøg handlede om at lære museet at kende, altså selve bygningen og arkitekturen. Børnene blev budt velkommen udenfor med ”slangen”, og vi gik herefter samlet ind med slangen ned til hovedscenen, hvor børnene lagde sig på madrasserne, kiggede rundt på bygningen gennem deres små rammer og lyttede til et stykke roligt musik. Herefter blandede børnene himmelfarver og installerede dem i den store udstillingsstruktur, som markerede, at deres fællesværk nu var i gang. Til sidst samlede vi op på dagens oplevelser og indtryk ved at sidde i en rundkreds med slangen ved fællesværket, og snakkede om at vi skulle ses i børnehaven næste gang, hvor vi skulle støbe himmelhuller i gips i sandkassen.
- På nummer to besøg blev børnene igen budt velkommen udenfor med slangen. Inde på museet startede vi igen på sky-madrasserne med rolig musik. Denne gang blev børnene iført himmeldragter mens vi lyttede til musikken. Da alle havde dragter på blev børnene informeret om at vi nu skulle på himmeltur på museet. Vi gik op i afdelingen Dansk og Nordisk Kunst 1750-1900 og så to malerier med meget forskellige versioner af himmelen – August Strindberg ’Uvej i Skærgården’, 1892 og Harald Slott-Møller ’Dansk Landskab’, 1891. Vi talte med børnene om malerierne – stemningerne, maleteknikker m.m. og gik herefter ned i værkstedet og malede vores egne himmelmalier. Himmelhullerne var medbragt fra børnehaven og blev tilføjet til det store fællesværk.
- Tredje gang på museet var ferniseringsdagen, hvor børnene kom som hjemmevante brugere af museet og oplevede deres processer og værker som en færdig udstilling.

"Det har været fantastisk at samarbejde med forskellige aktører, som inddrager børnene, hvor de er og følger hvert enkelt barns spor. Vi er meget trygge ved at vores børn er i deres hænder. Vi har også kunne mærke, at jo længere tid forløbet varer, jo bedre lærer aktørerne børnene at kende og kan derfor tilpasse forløbet til gavn for børnene. Vi får nogle begejstrede børn, der glæder sig til de forskellige arrangementer, og som implementerer det, de har lært, i deres leg i hverdagen. Inddragelsen af vores forældre har desuden været helt fantastisk, fordi der længe har været et ønske fra forældrene om at lære hinanden bedre at kende og dele nogle oplevelser sammen,"
Sibel Necip og Arijana Tahirovic, pædagoger i Brolopperne.

"Broloppernes kunst- og kulturprofil har medført nye projekter og samarbejdspartnere, som har været med til at berige børnenes ordforråd og udtryksmåder. For eksempel har vi arbejdet med udtryksformen ballet, set og lavet kunst, lavet små skuespil, samt haft et lille arkæologiprojekt. Alt dette er med til at præsentere barnet for et differentieret ordforråd, og derudover så udvider det barnets viden om verden udenfor Brolopperne og hvad byen kan tilbyde af forskellige kulturelle tilbud,"
Ellen Ancher Hansen, sprogpædagog ved Brolopperne.

"I forbindelse med vores kunstprojekter, har vi i Brolopperne meget fokus på arbejdet før, under og efter. Særligt før, fordi vi har lært, at en grundig forberedelse med samarbejdspartnere, er nødvendig for at forløbet skal blive en succes. Når vi er godt forberedte kender alle deres rolle, og det har givet en ro omkring børnene og givet dem meget bedre betingelser for at fordybe sig i projekterne,"
Trine Enemark, pædagogisk leder i Brolopperne.

Værktøjskassen

Korte spørgsmål til refleksion:

1. Hvordan arbejder I med kunst og æstetik hos jer?
2. Hvordan bruger I nærområdets kulturinstitutioner?
3. Gør I børn og forældre opmærksomme på kulturtilbud i området?

Helle Dysseholm
Udviklingskonsulent
Brolopperne
KØBENHAVNS
KOMMUNE
Børne- og
Ungdoms-
forvaltningen
Område Nørrebro/
Bispebjerg
Lundtoftegade 47,
241
2200 København N
Telefon 8256 3680
Mobil 2048 9483
E-mail bs5l@kk.dk

Pædagoger kan meget

– specielt når de får gode muligheder for det

Eller: Lykken ved som pædagog at arbejde kontinuerligt med små børnegrupper

De kom som institution med i et forskningsprojekt og pædagogerne greb med kyshånd chancen for at udfolde og eksperimentere med læreplanens ord om leg og børnefællesskaber!

- De havde tre undergrupper i hver stuegruppe
- Typisk med 6 børn og 1 pædagog sammen i hver undergruppe – fra kl. 9-12 hver dag¹
- Som pædagog havde man 'helle' til at koncentrere sig om kun denne gruppe børn
- Dét gav rigtig gode muligheder for at prøve af, at justere, at vende tilbage, at prøve igen

Dette var den praktiske ramme og organisering af projektet, der strakte sig over ½ år og var rammesat af forskere fra VIA².

Det har været en fantastisk oplevelse, dels fordi personalet i meget høj grad selv havde indflydelse på, hvordan det skulle virkeliggøres i praksis, dels fordi de oplevede – og fik ros for – at de som pædagoger kunne komme til at bruge og udfolde den faglige kompetence, de véd, de er i besiddelse af.

"Vi tog vores udgangspunkt i, hvad vi opfatter som de bærende værdier i vores institution og så holdt vi dem op imod dels de nye, styrkede pædagogiske læreplaner, dels projektets ide. Helt konkret skrev vi vores egne værdier ned og hængte dem op på en tavle plus læreplansbegreberne ved siden af disse. Der var rigtig mange gengangere." Deres projekt fik følgelig overskriften 'Leg og børnefællesskaber'.

Det gode ved at være med i et projekt som dette er meget, at det har været over så lang tid. Det var så befriende for alle ansatte, at der ikke var snævre mål på forhånd, men at de langsomt kunne prøve sig frem og lære af erfaringerne fra praksis, støttet af teori og bearbejdning fra og med forskerne. "Vi blev selv 'forskere'. "Vi fik

som pædagoger lov til at bruge og diskutere vores viden".

Pædagogerne har talt meget om det positive i, at tilliden til dem kom så meget frem undervejs. "De (:forskere) troede på, at vi kunne noget! Vi havde viden med os og kunne godt selv formulere projektmål og regulere disse efterhånden som vi fik erfaringerne i hus."

Rammen for en dag, fra 9-12

Oftest startede børnene og den voksne i undergruppen med at spise lidt sammen; derefter en mindre kreativ aktivitet med forskellige, skiftende materialer, og så gled det stille over i lege. Oftest på børnenes egne initiativer men nogle gange rammede man en leg, for eksempel en køkkenleg, indtil man mærkede, at nu kunne de selv og så trak man sig.

Som én formulerer det i dag: "Jeg begyndte ikke at rydde op (!) men gik med ned på gulvet og var måske med i en leg, understøttede et barn der havde brug for det i en kort periode, måske kom jeg med en ny legegenstand, altså kort sagt støttede dem i at få legen til at udfolde sig og blomstre. I mange perioder skulle jeg ikke gøre andet end at *skærme* legene, fordi børnene kunne selv, hvis de blot fik ro." Var der noget, som 'ikke duede', kunne pædagogerne ændre på indhold, former eller rammer for legen/aktiviteten til næste gang.

For børnene gav disse tre timer – uden forstyrrelser – rigtig gode muligheder for at opleve 'nærværende leg', hvor de med én voksen til at være sammen med i beskyttede og rolige omgivelser kunne skabe et rum, hvor de trygt kunne lege igennem.

For pædagogerne blev det en fantastisk oplevelse, at de kunne være til stede med en lille børnegruppe i en så relativt lang,

Gunhild Bjarnason (leder), Julie Holm Trøjborg og Katrine Damsgaard, pædagoger, Børnehuset Grundtvigsvej, fortæller til Kjeld Rasmussen fra 0-14

Aarhus Kommune

Børnehuset Grundtvigsvej har været en del af et større FOU-projekt i VIA, hvor man arbejdede med at undersøge og udvikle pædagogisk praksis. Det forløb over 8 måneder, hvor hver gruppe/stue har arbejdet med at formulere et undersøgelses/udviklingsspørgsmål, de ville arbejde med

¹ (i vuggestuegrupperne er det samme princip men i en lidt anden rytme, med 3-4 børn)

² Lektorerne Hanne Laursen, Anne Mette Buus og Lise Jönsson Koumaditis, Pædagoguddannelsen

samlet periode. At man kunne koncentrere sig om det man er uddannet til og brænder for. ”De andre kunne ikke komme og bede mig lige hjælpe med noget. Det var en ’udvalgt gruppe’ og det gør altså noget ved både den voksne og børnene.”

Dét har været en vigtig lærdom fra projektet: Værdien af at kunne lave et ’helle’ sammen med en børnegruppe og at de andre respekterer dette.

De lærte kolossal meget af projektet

Eksempel 1 - værdien af tid til leg, tid til samvær, selv være med til at bestemme

- Den ubrudte tid, den udvalgte gruppe, den tilstedeværende og bevidste pædagog, tilliden til børnene, og andet, førte til bedre lege, mere fællesskab, og tilsammen til at kvaliteten blev løftet væsentligt.

Eksempel 2 - pak noget af legetøjet væk

- På et tidspunkt fik pædagogerne den erfaring, at børnene blev ’forstyrrede’ af, at der var så meget forskelligt legetøj omkring

dem og dét førte til, at de pakkede noget af det væk, så legemulighederne blev mere overskuelige.

Eksempel 3 - sammensætningen af 6-børns grupperne³

Nogle gange kunne pædagogerne se, at de måske skulle prøve at ændre den - og så se hvad der så skete! ”Vi har lagt vores forforståelse af barnet til side og dannet mange slags grupper, som har givet ny dynamik. Børnene tør nogle andre ting, fordi vi tør nogle andre ting med dem! Vi tror på det - så tør de.”

”Tidligere ville vi have vurderet på, hvem passer sammen, hvem kan slet ikke være i gruppe sammen, og så videre. Nu var udgangspunktet: *Alle* skal kunne fungere sammen i en gruppe, uanset sammenhængen. Og det kunne de!” Hvis vi tør tage vores ’forforståelse’ af de enkelte børn væk og åbne for nye grupperinger, så oplever vi børn, der måske aldrig tidligere har været i gruppe sammen og som

Det er pædagogisk guld, når man kan arbejde kontinuerligt med mindre børnegrupper

³ Disse børnegrupper fungerede normalt tre uger ad gangen

opdager, at de kan noget sammen, når de får muligheden.”

Eksempel 4 - vi går bare i gang. En anden måde at vise børnene tillid på er også, at når en aktivitet skulle sættes igang, så lavede pædagogen ikke indledende snak men gik bare i gang sammen med børnene. Dermed viste de indirekte, at det kan de også bare gøre og at naturligvis kan de finde ud af at gøre det - vi er jo *fælles* om det (børnefællesskab). Det førte ofte til, at de hjalp hinanden mere - det er jo en fælles sag dette her og vi har alle været med til at lave rammen.

Eksempel 5 - de fælles praktiske opgaver. De små 6 børns grupper havde også fælles, praktiske opgaver. For eksempel at sætte mad på rullebord og køre det ind på stuen, så det var klar til måltidet. Børnene fik så både oplevelser af at være med i det lille fællesskab - 6 børns gruppen - og det store fællesskab - at hente mad til hele børnegruppen på stuen.

Eksempel 6 - Lukket Krea og Åben Krea. Personalet har indført disse to nye begre-

ber, som er udsprunget af projektet: Den åbne kan alle gå med ind i, men hvis pædagogen på vej til aktiviteten siger, at 'jeg har i dag Lukket Krea', så respekterer de andre, at man ikke skal forstyrre. Heller ikke åbne døren ind til dem.

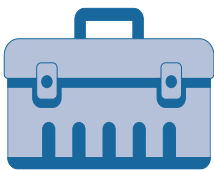
Eksempel 7 - Børnene beder nu selv pædagogen om at beskytte legen - 'Skærmet leg', altså dette at pædagogen står og beskytter legen mod forstyrrelser, har ført til, at børnene nu selv siger til den voksne: 'Vil du passe på legen?'

De blev skarpe på at samle op, evaluere og tage erfaringerne med sig

De har gjort op med 'fri leg' begrebet "Det er en vigtig erkendelse, at der altid må være pædagogiske øjne på legen. Sagt på en anden måde: Leg er ikke bare leg - det har for eksempel betydning, hvad det er for børnegrupper, der er i den pågældende leg."

Pædagogerne er blevet gode til at samle op og lære af erfaringerne. Efter projektet har pædagogerne valgt at gå videre

En 'beskyttet' leg, er når pædagogen sikrer, at børnene kan lege uforstyrret i en lidt længere periode

Værktøjskassen

Korte spørgsmål til refleksion:

1. Når man som pædagog kan komme til at arbejde over tid med en mindre børnegruppe, bliver de pædagogiske muligheder meget bedre – siger pædagogerne. Hvordan kan man i en tid, hvor minimumsnormeringer stadig kun er gennemført delvist, opnå denne fordelagtige situation?
2. Dygtige pædagoger kan meget – når de får muligheder for at prøve sig frem og løbende kunne samle op på erfaringerne. Hvordan er dét muligt i hverdagen?
3. Hvad sker der mon med børn, der oplever kontinuerlighed – små grupper, én pædagog, meningsfulde aktiviteter, leg, ro?

med aktionslæringen og bruger nu deres teammøder til at tage projekt/udviklingsspørgsmål op: Hvordan går det nu – hvad skal vi justere – lad os prøve det og det og tage det op igen om 14 dage – og så videre. De bruger deres (styrkede!) pædagogiske faglighed meget mere i dag. Også i en 10-15 minutters samling på den enkelte stue – kaldet en *pulning*, fordi det foregår ved pulten på stuen – når for eksempel børnene sover: Hvordan forløb den og den legeaktivitet? Det ugentlige middagsmøde, som er til at samle op på aktuelle ting, anvendes nogle gange også.

Efter projektet har pædagogerne klart oplevet, at de har fået et værktøj, de kan tage fat og at det har været meget værd: ”Det har været så stærk en proces, så det er en etableret del af vores pædagogiske tankegang nu”. Og som lederen siger: ”Alle I pædagoger er simpelthen gået max. ind i projektet”, og så har forskerne fra VIA nok styret det men ikke så voldsomt, at de ikke selv kunne være med til at definere, hvad der skulle ske. Og som en af de deltagende forskere sagde det: ”Det var utroligt lidt tid, I pædagoger skulle have for at samle op på jeres erfaringer og finde frem til det vigtige i dem.”

”Pædagoger *kan* noget og det er ikke altid afhængigt af en masse timer! Og her hjælper det bestemt også at vi i forvejen er en struktureret og disciplineret gruppe af voksne i institutionen.”

Hvad der var den vigtigste lærdom de hver især tog med sig fra projektet

- Hvor meget *tid* kan gøre – få lov til at tage den tid ting tager – få lov til at gå i dybden med noget
- Hvor afgørende det kan være *at turde lægge sine forforståelser væk* og se børnene som de er
- Hvor meget topstyrede vi har været de seneste år – når forvaltningen stikker nye skal-opgaver ud – og at det har været befriende selv at kunne definere og prioritere i forhold til den styrkede læreplan og det pædagogiske grundlag i Aarhus kommune
- Hvor fantastisk det har været at være sammen og se de dygtige pædagoger sprudle og nyde mulighederne for at bruge deres faglige viden (:lederens udtalelse)

... og hvis du nu som læser undrede dig over, hvad pædagogen og børnene var så fokuserede på i det første foto? – så er svaret her!

Børnehuset
Grundtvigsvej
Grundtvigsvej 26
8260 Viby J
Tlf.: 41858238
Mail: gbf@aarhus.dk

Idé-side

I dette nummer er der nogle 'idé-sider', som skal inspirere andre til aktiviteter, som indeholder ét eller flere læreplanstemaer.

Påklædning og udklædning - skaber folk!

Vuggestuebørnene elsker at klæde sig ud. Ofte holder udklædnings-tøjet ikke længe, og hvad så... Samtidig er det stort at blive selvhjulpne i påklædning af udetøj...så hvorfor ikke bruge udebeklædning til klæd-ud?

Det sker nu næsten dagligt i vuggestuen. Børnene finder kassen frem og trækker i og af, i og af. Sådan kan der gå en hel formiddag

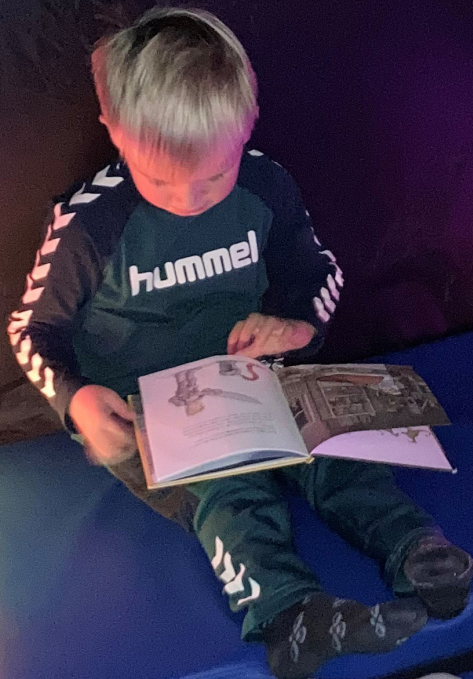
Børnene oplever mestring og at få nye færdigheder, som leges ind. De bliver hurtigt selvhjulpne i påklædningen og ventetiden i garderoben er dermed begrænset - de hjælper gerne hinanden, og øver samtidig matematisk-logisk opmærksomhed - for hvilken rækkefølge er smartest?

Krop, sanser og mestring

Idé fra Børnehuset Lupinmarken, Viborg. Tekst: Lise Bech Madsen, leder. Fotos ved forskellige medarbejdere

Vi vil skabe
læringsmiljøer
– ja, men også nogle som kan
modvirke stress!

Alle institutioner har puderum og klatretårne til at få børnene *op* i arousal, men kun få prioriterer for eksempel at have et helt 'sanserum', hvor børnene kan komme *ned* i arousal

I Vivaldi oplevede pædagogerne, at mange børn især ved skift eller ved 'krav' kunne blive voldsomt vrede eller meget kedede af det. Og nogle kunne i legen komme så højt op i gear, at de havde svært ved at komme ned igen.

Børnehaven har haft ergoterapeuter inde over arbejdet med nogle børn, og her ser vi ofte, at det især er selvregulering, mange børn har svært ved. Disse børn kommer hurtigt meget højt op i arousal (:et udtryk for hjernens aktivitetsniveau). Når man er højt oppe i arousal stiger pulsen, blodtilførslen øges, musklerne er spændte og hjernen kører på højtryk.

Det er en form for stresstilstand, og det er vigtigt, man kan komme ned igen - hvilket førte os til, at low arousal aktiviteter kunne hjælpe børnene. Vi besluttede derfor, at vores pædagogiske læreplan skulle indeholde *både* høj arousal og lav arousal.

Denne artikel indeholder mange eksempler fra lav.

Den svenske sociolog og forsker Lars Dencik har studeret moderne familieformer og taler om 'svingdørsfamilier', hvor alle hele tiden skal noget udenfor hjemmet, og hvor familiemedlemmerne sjældent bare slapper af hjemme eller gør noget sammen i fællesskab. En undersøgelse fra 2018 fra den i dag lukkede stressforening har vist, at op mod hvert femte daginstitutionsbarn er påvirket af stress.

Lav arousal aktiviteter i hverdagen

Afslapningsmusik ....

Meditationsmusik skaber ro om morgenmodtagelsen

En hvilepause før frokosten...

Der er indkøbt små håndkoste til kropsmassage...

Børneyoga...

Dæmpet lys i garderoben...

Og senest har børnehaven etableret et sanserum, hvor børnene selv kan opsøge ro og fred, når de føler behov for det. Det omtaler jeg nærmere i næste afsnit.

Med disse tiltag håber pædagogerne at modvirke noget af al den stress, jag og larm, som mange børns hverdag i dag er præget af og som i følge flere nyere undersøgelser medvirker til stigende mistrivsel hos børn og unge. Det er ikke sådan, at børnene i børnehaven Vivaldi skal være helt stille hele tiden. Slet ikke. Der også gang i butikken hver dag, og børn skal også skråle, larme og komme op i gear.

Men de møder så meget stimulation alle steder, at de risikerer at blive overstimulerede. Så vi skal som daginstitution, hvor børnene tilbringer det meste af dagen, også kunne tilbyde nogle læringsmiljøer, hvor børn kan *komme ned* i arousal, og hvor de lige kan trække sig.

Alle institutioner har pudrum og klatretårne til at få børnene op i arousal, men kun få prioriterer at have et helt rum, hvor børnene kan koble lidt af med low arousal aktiviteter. Dét har vi fået:

Vi har lavet et sanserum til at sænke arousal for børnene - og for pædagogerne

Det ligger i forbindelse med alrummet. Børnene kan ved at sætte deres billede på en magnetavle reservere tid og der er plads til tre børn ad gangen. De bruger rummet uden pædagoger, men pædagogerne har i dialog med børnene opsat nogle rammer for brugen:

Man skal være stille - rydde op efter sig - lave ting som at læse, hyggesnakke eller tegne. Lige nu er der farveblyanter, men det kunne også være perler eller andet, som indbyder til *rolige* aktiviteter. Der er lagt kopiark på tegnebordet frem for

Af Trine Rom-Jensen, pædagog, pædagogisk leder, Børnehaven Vivaldi

Aalborg Kommune

Børnene 'reserverer' tid til at være i sanserummet og det er meget populært at være der

Stille aktiviteter i fred og ro

blankt papir. Så er stregerne sat, og børnene skal ikke tænke så meget men bare farvelægge. Men ellers er der i rummet:

- CD med fuglefløjt, som blander sig med ...
- ... den blide brummen fra et boblerør
- En lyskæde og flere farveskiftende plastikkuber i mange størrelser udgør rummets dæmpede belysning
- Madrasser og en kurv med tæpper og bøger
- På et bord ligger en mappe med de omtalte kopiark til farvelægning
- Et stort telt fungerer som hyggehule.

Efter dette øgede fokus på Arousalregulering i Vivaldi oplever pædagogerne, at de mere sensitive børn, der ellers let kan blive overstimulerede, bruger rummet til en pause fra aktiviteter og at det faktisk sænker deres arousal mærkbart.

Pædagogerne er begyndt på også at tage børn med derind til særlige indsatser, som kræver en særlig ro. Og i timen før lukketid er en pædagog og de sidste børn ofte at finde i sanserummet. Dét skaber en anden forældrekontakt, fordi forældrene henter børn, der ikke er helt brugt op, men er meget mere i ro. Nogle gange sætter mor eller far sig lige ind i rummet med barn og pædagog, og så får man den der vigtige snak, som gør, at barnet oplever sammenhæng i sin dag. Alle kommer godt ud ad

døren, fordi alle lige får pustet ud, inden de skal videre.

Selvom rummet i udgangspunktet er børnenes pauserum, så har pædagogerne også fundet ud af, at det kan bruges på flere måder end først tiltænkt. I Vivaldi har vi fokus på, hvor vigtig pædagogers egenomsorg er for, at man kan være gode rollemodeller for børnene. Så når børnene skal slappe af inden frokosten, opfordrer jeg som leder til, at pædagogerne nogle gange lægger sig ned med børnene. I det hele taget er håbet, at arbejdet med low arousal tiltag for børnene også vil smitte af på pædagogernes arbejdsmiljø i børnehaven.

Læreplan, ja, men ro på

Vi arbejder bestemt med pædagogisk læreplan og vi mener, vi i arbejdet med Arousal-regulering endda arbejder med mange aspekter fra denne: *Krop, sanser og bevægelse - Social udvikling - Alsidig personlig udvikling - Dannelse og børneperspektiv - Leg og læring - Barnesyn - Børnefællesskab - Pædagogiske læringsmiljøer - Forældresamarbejde - Børn i udsatte positioner.*

Vi ser en tydelig sammenhæng mellem farten i hverdagslivet og børns stress, og vi håber, at Vivaldis arbejde med rolige læringsmiljøer vil hjælpe børnene til at finde ro, ikke bare i børnehaven men også når de kommer hjem og senere i skolen.

Vores forældre giver positive tilbagemeldinger, og de første børn, der har oplevet at have sanserummet i Vivaldi, er lige begyndt i skole. Vi følger op på, om skolen mærker en effekt i forhold til tidligere hold og om de arbejder videre med det. I skolen bruger de for eksempel høreværn, kugledyne og specielle stole til børn, som har svært ved at sidde stille eller bevare koncentrationen.

Men tænk, hvis børnene tidligt havde lært at finde roen i dem selv.

Sådan kan I arbejde med arousal regulering

Øg arousal med for eksempel...

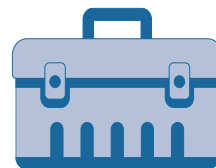
Løb og gynger
Frisk luft
Stærkt lys
Vibrationer
Høj latter og sjov
Store grovmotoriske bevægelser
Hurtige rytmiske bevægelser
Høj fart
Leg med balloner
Høj musik med hurtig takt

Dæmp arousal med for eksempel...

Massage og børneyoga
Fast berøring og tryk
Rolige monotone bevægelser
Dæmpet belysning
Rolig musik
Tæppe rullet om kroppen
Leg med ler, dej, sand, fingermaling
Kreative sysler
Knus og kram
Afskærmning, hyggekrog og/eller sanserum

5 fordele for børn, der kan arousal regulere

- Barnet har lettere ved at imødekomme skift og krav og omstille sig fra en kontekst til en anden
- Barnet kan indgå i forskellige lege med mange forskellige børn
- Barnet får lettere ved at begå sig socialt, fordi det forstår at tilpasse sig situationen
- Barnet har lettere ved at lære, da arousal har betydning for vores læringsparathed
- Barnet får en roligere søvn og færre opvågninger, fordi det lærer at finde ro i krop og sind

Værktøjskassen

Korte spørgsmål til refleksion:

1. Denne artikel griber direkte ind i et emne, der diskuteres meget i netop disse måneder: At mange børn ikke trives godt og nogle af dem er meget urolige. Beskriv børn du/I kender til, som passer på den beskrivelse
2. Gennemgå gerne de to bokse med øg og dæmp arousal – lav en lignende liste for egen institution – eller en institution du kender til – hvordan er balancen mellem de to bokse?
3. Hvordan skaber man i praksis en læreplan, hvor der også er 'ro på'?

Børnehaven Vivaldi
Vivaldisvej 95, 9200
Aalborg
Telefon:
99 82 37 31
Mail:
trje-fb@aalborg.dk

Idé-side

I dette nummer er der nogle 'ide-sider', som skal inspirere andre til aktiviteter, som indeholder ét eller flere læreplanstemaer.

Fuglekasser – proces og produkt

Vi vil gerne have dyreliv på legepladsen, og vi har fået besøg af vores naturvejleder. Han sætter blandt andet børn og voksne i gang med at bygge fuglekasser.

Der er et stykke vej fra bræt til kasse. Brædderne er lange og tunge, der skal måles, saves og hamres. Børnene hjælper hinanden med at lykkes, for denne opgave kan man ikke klare selv – det er brædderne for lange til og det er for hårdt med al den saven.

Børnene skal indgå i mange forskellige fællesskaber, og de skal have øje for de forskellige kompetencer, de hver især har. De kan øve nye færdigheder, og de kan få hjælp af dem, der kan.

De får indblik i vigtigheden af en mangfoldig natur og fuglenes forudsætninger for at bo på legepladsen.

Fællesskab, sociale kompetencer, og vild med vilje

Idé fra Børnehuset Lupinmarken, Viborg. Tekst: Lise Bech Madsen, leder. Fotos ved forskellige medarbejdere

Foto fra 'Science i dagtilbud' af Stig Brostrøm og Thorleif Frøkjær

Nøj, det ' fysik, det ' for børn

Det viser sig at være praktisk at rette opmærksomheden mod, hvad børn gør, når de leger. På samme måde retter vi fokus mod, hvad børn gør i scienceaktiviteter. Foreløbig har vi identificeret elleve sciencepraksisser i tre kategorier.

På vuggestuens græsareal har Sigurd stablet fem store bløde legoklodser ovenpå hinanden. Han får øje på malertape: "Hva' det?" spørger han. "Malertape," svarer jeg. "Det," han peger. "Skal vi bruge det?" Han nikker. Jeg trækker tape ud, finder to rør, vi kan tape sammen, lægger de to rør op på legoklodserne, så de balancerer. Sigurd kommer med en bold, putter den ind i røret. Konstaterer bolden ikke triller i det vandrette rør. Løfter røret, så triller den ud. Sigurd griner, prøver igen. "Du ændrer hældningen", siger jeg, idet han løfter røret. Han gentager sin handling, og jeg gentager: "Du ændrer hældningen. Sigurd ændrer hældningen". Da Sigurd løfter røret og bolden triller nedad, råber han glad: "hældniiing."

Sigurd på knap 2 år forstår, at hans handling skaber en reaktion, og at det han gør er at ændre hældningen. Han forstår ikke det abstrakte fysikbegreb hældning, men den konkrete handling, der skal til for at bolden kan trille ud af røret, forstår han. Han får med andre ord erfaring med det fysiske begreb hældning.

På børnehavens legeplads

Pædagogen Anders kommer med en flyttekasse fuld af tæpper, papstykker, klude, plast m.m., og spørger nogle børn om de vil med over på rutsjebanen. Det vil de gerne. Børnene leder i kassen og finder noget, de kan rutsje på, og løber op og rutsjer ned. Når børnene afprøver papstykker, voksdug eller legoplader, spørger Anders: "Gik det hurtigt eller langsomt?" Han spørger fx: "Er dine bukser hurtigere eller langsommere end tæppet?" Børnene begynder at skelne og bliver ved med at rutsje på forskellige ting. Papstykkerne er populære. Malthe vælger en grå legoplade og udbrøder, overrasket over farten: "Den var hurtig!" da han lander på numsen for enden af rutsjebanen.

Børnene gør sig erfaringer med friktion og fart. De erfarer, at der er en sammenhæng mellem forskellige materialers modstand og den fart, de kan opnå nedad rutsjebanen. De afprøver forskellige materialer og sammenligner.

Af Helle Hovgaard Jørgensen, Linda Ahrenkiel og Morten Rask Petersen ved Anvendt Forskning i Pædagogik og Samfund, UCL Odense.

Projekt Science og leg

Den fysik børnene her leger med er eksempler fra forsknings- og udviklingsprojektet Science og leg, hvor vi interesserer os for, hvad der sker, når de yngste børn møder science med legekvaliteter. Projektet drejer sig om at berige de måder, vi taler om både leg og science på, og undersøge, hvordan vi kan forstå legende science og science i leg. Vi interesserer os for science-aktiviteter som legende praksisser, hvor børn er engagerede og involverede.

Hvad har science og leg tilfælles?

Både leg og science er tilgange til at åbne verden på måder, hvor børns mod og nysgerrighed styrkes. Legens eksperimenterende og kreative kraft er en forudsætning for hypotetisk tænkning, kreativitet og videnskab. Uden en legende forestillingskraft og opfindsomhed - *hva' nu hvis?* - ingen nye ideer og opfindelser. Og uden mod til at afprøve ideer og se, hvad der sker, ingen videnskab. Men som det fremgår af ovenstående eksempler, er det helt afgørende, at der i det pædagogiske arbejde er fokus på handlinger. For hvis vi er opmærksomme på hvilke handlinger, der har legekvaliteter, og hvilke, der er sciencepraksisser, får vi et redskab til både at planlægge og analysere det pædagogiske arbejde med science og leg. Vi interesserer os altså for, hvad børnene gør, når de leger med science.

En spirende scienceforståelse

Som det fremgår af eksemplerne forestiller vi os ikke, at de yngste skal forstå abstrakte begreber om fysik, men at de gør sig konkrete erfaringer med fænomener fra fysikkens verden. Science for de yngste er science på vej. Vi arbejder derfor med et begreb om *emergent science* (Johnston,2013), der drejer sig om, at børn og voksne sammen laver eksperimenter

med science-indhold, som har potentiale til at blive til undersøgelser, med tiden. Tilgangen stemmer overens med læreplanen (Børne og Socialministeriet, 2018), hvor der bl.a. står, at børn skal have "... begyndende forståelse for lovmæssigheder i naturen ..."

Legekvaliteter

Leg er børns primære praksisform, og i legen siger vi JA til hinanden, til ideer og materialer, der indgår i legen. Vi er stemt for situationen, og det, vi inddrager, skal kunne bruges i legen. Alt muligt, også science, kan i princippet være RÅSTOF i legen som følge af legens åbenhed og dialogiske natur (Mouritsen, 1996).

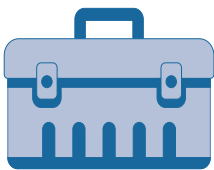
I projektet er vi inspireret af stemningsperspektivet på leg (Skovbjerg, 2021). Skovbjerg beskriver legen ved tre dimensioner, hvor *legemedier* er redskaber af enhver art, vi bruger i legen. *Legepraktisser* er, hvad vi gør i legen for at komme i *legestemning*, som er de særlige stemninger, vi oplever, under legen. Skovbjerg opererer med fire legestemninger og tilhørende generelle praktisser.

I vuggestuen, hvor Sigurd bygger med de store legoklodser og triller en bold gennem røret, er legestemningen hengiven. Han er fokuseret og intenst tilstede. Kroppen er i nogenlunde ro. Han gentager sin handling mange gange. Men stemningen er også indimellem *højspændt*, når han løber afsted for at få fat i bolden og løber alt, hvad hans halvandenårige ben kan hen til røret for igen at putte bolden i. Man kan også med lidt god vilje sige, at stemningen har et element af eufori, da han højt råber: hæld-niiiiing og udtrykker begejstring over, at det lykkes ham igen og igen at få bolden til at trille gennem røret.

For at kunne være mere præcise, når vi taler om, hvad det legende ved aktiviteten er, zoomer vi ind på de konkrete handlin-

(Krops)-SPROGLIG dimension

Værktøjskassen

Korte spørgsmål til refleksion:

1. Hvordan inddrager I science i jeres hverdag?
2. Hvordan taler I om science med børnene?
3. Hvordan er sammenhængen mellem leg og science hos jer?

ger, som Sigurd udøver, og som han ser ud til at opleve som legende i situationen. De kaldes legekvaliteter (Skovbjerg & Jørgensen, 2022).

Sciencepraksisser

Det viser sig at være praktisk at rette opmærksomheden mod, hvad børn *gør*, når de leger. Det bliver konkret og muligt både at observere, analysere og udvikle legen i pædagogiske sammenhænge. På samme måde retter vi fokus mod, hvad børn *gør* i scienceaktiviteter, fordi vi ønsker at skabe deltagelsesmuligheder for børn. Det kalder vi sciencepraksisser. Foreløbig har vi identificeret elleve sciencepraksisser i tre kategorier. I børnehaven lægger Anders op til en *undersøgelse* af forskellige underlag til at komme op og ned ad rutsjebanen. Malthe afprøver forskellige materialers betydning for farten. Han eksperimenterer med fænomenet gnidningsmodstand, sanser de forskellige materialers tekstur og betydning for farten. Malthe bruger også sproget og argumenterer 'det gik hurtigt, fordi jeg kørte på legopladen'.

Hvad sker der, når de yngste børn møder science med legekvaliteter?

Som vi har set, skaber aktiv deltagelse i science-aktiviteter muligheder for leg. Det er helt afgørende for science i dagtilbud, at børn involveres aktivt, sanseligt kropsligt og sprogligt. De pædagoger, vi har arbejdet sammen med i projektet, oplever at sige JA til mere, når de retter opmærksomheden mod legekvaliteter og sciencepraksisser. Viden om legekvaliteter skærper opmærksomheden på børnenes oplevelser af situationerne. Ligesom viden om, hvilke handlinger der kan knyttes sammen med science, gør det muligt at planlægge og udvikle science-aktiviteter og skabe forskelligartede deltagelsesmuligheder for børnene. Der åbnes for og lyttes til, at det er børnene, der

Matematisk dimension

spørger, fortæller, fortolker og argumenterer. Og fokus rettes også mod *matematiske* praksisser som at tælle, måle og veje.

Når vi inddrager legekvaliteter i scienceaktiviteter i dagtilbud, styrkes interessen og engagementet hos både børn og voksne. Deltagelsesmuligheder og nysgerrig udforskning fremmes.

Helle Hovgaard
Jørgensen
Lektor, Ph.d.
Anvendt Forskning
i Pædagogik og
Samfund
Pædagog-
uddannelsen Odense
og Svendborg
Tlf +45 30295592
hhjo1@ucl.dk

UCL
Erhvervsakademi og
Professionshøjskole
Niels Bohrs Allé 1
5230 Odense M

DIT DRØMMEHUS ER TIL SALG

PRIS	3.700.000
UDBETALING	185.000
BRUTTO	19.386
NETTO	17.911
BOLIGAREAL	126 m ²
UDHUS	25 m ²
GRUNDAREAL	803 m ²
VÆRELSE	4
ANTAL PLAN	1
BYGGEÅR	1931
EJENDOMSTYPE	Villa
ENERGIMÆRKE	D

Mosedalen 14 i Husum

Huset er bygget i 1931 på 803 m² grund og er beliggende i hyggeligt og roligt kvarter. Nabolaget er i top og her er kun få min. gang til Husum Torv med busforbindelser til alle verdenshjørner, tog fra Husum S-station, masser af forretninger/bibliotek og er man til grønne omgivelser - kun få min. til vestvolden og Utterslev Mose.

Husets baghave ligger ugeneret, der bor 3 glade høns, som evt. kan blive boende.

Huset er i 1 plan og netop forsynet med nye energirigtige vinduer og et nyt indgangsparti er ved at være på plads. Huset består af (ny) entre, åbent køkken, 2 stuer en-suite, bærndeovn, 2 regulære værelser på ca. 12 m², 1 gode værelse på ca. 15 m². Stort badeværelse med gulvvarme toilet med håndvask og garderobrum.

For mere information, klik ind på vores hjemmeside.

Det er godt at
undres
– hele livet

Børn og unge er nogle af de bedste filosoffer, vi har. Hvis man som pædagog arbejder i en daginstitution eller skole, møder man børn og unge i forskellige aldersgrupper, som er hver deres sted i livet.

Denne tekst er skrevet med stor inspiration fra Michael Højlund Larsens bog *Praktisk filosofi med børn*, som indeholder mange gode argumenter for og eksempler på, hvorfor og hvordan børn og unge profiterer af filosofisk undren, og hvordan man som fagperson kan skabe rum for filosofisk fordybelse.

Børn og filosofi

Filosofi kan være et redskab og en metode til at uddybe og undersøge et emne. Når vi filosoferer, bliver vi gennem grundig refleksion mere bevidste om de små ting og kan på den måde blive klogere på os selv, og hvad der er vigtigt for os. Filosofiske spørgsmål omhandler ofte eksistentielle temaer, som vi som mennesker skal forholde os til hele livet igennem. Børn og unge kan derfor også filosofere om livet, og de oplever verden fra andre perspektiver end voksne gør.

Børn og unge er nogle af de bedste filosoffer, vi har. Hvis man som pædagog arbejder i en daginstitution eller skole møder man børn og unge i forskellige aldersgrupper, som er hver deres sted i livet.

De tager chancer, prøver af, reflekterer, håndterer konflikter, leger og stiller spørgsmål, på en anden måde end voksne gør, fordi det hele stadig er så nyt. Som børnenes kognitive evner udvikles, følger nye spørgsmål til eksistensen, til de sociale fællesskaber og til egen identitet. Mange af spørgsmålene følger børn og unge fra deres spæde start i livet og ind i voksenlivet. Spørgsmål om livet, identitet, karriere og kærlighed.

Ud fra et pædagogisk dannelsesperspektiv har netop dette, at lytte, diskutere, øve turtagning og accept af hinandens forskellige holdninger, en essentiel rolle i at kunne indgå og spille sammen i forskellige sociale fællesskaber, om det

er i dagtilbuddet, skolen, SFO'en, til sport eller i hjemmet.

I forhold til læreplanstemaerne er de filosofiske øvelser med børn med til at understøtte temaer som;

- Kultur, æstetik og fællesskab
- Kommunikation og sprog
- Social udvikling
- Alsidig personlig udvikling

Filosofien blander sig mange steder og berører det enkelte menneske, social aktivitet og mennesket som individ i samfundet.

Hvad er et filosofisk spørgsmål?

Hvorledes et spørgsmål gribes filosofisk an, afhænger af hvordan spørgsmålet undersøges. Hvis det ansues fra flere vinkler, og hvis vi stiller spørgsmål til begrebet, kan vi snakke om, at vi bearbejder spørgsmålet filosofisk.

Når vi snakker om spørgsmål, er det nemt at adskille andre ikke-filosofiske spørgsmål fra de mere filosofiske. Filosofi kræver ingen bestemte svar, da kunsten ved filosofi er at kunne svare ved et nyt spørgsmål. Filosofiske spørgsmål har ikke endegyldige svar, som vi kender det fra matematikken og naturvidenskaben. Her indeholder begge fag empiriske spørgsmål, hvor der findes et facit, et resultat og et endegyldigt svar. Filosofiske spørgsmål søger svar der kan diskuteres, ved at stille nye spørgsmål til emnet, og ved at undersøge erfaringer og forskellige forståelser, for på den måde, at opnå en fælles sandhed om begrebet.

Som voksen og fagperson er det derfor godt at vide, hvordan man skaber rammerne for filosofisk fordybelse. Det kan man gøre ved planlagt eller spontan filosofi. Begge metoder behandler Michael Højlund Larsen i sin bog.

Af Jimmy Thornvig Knudsen
Pædagog, Cand.
Mag. i Anvendt
Filosofi

Spontan og planlagt filosofi

Spontan filosofi kan opstå ud fra børnenes samtaler, hvor pædagogen griber det emne børnene snakker om, og spørger ind til det. På den måde går pædagogen fra passiv observerede til aktiv deltagende i børnenes samtale. Spontan filosofi kan især opstå ved leg, trøstesituationer eller konflikthåndtering, når man som pædagog arbejder med børnehavebørn, skolebørn eller har dem i SFO'en efter skole.

Den planlagte filosofi kan inkluderes i stort set alle skolens fag og i fritiden og er planlagt alt efter emnet og aktiviteten. Filosofien forsøger alene, og i samspil med andre, at skabe meningsdannelse for at opnå en fælles sandhed og forståelse for et givent begreb.

Arbejder man med børn i børnehavealderen, er det godt at have for øje, at børn i den alder gerne vil have noget illustrativt eller noget fysisk, der relaterer sig til emnet, og som de kan se og røre, når der snakkes ved bordet eller i rundkreds.

Hvordan *planlagt filosofi* kunne foregå er vist i eksemplet herunder:

En pædagog har et par bondegårdsdyr med og spørger ind til emnet "Bondegård", da børnene sidder samlet i en rundkreds.

Pædagogen starter med at vise dyrene frem og spørger;

- "Hvad er en bondegård?"
- "Hvilke dyr bor på en bondegård?"
- "Hvad laver en bondemand?"

Pædagogen stiller helt basale spørgsmål, der har til formål at understøtte børnenes fælles forståelse for begrebet "Bondegård". Herefter forsætter pædagogen med at stille nye

spørgsmål til børnenes svar. På den måde laver børnene i fællesskab en *brainstorm* over emnet, som en planlagt filosofisk aktivitet.

Filosofisk samtale understøtter børnenes tænkning i forskellige retninger og gør den enkelte i stand til at anskue en problematik, fra flere forskellige vinkler. Abstrakt, kritisk, logisk mv.

Når man reflekterer, fordyber man sig og det afføder en masse tanker. En sådan refleksionsproces kan give nye og spændende perspektiver på et emne eller spørgsmål, fordi man sætter sig ned og gør noget ved det, man vil vide mere om. Der kan opstå nye spørgsmål og svar, som udvider eller afdækker det, man i første omgang havde sat sig for.

Der findes flere filosofiske øvelser at lave med børn. Jeg vil nu komme ind på 2 øvelser, hvoraf den ene hyppigt bliver brugt i folkeskolen ved emneuger og projektopgaver.

Sokratisk dialogproces

I filosofisk praksis findes der en metode, der hedder *Sokratisk dialogproces*, og som i sin enkelthed går ud på at stille et nyt spørgsmål, efter et svar er givet. En metode mange børn kører efter, uden at vide det. Det er også en god måde at komme rundt om et emne på. Her tænker man ikke kun ud af boksen, men også rundt om boksen. Som deltager prøver man at finde frem til kernen i spørgsmålet, ved at stille forskellige spørgsmål til emnet. Hver gang der svares, stilles et nyt spørgsmål til svaret, og man finder på den måde andre perspektiver og synspunkter på emnet. Sokratiske dialogprocesser kan foretages af børn og voksne, og passer godt ind i pædagogiske som forretningsmæssige sammenhænge med forbrugere, produkter og analyser.

hvis vi stiller spørgsmål til begrebet, kan vi snakke om, at vi bearbejder spørgsmålet filosofisk.

Filosofiske spørgsmål søger svar der kan diskuteres, ved at stille nye spørgsmål til emnet, og ved at undersøge erfaringer og forskellige forståelser, for på den måde, at opnå en fælles sandhed om begrebet.

Øvelsen kan udføres af deltagere helt ned til førskolealderen, hvor man som fagperson kan spørge børnene:

- Hvad er en god skole?
- Hvorfor skal vi gå i skole?
- Hvad er det vigtigste vi lærer i skolen?

Børn i førskolealderen kan forberedes på skolen ved at besøge den, lege med børn fra de første klassetrin og ved at snakke om den, som spørgsmålene ovenover indbyder til.

Brainstorm

Brainstorm er en for de fleste velkendt refleksionsøvelse, der går ud på at skrive alt det ned, der har forbindelse til emnet. Det er især brugt i skoleregi, når et nyt emne tages op på klassen.

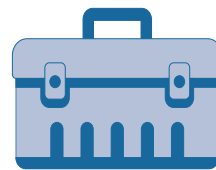
Brainstorm er et brugbart redskab ved større opgaver, så man kommer rundt om emnet og enten indskrænker eller udfolder emnet, afhængig af det ønskede resultat. Det er også måde at komme omkring hin-

andens idéer og tanker på, som er med til at give en fælles forståelse for emnet.

Denne øvelse kan praktiseres af børn ned til børnehavealderen, men her vil det være en idé ikke at køre brainstorm på en tavle, men i stedet at snakke om et emne i en rundkreds, og derved at gøre det til en hyggestund, hvor vi taler sammen. Et emne kunne her være, hvad er en god ven? Eller, som ovenfor, hvad er en bondegård?

Der er ikke noget nyt i at filosofere med børn. Vi kan dog diskutere, hvorvidt vi som fagpersoner burde skabe mere rum for tænkning og fordybelse, om så børnene opholder sig i børnehaven, skolen eller i SFO'en. Når man ser på gevinsterne ved at lade børn filosofere er mit ønske klart, at vi som fagpersoner fremover, forsøger at gribe de spontane stunder, der opstår til filosofisk fordybelse i hverdagen, og at vi engang imellem kan planlægge en stund til filosofisk refleksion med børnene.

Det er godt at undres – hele livet.

Værktøjskassen

Korte spørgsmål til refleksion:

1. Hvordan arbejder I med begreber med børnene?
2. Hvordan udfordrer I børnenes evne til at tænke ud af boksen sammen?
3. Hvilken pædagogisk tilgang har I til filosofisk undren?

Jimmy Thornvig
Knudsen
Skolepædagog,
Cand. Mag i
Anvendt Filosofi
Tjørring Skoles SFO
jimmy-t-knudsen@
hotmail.com

Hvem er Lille Madsen?

- og hvad kendetegner hans hus og hans læreplaner?

PROFIL af Lille Madsens Hus

Velkommen i den aldersintegrerede institution "Lille Madsens Hus". Vores hus er bygget op om historien af Jakob Martin Strid, "Da Lille Madsens Hus blæste væk". Historien starter sådan her:

"En frygtelig storm blæste hen over Eyen ved Skrænten. Stormen rev allermost i Lille Madsens Hus, fordi det lå alleryderst. Den rev huset løs og blæste det afsted ud over slugten. Tak skæbne, tænkte Lille Madsen. - Hvor mon jeg ender."

Således præsenteres man metaforisk for den opgave, der hver dag er os stillet i det pædagogiske arbejde. At hjælpe børn bedst muligt gennem "stormen" inden et stort udviklingskridt. I vores hus kalder vi det "at gøre barnet klar til at mestre det næste". Det er vores kerneopgave. Vi ønsker, at udvikle glade børn i trivsel med selvtilid og højt selvværd.

Vores aktiviteter i huset er fagligt begrundet og med børnenes udvikling som omdrejningspunkt. Vi arbejder med relationspædagogik og er alle uddannede i ICOP. Vi arbejder med "den gode relation". Da vi tror på, at udvikling sker gennem relationen til en betydningsfuld voksen. Vi tilbyder et udfordrende læringsmiljø med støttende og guidende voksne. Vi har fokus på barnets nærmeste udviklingszone. Til dette har vi en personalegruppe på 28 ansatte, hvoraf 4 er mænd. Dette betyder en bred vifte af faglige kompetencer, som vi omsætter til praksis hver eneste dag.

Vi tror på, at sammen er vi stærkere. Vi løfter i flok og komplementerer hinanden. Således kan man også drage paralleller til historien, hvor Maja hæklede grydelapper, smeden smedede hestsko, bageren bage brød, slagteren lavede pølser på sin pølsemaskine, som han selv havde opfundet og byens digter skrev et digt til Lille Madsen. Det hele sendte de op til Lille Madsen på bonbrækerbjerge. - "For Lille Madsen havde brug for mange ting, når han skulle sidde helt alene deroppe". I vores personalegruppe bidrager alle med deres spidskompetencer, hvormed vi skaber det hele menneske.

Fællesskab er et af vores nøgleord. Det er i den grad bundet op på vores tilhørsforhold til "Lille Madsen". En fiktiv person, som alle holder af og føler sig forbundet med. Det være sig blandt såvel voksne som børn. Hos os er der plads til alle, lille som stor, uanset status, religion og evt. handicap. Ingen børn må føle sig alene, udstillet eller forkert.

Vi går ind fortrin på mangfoldighed. Dette kommer særligt til udtryk i vores daglige morgensang, hvor fællesskabsfølelsen er i fokus. Vi har derfor også vores helt egen sang, der kort og godt beskriver vores institution og børnesyn i "Lille Madsens Hus".

Vores læringsmiljø indeholder/byder bl.a. på:

- Fodboldbane
- Bålplads
- Fælles morgensang, hvor medbestemmelse og demokrati er i fokus.
- Nærlegeplads med sandkasse, gynger og klatretårn.
- Motorik rum
- Kreativ rum
- Svævebane
- Vikingeborg
- Eggsplads, hvor der bygges og graves
- En stor naturlegeplads med uanede muligheder for leg og udfordringer

Melodi: Mariehønen Eviggald:
"I lille Madsens nye hus
Der lever vi i sus og dus
Vi leger, griner, vokser, gror
Her er plads til lille og stor

Vi hygger, leger og har bål
Og nogle skyder lidt på mål
Vi mangler dog en lille sø
Til store, mellem, lille fro"

En evaluering kan hurtigt blive til en "sludder for en sladder," derfor tager man i Lille Madsens Hus udgangspunkt i facts i form af tal og pædagogiske faglige diskussioner.

Midt i det himmerlandske landskab, nærmere betegnet i Vesthimmerlands kommune ligger *Lille Madsens Hus*.

På den store legeplads løber børnene rundt, og de leger. Fordelt på legepladsen er børn og pædagoger fuldt optaget af forskellige aktiviteter, der alle taler til børnenes sociale, motoriske, sproglige og naturfaglige kompetencer.

Og det er ikke tilfældigt, hvad pædagogerne laver, det er nemlig valgt nøje ud fra deres meget fine og vel gennearbejdede læreplaner.

Lille Madsens Hus er en integreret daginstitution, der er bygget i 2018, 138 børn er indmeldte, og 32 ansatte er tilknyttet.

Huset er bygget op om fortællingen om Lille Madsen, skrevet af Jakob Martin Strid, og han lever i bedste velgående i husets hverdag, selv om ingen egentlig har set ham sådan rigtig. Han lever igennem de mange fortællinger som pædagogerne fortæller børnene.

Lille Madsen er lille og rund mand, der bærer briller, som altid sidder på hans næsetip. Han er også manden, som passer på institutionen, når ikke der er nogen tilstede. Han passer på huset og udstikker regler, som alle forsøger at efterleve.

Og der er meget at efterleve i en pædagogisk hverdag, blandt andet de lovpligtige læreplaner.

Det pædagogiske grundlag i Lille Madsens Hus, og en beskrivelse af læreplanerne har været udfærdiget i en del år efterhånden. Det er pædagogerne selv, der har medvirket til udfærdigelsen af planerne, på en pædagogisk weekend, hvilket har været en vigtig prioritering. Vigtig fordi de er pædagogernes faglige redskab, og fordi de viser deres pædagogiske overvejelser/refleksioner – og hvordan disse omsættes til praksis. Derfor har vi prioriteret det højt, at det er pædagogerne selv der udarbejder læreplanerne.

For at de pædagogiske læreplaner ikke blot forbliver fine ord på et stykke papir eller unødigt dokumentation af pædagogernes arbejde, er det vigtigt, at fastholde fokus på dem, og ikke mindst at gøre dem ”levende” i hverdagen.

Derfor vælger vi i Lille Madsens Hus at foretage en evalueringsrapport hvert andet år, en rapport som både viser, hvor pædagogerne har deres styrkesider, og hvor der er plads til forbedringer.

En evaluering kan hurtigt blive til en ”sludder for en sladder” på et stykke papir, derfor har man i Lille Madsens Hus forsøgt at tage udgangspunkt i facts i form af tal og pædagogiske faglige diskussioner.

Af Theresa Berg Andersen, Institutionsleder Aldersint. instit. Lille Madsens Hus, Aars.

Kompetencehjulet – Legetek

En evaluering kan hurtigt blive til en "sludder for en sladder" på et stykke papir, derfor har man i Lille Madsens Hus forsøgt at tage udgangspunkt i facts i form af tal og pædagogiske faglige diskussioner.

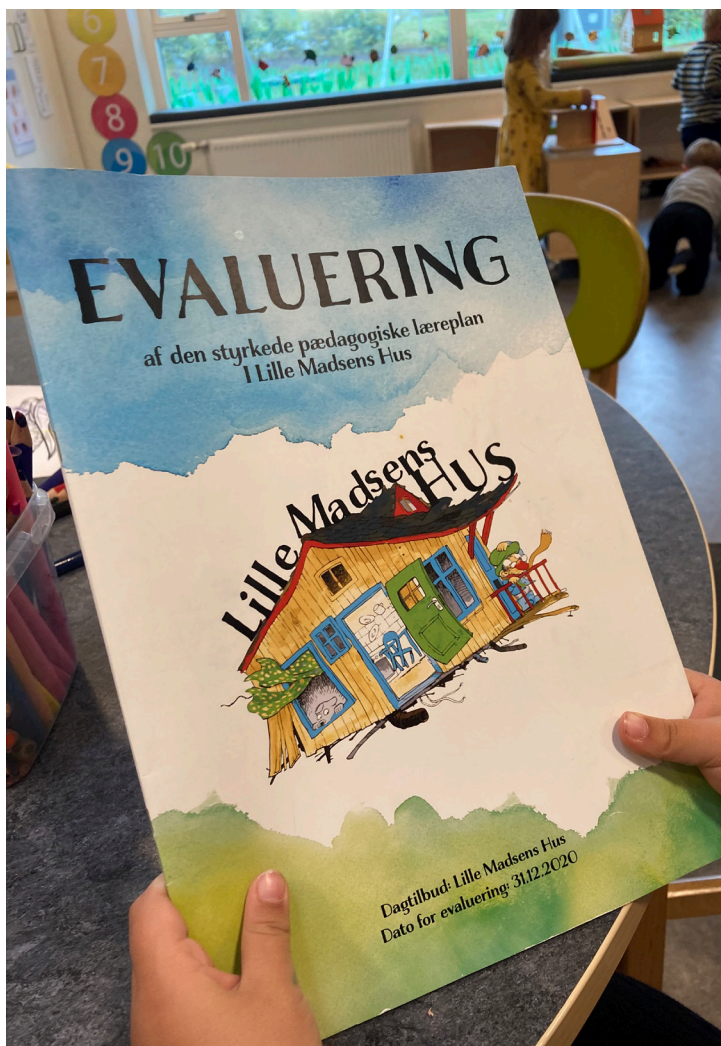
Læreplanstemaer

Vi bruger kompetencehjulet til at screene alle børn individuelt i Lille Madsens Hus ud fra overordnede temaer. Det er fra øverste politiske niveau besluttet, at pædagogerne skal gøre dette, og derfor har vi købt et system kaldet Legetek, som gør det muligt. Og til spørgsmålet om hvorvidt det er tidskrævende, er svaret klart ja, men vi vælger at bruge det konstruktivt. Og så er det altid interessant og se, hvor institutionen dykker.

Vi screener ud fra læreplanstemaerne her:

- Personlige kompetencer
- Krop og bevægelse
- Sproglige kompetencer
- Natur og Naturfænomener
- Kultur og kulturelle
- Sociale kompetencer

Det betyder at alle børns udvikling fra 0-6 år følges nøje. Det giver mulighed for, at der årligt kan trækkes grafer for, hvor børnene har deres styrkesider, samtidig viser den også, hvor pædagogerne kan sætte ekstra ind, hvis der er noget som halter, eller hvis der er særlige bekymringer for et barn.

Pædagogisk læringsmiljø	Leg	Personlige kompetencer	Krop og bevægelse	Sproglige kompetencer	Natur og Naturfænomener	Kultur og kulturelle	Sociale kompetencer
Barnesyn og barneperspektiver	Leg	Personlige kompetencer	Krop og bevægelse	Sproglige kompetencer	Natur og Naturfænomener	Kultur og kulturelle	Sociale kompetencer
Børns leg	Leg	Personlige kompetencer	Krop og bevægelse	Sproglige kompetencer	Natur og Naturfænomener	Kultur og kulturelle	Sociale kompetencer
Det brede læringsblik	Leg	Personlige kompetencer	Krop og bevægelse	Sproglige kompetencer	Natur og Naturfænomener	Kultur og kulturelle	Sociale kompetencer
Sæmspil og relationer	Leg	Personlige kompetencer	Krop og bevægelse	Sproglige kompetencer	Natur og Naturfænomener	Kultur og kulturelle	Sociale kompetencer
Børn i udvalgte positioner og alle børns deltagelse i børnehøjelsesarbejdet	Leg	Personlige kompetencer	Krop og bevægelse	Sproglige kompetencer	Natur og Naturfænomener	Kultur og kulturelle	Sociale kompetencer
Evaluering af pædagogisk praksis	Leg	Personlige kompetencer	Krop og bevægelse	Sproglige kompetencer	Natur og Naturfænomener	Kultur og kulturelle	Sociale kompetencer
Forældre samarbejde om børns trivsel, læring, udvikling og dannelse	Leg	Personlige kompetencer	Krop og bevægelse	Sproglige kompetencer	Natur og Naturfænomener	Kultur og kulturelle	Sociale kompetencer
Sam. overgange	Leg	Personlige kompetencer	Krop og bevægelse	Sproglige kompetencer	Natur og Naturfænomener	Kultur og kulturelle	Sociale kompetencer

Det pædagogiske grundlag

Det pædagogiske grundlag, som også er en del af den styrkede pædagogiske læreplan, evaluerer pædagogerne i deres team, også her samler leder svarene fra alle teams, og det giver et godt overblik over næste års arbejde i institutionen. Ved at pædagogerne drøfter en række spørgsmål i deres team, finder de også selv frem til, hvor teamets stærke og svage sider ligger.

Det er de samme spørgsmål som alle teams svarer ud fra, alle spørgsmål der omhandler:

- Det pædagogiske læringsmiljø
- Børnesyn og børneperspektiver
- Børns leg
- Det brede læringssyn
- Samspil og relationer
- Børn i udsatte positioner og alle børns deltagelse i børnefællesskaber
- Evaluering og pædagogisk praksis
- Forældresamarbejde
- Overgange

Efterfølgende kan leder trække en samlet rapport for samtlige svar. Og disse kan sammenholdes med grafer på alle børn.

Derved opretholdes fokus på fagligheden, og børnene udfordres på de områder, hvor det er vigtigt at sætte ekstra ind.

Et samlet og fint datahæfte

Alt data samles i et udarbejdet hæfte, som alle pædagoger efterfølgende får. Her findes der nedslagsmærker på, hvor pædagogerne sammen kan styrke praksis og understøtte kerneopgaven.

I dette hæfte er der muligheder for at pædagogerne kan skrive deres arbejds-punkter ind, de kan skrive til og arbejde løbende med det igennem en periode på to år.

Den efterfølgende evaluering skulle så gerne vise et positivt udslag på, at

der er arbejdet intenst med opgaverne.

”Vi vil gøre børnene klar til at mestre det næste”

I Lille Madsens Hus har pædagogerne hele tiden kerneopgaven for øje, nemlig at få barnet til at mestre det næste af pædagogiske teorier, hertil kan der nævnes ZUZO og Vygotsky.

Det er de tanker, som ligger til grund for arbejdet med de pædagogiske læreplaner og ikke mindst evalueringsdelen.

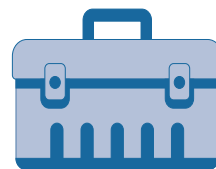
Det tager selvfølgelig tid at udarbejde og evaluere, men det bidrager samtidig til, at børnene udfordres og bliver så dygtige, som de kan.

Pædagogernes faglige stolthed oprettholdes, og kvaliteten og vigtigheden af pædagogens arbejde dokumenteres.

Der er syn for sagen i Lille Madsens hus, her er nogle meget dygtige børn og nogen engagerede voksne, som gør en stor forskel i børnenes hverdag.

Alt data samles i et udarbejdet hæfte, som alle pædagoger efterfølgende får. Her findes der nedslagsmærker på, hvor pædagogerne sammen kan styrke praksis og understøtte kerneopgaven.

Værktøjskassen

Korte spørgsmål til refleksion:

1. Hvordan og hvor tit evaluerer I læreplanen?
2. Hvordan ser I, hvor teamenes stærke og svage sider er?
3. Hvordan dokumenterer I pædagogerne faglige arbejde?

Theresa Berg
Andersen
Aldersint. instit. Lille
Madsens Hus
tba@vesthimmer-
land.dk
Støberivej 14
9600 Aars
Telefon 99667000

**Blå skemaer viste vejen fra praksis til
pædagogisk grundlag
– to faglige fyrtårne fortæller**

Læreplanen blev lavet på grundlag af Tegn på Læring 2's blå skemaer. Ambitionen var, at der skulle udarbejdes 100 blå skemaer både individuelt og i husene i løbet af et år.

"Sofie og Matilde er kommet ind fra legepladsen. Sofie er 3 år og er lige startet i børnehaven. Hun har svært ved at kommet af tøjet. Den voksne opfordrer Matilde til at hjælpe. Matilde hjælper med først at tage støvlerne af og derefter lyne Sofies flyverdragt ned."

Begge piger oplever sig set og hørt. Matilde får lov til at sætte sine kompetencer i spil, Sofie oplever sig forstået og set. Børnene opfordres til at klare alt det, de selv magter. Der er altid en voksen, der hjælper og guider barnet, når det skal tilegne sig nye færdigheder. Børnene lærer at mestre eget liv ud fra de forudsætninger, der er dem givet, og udvikler derved livsduelige kompetencer. (Fra Pædagogisk læreplan for Århusbakken-Midtbyen og Specialområdet, 2021).

Århusbakken, midtbyen og specialområdet (ÅMS) er en daginstitution med fem huse i Silkeborg, med vuggestuer og børnehaver med både almen og 20 §32 pladser.

I Silkeborg Kommune er der udarbejdet en plan for kompetenceløft i dagtilbud. Formålet er at løfte den generelle kvalitet i dagtilbud og bidrage til en vellykket implementering af den styrkede pædagogiske læreplan.

Ny evalueringskultur – 100 blå skemaer

Første gang personalet i ÅMS blev præsenteret for de nye styrkede læreplaner var i juni 2019 på et fælles personalemøde for alle huse med cirka 110 medarbejdere. Ledelsen havde besluttet, at der skulle tages udgangspunkt i *Tegn på Læring 2* (TPL 2: herefter kaldt "det blå skema"), da de så, at denne model kunne tilgodese

fokuspunkter som systematik, evaluering og kvalitetsudvikling. Ved at bruge TPL 2 arbejdes der med dataindsamling, refleksion og evaluering på en gang.

På personalemødet blev personalet delt op i grupper på tværs af husene, hvor der skulle udfyldes blå skemaer om hverdagsrutiner som garderobe, badeværelse, måltid og lignende. Derefter blev der arbejdet i husene med det blå skema, både individuelt og i grupper. Ambitionen var, at der skulle udarbejdes 100 blå skemaer både individuelt og i husene i løbet af det næste år. Det blå skema blev midlet til at nå målet. De 100 blå skemaer skulle danne grundlag for den pædagogiske læreplan for ÅMS. I husene har arbejdet med de blå skemaer set meget forskelligt ud, men det gennemgående for alle huse har været, at det har været et brugbart evalueringsredskab.

Fyrtårnene har skabt netværksgruppe

Hvert børnehus havde valgt en pædagog, der deltog i uddannelsen som fagligt fyrtårn.

De faglige fyrtårne har været og er stadig tovholdere i virkeliggørelse af læreplanen. Alle fyrtårne deltog i uddannelse af tre undervisningsdage over halvandet år, startende i marts 2019. Efter hver uddannelsesgang havde fyrtårnene opgaver med hjem, der sammen med det øvrige personale i børnehusene skulle løses både i teams og individuelt. Arbejdet blev efterfølgende præsenteret for de andre deltagere på næste uddannelsesdag. Dette gav anledning til både drøftelser og god inspiration.

Sideløbende har fyrtårnene i ÅMS etableret en netværksgruppe, hvor læreplans-

Af Anne Laursen & Lea Bæk, faglige fyrtårne i henholdsvis Solsikken og Arnen, Silkeborg

Jeg henter baljen

arbejdet i de enkelte børnehuse blev fremlagt til inspiration og sparring for hinanden. Det, at vi er mange børnehuse, blev på den måde en styrke, da vi kunne løfte og støtte hinanden.

Netværksmøderne blev også brugt til at hjælpe hinanden i gang, for eksempel med gode ideer til at tydeliggøre arbejdet med læreplanen ind i vores allerede eksisterende praksis. Eksempelvis begyndte vi at tage billeder af børn, der deltog i hverdagsrutiner. Billederne satte vi op som collager, der viste det pædagogiske arbejde i hverdagen, både som inspiration for det pædagogiske personale, men også for at fastholde fokus ind i læreplanerne. Billederne blev også sat op til glæde for

børnene og som udgangspunkt for gode snakke med forældrene. I bund og grund gjorde vi det, vi altid har gjort, men med et nyt fokus på læreplanerne, fik vi et redskab til at tale vores pædagogiske praksis op, og derigennem skabe et kompetenceløft i hele personalegruppen.

Fagligt fyrtårn

Lea, fagligt fyrtårn i Specialbørnehaven Solsikken:

Introduktionen af de nye styrkede læreplaner i Solsikken rummede både fordele og udfordringer. En af fordelene var at evaluering ikke var nyt for os, da vi arbejder i en evalueringskultur, hvor handleplaner bruges til at indsamle data og evaluere mål. Derimod var vi ikke vant til at tænke læreplaner ind i vores specialpædagogiske praksis. Da vi havde overvundet den første usikkerhed, fandt vi ud af, at det pædagogiske grundlag i høj grad er det, vi i forvejen arbejder ud fra. Fra at spørge os selv "hvorfor skal vi det," begyndte vi at sige, "det er jo det vi gør", både når vi kiggede på det pædagogiske grundlag og på selve læreplanstemaerne.

Når vi arbejder med højtider, som fastelavn, bliver der udarbejdet et blåt skema, hvor der er fokus på det sansemæssige arbejde med kreative aktiviteter. Arbejdet med det blå skema, giver personalegruppen ejerskab over arbejdet med læreplanstemaerne. Kreative aktiviteter og hverdagsrutiner får en større værdi, da vi får et fagligt sprog for alt det, der ligger ud over vores handleplansarbejde. Samtidig kan vi i højere grad se vores handleplansarbejde ind i læreplanerne, og arbejdet med det pædagogiske grundlag i læreplanen har skabt opmærksomhed på, at leg og børnefællesskaber skal have større værdi i den daglige praksis. Arbejdet i Solsikken har ændret sig fra primært at være på individniveau til at være på gruppeniveau. Børnefællesskaber og legefællesskaber er

blevet en kerneværdi i Solsikken, og selv om vi er en behandlingsinstitution, er vi også en børnehave, hvor det at være barn har værdi i sig selv.

Anne, fagligfyrtårn i vuggestuen Arnen:

I Arnen præsenterede jeg, efter første uddannelsesdag, personalet for den opgave, jeg havde med hjem. Jeg havde valgt, at vi i Arnen skulle sætte "nye øjne og vinkler" på noget, vi allerede gjorde hver dag, nemlig alle hverdagsrutinerne. Fokus skulle være på de rutiner, hvor vi kunne inddrage børnene, som f.eks. at hente våde klude på badeværelset, dække bord, lægge klude ud i vasketøjkurven ect.

Jeg bad personalet tage billeder af de "processer", hvor børnene var med, og at lave et blå skema over "hverdagsrutiner" for stuen. Billederne skulle de sætte op på collager, som inspiration og fastholdelse i den pædagogiske praksis, der allerede var på stuen.

På den måde forenkede vi opstarten med de styrkede læreplaner, så det fra at være noget kæmpestort og uoverskueligt blev trukket helt ned i børnehøjde og var nemt at gå til for personalet. Vi har i mange år arbejdet med SMTTE modellen i Arnen, og nu handlede det om at overføre den erfaring vi havde derfra og sætte det ind i det blå skema i stedet for.

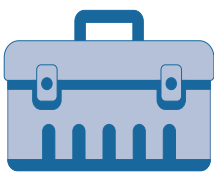
Det var for nogen en stor opgave, men jeg gjorde meget ud af at fortælle, at vi alle øvede os, og at der ikke var noget det var forkert. Det vigtigste var at øve sig i at bruge det blå skema i stedet for SMTTE modellen. På alle personalemøder, mellem uddannelsesdagene, havde vi styrkede læreplaner på som punkt. Her talte vi om, hvordan det gik og var ude i tomandsgrupper, hvor vi snakkede og spurgte ind til hinandens blå skema. Efter hver uddannelsesdag fik personalet en ny opgave, der blev arbejdet med.

Jeg tager selv tøjet af

Kan selv tørre fingrene af

Værktøjskassen

Korte spørgsmål til refleksion:

1. Hvilke rutiner har I for evaluering af læreplanen?
2. Hvad er kerne-spørgsmålene, når I evaluerer lærerplanen?
3. På hvilke områder har arbejdet med læreplanen hos jer ført til øget opmærksomhed og evt. kompetenceløft?

Lea Bæk
Pædagog
21524045
Leafuks.baek@silkeborg.dk
Solsikken
Dybdalsvej 13,
Resenbro
8600 Silkeborg
Kommune

Anne Laursen
Pædagog
20354125
Anne.laursen@silkeborg.dk
Arnen
Åhavevej 48
8600 Silkeborg

I dag bruger vi de blå skemaer, i vores daglige pædagogiske praksis, og de danner et godt fundament og arbejdsredskab for vores årshjul, hvor vi kan hente det blå skema frem fra sidste gang og genbruge erfaringer og sidste års evaluering til at justere og forbedre aktiviteten. Det blå skema har været med til at give alle et fagligt kompetenceløft i styrkede læreplaner og i den daglige pædagogiske praksis i vuggestuen.

Evalueringskultur

På langt de fleste personalemøder de næste to år, var det blå skema et punkt på dagsordenen, så alle fik mulighed for at øve sig i at udfylde skemaet og tænke evalueringskultur af læreplanerne ind i den daglige praksis. De blå skemaer, der blev udarbejdet fra gang til gang, blev udgangspunkt for dialog og diskussion, hvor der var plads til undren og til at stille spørgsmål. Målet var at give mulighed for at øve, øve, øve og blive fortrolige med det blå skema som arbejdsredskab. Sideløbende har personalet været til oplæg om blandt andet læringsmiljøer for at skabe inspiration til det videre arbejde.

Den videre proces

Ledelsen havde valgt en strategi for udarbejdelsen af læreplanen, hvor der skulle tages udgangspunkt i praksis. Ved at bruge de blå skemaer, der var blevet udarbejdet af personalet, som fundament for læreplanen, har det skabt større ejerskab og en genkendelse af vores egen praksis ind i læreplanen. Et år efter det første personalemøde blev de udarbejdede blå skemaer fra alle husene samlet, for at danne grundlag for udarbejdelsen af den pædagogiske læreplan for ÅMS. Vi, Anne og Lea, fik opgaven med at samle alt udarbejdet materiale (de blå skemaer) og skrive det sammen til det, der i dag er den

pædagogiske læreplan for Århusbakken, Midtbyen og Specialområdet. En af udfordringerne i processen var at skrive en læreplan, som rummede både det almene og specialområdet. Her kom de blå skemaer fra de forskellige huse til deres ret, da de gav et tydeligt billede af, at selvom husene er forskellige, arbejdes der alligevel ud fra samme pædagogiske grundlag og evalueringskultur.

Vi dykkede ned i det spændende arbejde med at skrive læreplanen for ÅMS. Over to hele arbejdsdage arbejdede vi med de blå skemaer og praksisfortællinger fra alle børnehuse i ÅMS. Selvom vi har forskellige vilkår og opgaver i forhold til de børn, vi varetager, opdagede vi, at den pædagogiske praksis i bund og grund er den samme. De forudsætninger, børnene har i livet, kan være meget forskellige. I den styrkede læreplan har vi opdaget et fælles sprog og en fælles evalueringskultur, der giver os, det pædagogiske personale i ÅMS, et stort fagligt kompetenceløft, der kommer alle børn til gode.

Hvor er vi nu?

I dag er det blå skema et redskab, der stadig bruges i forbindelse med årshjul og planlægning af aktiviteter og hverdagspraksis. De blå skemaer er tilgængelige for alle medarbejdere og kan derved bruges fra år til år. For eksempel bruges det blå skema i Solsikken til planlægning af det årlige pindsvineløb, så evalueringen af forrige års løb bruges aktivt til planlægning af det kommende løb.

Vi kan se tendenser til, at det bliver et naturligt pædagogisk redskab, som fremmer kvaliteten af vores tilbud. Vi ser også, at der kan være vaner, som vi ikke kan forklare fagligt, og at vores evalueringer af hverdagspraksis er blevet så uantastelige som muligt.

Idé-side

I dette nummer er der nogle 'ide-sider', som skal inspirere andre til aktiviteter, som indeholder ét eller flere læreplanstemaer.

En håndgribelig læreplans-model

Læreplanen skal for mig at se opfattes som et redskab til brug i dagligdagen. Jeg ønsker derfor som leder at sikre mig, at alle har en god forståelse af den og kan bruge den i praksis til de pædagogiske aktiviteter. At de bogstavelig talt altid har den 'ved hånden'.

Jeg har derfor lavet forskellige træmodeller, som jeg først har tegnet op og derefter udsaver jeg dem på en dekupørsav. Så bliver de sprøjtemalet i flotte farver. Hver af de syv enheder har sin egen model.

Jeg oplever en mere engageret studerende/medarbejder, når vi har den konkrete model foran os. Det bliver en bro til at skabe og fastholde en kontinuerlig sammenhæng mellem faglighed og praksis.

Man kan via den 'håndgribelige model' enkeltgøre meget bedre end på et stykke papir. Tage en brik ud, for eksempel "leg", og have en faglig snak. På et stykke papir ville jeg ikke kunne tage en brik væk og det kan måske være med til at forvirre den enkelte. Vi bruger den på samme måde på vores stuemøder, når vi udfylder SMTTE-model.

Vi har lige udfyldt kompetencehjulet på alle børnene og skal nu til at afholde forældresamtaler, hvor den selvfølgelig også vil være på bordet, fordi spørgsmålene i kompetencehjulet er lavet ud fra den styrkede læreplan. Jeg har også brugt den til forældrerådet og til ansættelsessamtaler.

En medarbejder siger om den: "Jeg har altid modellen liggende foran mig, når jeg laver en SMTTE-model. Jeg synes, den giver mening, når jeg kan tage de forskellige brikker ud og kun fokusere på nogle enkelte dele. Dermed bliver den altså også brugt til evaluering, når vi er færdig med vores pædagogiske aktiviteter."

Den har et andet 'blikfang' end det samme på papir.

Idé fra daglig leder Simon Carlsen, Motorikbørnecentret Æblehuset, Algade 55, 6780 Skærbæk

Det er sjovere at se
en lille film end at
læse en lang tekst

Vores læreplan skulle "tale" ud til forældre, derfor har vi fra starten brugt tekst, film og fotos til netop at illustrere dette – i artiklen finder du link til filmene.

Vi går op i, at det, vi skriver i vores Læreplan, også er det, alle kan se i vores daglige pædagogiske praksis. Derfor har vi på vores hjemmeside både et dokument med læreplanen på skrift og videoer for flere pædagogiske grundlag og temaer. Vi har vist videoer til forældre, kollegaer, Dagtilbudsbestyrelse m.fl., og alle har taget godt imod dem.

De følgende afsnit beskrives filmede sekvenser, som vi har brugt til at beskrive vores læreplan. Man vil således kunne dykke direkte ned i praksis hos os og få det begrundet med tekst fra vores læreplan. Klippene er tilgængelige på <https://egeskovbh-viborg.aula.dk/laereplan-i-bil-leder>

Personlig udvikling og læring

"Jeg klarer det, jeg klarer det, jeg skal nok klare det," tænker Dalton. Han har sammen med kammeraterne smidt sko og strømper og er på vej tværs over bækken. Det er tydeligt at se på Daltons blik, at vandet er koldt. En skøn oplevelse på vej hjem fra dagens skovtur, hvor det pædagogiske personale har planlagt denne soppetur i bækken. Vandet er koldt, og vi ser børnenes skuldre trække sig op til deres ører, men de voksnes lyst til at soppe sammen med børnene motiver børnene og følelsen af ubehag bliver til en munter oplevelse. Oplevelsen af at mestre noget, der er svært, skaber tillid til egne potentialer og fordrer til nye mestringer. Barnet oplever og mærker rusen af sejr. Dalton klarede det og fik lys i øjnene.

Af Majbrit Wetke & Trine Knudsen, leder og teamkoordinator i Børnehuset Egeskov og Skovbørnehaven, Bjerringbro.

Kommunikation og sprog

"Kampvognen mangler en kanon." Albert og Owen leger krig i sandkassen, men de mangler en kanon, og forhandler nu om, hvem der skal finde en kanon. De benytter sten-saks-papir-metoden (ses i filmen). Sammen finder de dog på at bruge en tyk pind. "Jaaaaa" bliver der sagt i kor, da de fyrer kanonen af. "Vi mangler soldater," siger Albert. Owen finder små kviste som soldater og sætter agern på toppen af pindene. Nu har soldaterne hjelme på og er klar til kamp. Denne leg understøtter Owen og Alberts verbale og nonverbale sprog. Her er legen øvebane for sprogets udvikling. Senere på dagen sidder Owen og Albert sammen med et pædagogisk personale og læser bog og kigger på billeder. Her kan de koble deres leg til de billeder, de ser i bogen.

Vi følger barnets spor, udvider barnets ordforråd og sprogforståelse med forskellige sprogstrategier, og vi guider til turtagning med skiftevis at lytte og tale.

Natur, udeliv og science

"Kom med i junglen" råber Viktor og kigger på sin ven Yonas, som er lige i hælene på ham. Jaaaa, vi skal på jungleræs, råber Yonas tilbage. Jeg vil være en løve, der løber hurtigt i græsset, siger Viktor og kigger på Yonas og siger waaaaa. Græsset i junglen er så højt, at det kilder dem begge på kinderne. Så vil jeg være en dinosaurflugt, så jeg kan flyve op og vise dig vej, fortsætter Yonas. "Stop" råber Viktor. Han har fået øje på en mariehøne i græsset og kalder på en voksen.

Vi stimulerer barnets nysgerrighed og evne til at finde løsninger, og der opstår en dialog om naturens forunderligheder. Naturoplevelser i barndommen bidrager både til den følelsesmæssige, mentale og fysiske udvikling. Når børn har mulighed for at være i, sanse og opleve naturen på alle årstider i forskelligt vejr og landskaber, styrkes deres sanseapparat og deres motoriske udfoldelse. Børnene kan bygge, skabe, konstruere og udforske forskellige naturmaterialer. At bruge naturen som eksperimentarium og legerum kan danne grundlag for en varig interesse, respekt og ansvarlighed for natur og miljø.

En synlig læreplan

Når du træder ind i vores huse og skov, vil du kunne se, at vi arbejder med Læreplanen. Alle børn har værdi i sig selv og skal have følelsen af at blive set og hørt i hverdagen, dette gør vi i børnehaven, ved at der altid er nærværende voksne omkring børnene, som interesserer sig for dem og deres verden samt interesser.

Mange af drengene går op i dinosaurer. Hvad de spiser de, hvad laver de? Vi leger, at vi selv er dinosaur. Her griber de voksne denne interesse, og vi printer billeder ud af dinosaurer hænger dem op på væggen, med navn, og oplysninger om de er planteædende eller kødædende, ser film om dem, læser om dem, tegner dem og finder vores legetøjsdinosaur frem, så man kan få en leg i gang. Her følger vi barnets spor, er interesseret i deres verden og udforsker den sammen med børnene.

Selvhjulpethed

Vi arbejder med selvhjulpethed ud fra, at alle børn er i læring hele dagen, og at man gennem hverdagsituationer i f.eks. garderoben eller spisesituationen opnår dannelse. Dette gør vi ud fra vores viden om barnets deltagelsesmuligheder, hvad dette gør for barnets selv værd og selvtillid.

Eksempel på dette: når vi skal spise, hjælper børnene med at dække bordet, finde deres drikkedunk, og de hjælper hinanden med at finde deres plads, alle øser også selv op på tallerkenen og sender videre til de andre. I disse situationer hjælper de store de små, og alle bliver udfordret inden for egen udviklingszone.

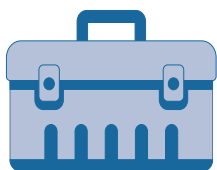
Fællesskab

Alle børn er en del af et fællesskab, vi har fokus på at børnene får øjnene op for hinanden samt udvikler relationer på tværs.

Eksempel på dette: vi arbejder i børnehaven med en ugestruktur, hvor børne til nogle aktiviteter sættes sammen i mindre grupper på tværs af stuerne, køn og alder. I disse grupper er der fokus på relationsopbygning gennem et fælles tredje – ofte naturen, leg med pinde, klatre i træer mm. Her kommer børnenes interesser i fokus, og de kan herigennem danne en fælles historie, der kan arbejde videre resten af dagen.

Proces i arbejdet med læreplanen

I 2018 startede vi arbejdet med at udvikle en "Ny styrket læreplan" med drøftelser omkring, hvordan vi gerne ville have vores læreplan skulle se ud, og hvad der skulle stå. Pædagogisk personale, teamkoordinator og leder var til undervisning. Vi har benyttet flere P-møder med oplæg for hinanden og pædagogiske lørdage på at få det færdige resultat. Alle har været med til at samle fotos og film ind, der kunne benyttes til de forskellige grundlag og temaer. Disse er sat sammen af en pædagog med særlig interesse for Wevideo/Børntube. Vi var enige om at læreplanen skulle kunne bruges som et opslagsværk til os selv, studerende m.fl., således at vi sammen kan sikre, at det vi siger i læreplanen, også er det, man kan se i vores daglige pædagogiske praksis. Derfor har vi senest her i 2022 evalueret og rettet læreplanen til, så den passer endnu bedre til vores praksis.

Værktøjskassen

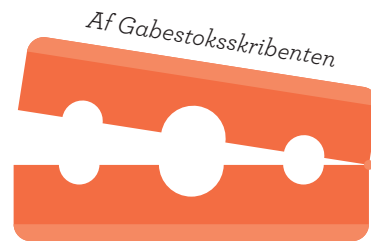
Korte spørgsmål til refleksion:

1. I hvilken form møder jeres forældre dagtilbuddets læreplan?
2. Fører den form I benytter til dialog med forældre, bestyrelse og eksterne om læreplanen?
3. Ville film gøre det lettere for nogle af jeres forældre at få indblik i jeres pædagogik?

Majbrit Wetke, børnehusleder
Børnehuset Egeskov og Skovbørnehaven
Skovparken 2, DK- 8850 Bjerringbro
Direkte tlf.:
23 60 39 97
Mail:
mwe@viborg.dk

G A B E S T O K K E N

Valg mig her og valg mig der

OBS! Advarsel for folk med dårlige nerver og synsforstyrrelser: Der kan forekomme omstændelige sætninger og sludderogvrøvl i nedenstående tekst. Er du bange for det, så kontakt mig og vi kan hænge ud sammen (fik du fat i ordspillet? – hænge ud sammen? – med en gabestoksforvalter!!!)

Det er sandelig ikke altid lige nemt at være gabestoksforvalter! Jeg har mødt mange pædagoger, der troede, at det var nemmere end at pille næse.

Det er det ikke!!! Så er der ikke mere at sige i den henretning (fik du fat i..?).

Tag nu det med valget. Det har lige fundet sted¹. Alle kender tallene, men vi kender i skrivende stund endnu ikke alle konsekvenserne. Én ting er dog vist sikkert: Der synes ikke at være flertal for at stoppe implementeringen (et ord jeg måtte slå op i Gabestoksordbogen) af minimumsordningen (et andet vanskeligt ord).

Nok tager jeg folk ved halsen og nok knæler de for mig, men jeg er ikke uden følelser for de mindste i vores land. Så, dét er jeg kæmpeglad for (det med minimumsnormeringen). Lad mig understrege at vi i gabestoksfagforeningen (et tredje ...) og i 0-14 ikke er partipolitiske, så i konstateringen ovenfor er der kun børnepsykologi- og pædagog sympati bagved.

Men tilbage til indledningen ('det er sandelig ikke altid nemt...'): Jeg havde på forkant (vi gabestoksforvaltere er glade for *kanter* – for eksempel dem folk kan læne halsen imod - hæ hæ) og vi er i øvrigt kendte for at være ret kantede i vores job og meninger. Jo, jeg havde på forkant bestilt ekstra gabestokke til de politikere, der kunne finde på at stoppe minimumsnormeringen og andre fremskridt. 90 gabestokke i alt, for nu at være helt præcis.

Men disse mørkemænd og mørkekvinder (dette er ikke ment racistisk!) fik jo ikke flertal alligevel – så nu er jeg *brændt inde med* (håber I fik fat i ordspillet kære kolleger, som brænder hekse af) disse mange gabestokke. De er derfor nu til salg! Måske kan du bruge dem lokalt til politikere i byrådet, som tror børn er lavet af plastic? Og tror at pædagoger er robotter?

Kontakt mig og få et tilbud. Måske kan nogle også bruge dem som brænde, der jo er voldsomt dyrt for tiden.

Fik du fat i budskaberne i ovenstående gang ordskvalder? Så skriv dem til mig, for jeg er ret usikker på meningen med det hele.

Men jeg forbliver deres ærbødige gabestoksskribent og jeg er altid på vagt for sager, der ellers kan føles snærende om halsen! (fik I fat i ordspillet i sidste sætning?).

¹ Disse linjer skrives om morgenen den 2. november, mens vores statsminister er på vej til at besøge dronningen og jeg skal snart sørge for at andre er ophængte

Spændende og vedkommende BØGER fra vores forlag

Helt ny bog!

16 kendetegn ved lav kvalitet i dagtilbud

(2022) - med en gennemgang og eksemplificering af, hvordan man i sin egen og i andres institution kan genkende lav kvalitet!

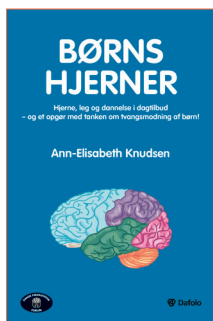
112 sider, 245 kr.

Eventyrværksted

Lær at fortælle kreativt for børn. Af Anette Jahn.

152 sider. Pris: 248 kr.

Børns hjerner

Hjerne, leg og dannelse – om børns hjerner fra 0-6 år – og et opgør med tanken om tvangsmodning af børn. Af Ann-Elisabeth Knudsen.

140 sider. Pris: 275 kr.

Science i dagtilbud - børn og pædagoger undersøger naturens lovmæssigheder

Stig Broström og Thorleif Frøkjær. Teori og praksis.

112 sider. Pris: 198 kr.

0-14 2/2015 om:

'Børns krop, følelser og seksualitet'

Genoptrykt flere gange! Noget af det bedste der findes om emnerne!

100 sider. 108 kr.

På nogle af bøgerne er der ekstra rabatter (fx 'Jubelrabat') - se nærmere på paedagogiskforum.dk.
Skal bøgerne sendes, kommer der forsendelse på.

Dansk Pædagogisk Forum
Høegh-Guldbergs Gade 51
DK-8000 Aarhus C.

Tlf.: 86 18 78 88
Mail: bogbutik@paedagogiskforum.dk
www.paedagogiskforum.dk

0-14 TIDSSKRIFTET

- i løssalg eller abonnement

- 014** 1/91: Forældresamarbejde 2. oplag
- 014** 1/92: Hvad er pædagogik 2. oplag
- UDSOLGT 014** 2/92: Legen, fantasien og livet
- UDSOLGT 014** 3/92: Indretning af institutioner
- UDSOLGT 014** 4/92: Blå bog
- UDSOLGT 014** 1/93: Konflikter og arbejdsmiljø
- UDSOLGT 014** 2/93: Udeliv og udeleg: Indretning af legeplads
- UDSOLGT 014** 3/93: Selvbestemmelse og børns rettigheder
- UDSOLGT 014** 4/93: Lad kreativiteten leve!
- UDSOLGT 014** 1/94: Venner og uvenner
- UDSOLGT 014** 2/94: Børn og natur
- UDSOLGT 014** 3/94: Urolige børn
- UDSOLGT 014** 4/94: Udviklingsarbejder
- UDSOLGT 014** 1/95: Milde/vilde drenge/piger
- 014** 2/95: Fremtidens pædagog
- UDSOLGT 014** 3/95: Virksomhedsplaner
- UDSOLGT 014** 4/95: Drama, eventyr, fortælling
- UDSOLGT 014** 1/96: Musik & sang 2. oplag
- UDSOLGT 014** 2/96: Måltidernes ABC
- UDSOLGT 014** 3/96: Det nye børneliv
- UDSOLGT 014** 4/96: Iagttagelser, 4. oplag
- UDSOLGT 014** 1/97: Når personalet samarbejder...
- UDSOLGT 014** 2/97: Værkstedet
- UDSOLGT 014** 3/97: Sæt grænsen!?
- UDSOLGT 014** 4/97: Leg og legetøj
- UDSOLGT 014** 1/98: Ny i institutionen
- 014** 2/98: Sproglig udvikling og skolestart, 2. oplag
- UDSOLGT 014** 3/98: Etik, værdier dokumentation, 2. oplag
- UDSOLGT 014** 4/98: Kommunikation med børn
- UDSOLGT 014** 1/99: Tid
- 014** 2/99: Stuer eller ej
- UDSOLGT 014** 3/99: Børn og bevægelse
- UDSOLGT 014** 4/99: Institutionen som arbejdsplads
- 014** 1/00: Børn og seksualitet
- 014** 2/00: Ture ud af huset
- 014** 3/00: Leg og læring
- 014** 4/00: Den nye forældregeneration
- 014** 1/01: Signalement af den moderne pædagog
- 014** 2/01: Sig pænt farvel
- 014** 3/01: Samarbejde om truede børn
- 014** 4/01: Sådan er vores institution indrettet
- 014** 1/02: Værdier i pædagogikken
- 014** 2/02: Nyere forskning i børn og daginstitutioner
- 014** 3/02: Børn i sorg
- 014** 4/02: Når taget løfter sig
- 014** 1/03: Når *børn* skælder ud
- 014** 2/03: Børn leger
- 014** 3/03: Børn laver billeder
- 014** 4/03: Organisering af dagligdagen i institutionen
- 014** 1/04: Børns relationer og sociale udvikling
- 014** 2/04: Børn leger og lærer i naturen, 2. oplag
- 014** 3/04: Iagttagelse af børn, pædagogik, personale
- 014** 4/04: Hvordan får jeg det sagt?
- 014** 1/05: Pædagogiske læreplaner – de første erfaringer
- 014** 2/05: Legepladser – lege og indretning
- UDSOLGT 014** 3/05: Pædagogisk dokumentation
- 014** 4/05: Lederen og personalet – Personalet og lederen
- 014** 1/06: Stress i institutionen – hos børn og voksne
- 014** 2/06: Evaluering – blandt andet af pædagogiske læreplaner
- 014** 3/06: Brug af værksteder – fra vuggestue til fritidshjem
- 014** 4/06: Fortæl en historie!
- UDSOLGT 014** 1/07: Anerkendende pædagogik i praksis
- 014** 2/07: Det gode forældremøde
- 014** 3/07: Børn med vanskelig baggrund
- 014** 4/07: Konflikter blandt børn
- 014** 1/08: Sundhed i institutioner
- 014** 2/08: Sprogvurderinger – og børns sproglige udvikling
- 014** 3/08: Humor i pædagogikken
- 014** 4/08: Børneopdragelse i hjem og institutioner
- 014** 1/09: Anerkendende pædagogik i hverdagen

- 014** 2/09: Overgange
- 014** 3/09: Nye ledelsesformer og nyt indhold
- 014** 4/09: Børns læring
- 014** 1/10: Mad og madpædagogik
- 014** 2/10: Børns hjerner
- 014** 3/10: Børn med særlige behov
- 014** 4/10: Pas på legen!
- 014** 1/11: Tegne/male/forme/indrete – metoder og ideer
- 014** 2/11: Udeliv på hundrede måder
- 014** 3/11: Hverdag, pædagogik og organisering i institutioner anno 2011
- 014** 4/11: Anerkendende kommunikation – specielt mellem de voksne
- 014** 1/12: Inklusion og børnefællesskaber
- 014** 2/12: Pædagogiske læreplaner, version 2.0
- 014** 3/12: IT i institutionen
- 014** 4/12: Ledelse af dagtilbud – Nye udfordringer
- 014** 1/13: Børn med udfordringer – En oversigt
- 014** 2/13: Personlig og faglig udvikling for dig som pædagog
- 014** 3/13: Nutidens og fremtidens børn, forældre og institutioner
- 014** 4/13: Relationer mellem børn - og inddragelse af børn
- 014** 1/14: Anerkendende pædagogik og inklusion, version 2.0
- 014** 2/14: Børn, motorik, sansning, bevægelse
- 014** 3/14: Pædagogiske forløb ud fra emner
- UDSOLGT 014** 4/14: Børns sprog
- 014** 1/15: Forældresamarbejde – metoder og principper
- 014** 2/15: Leg for livet
- 014** 3/15: Didaktik i daginstitutionen
- 014** 4/15: Børns krop, følelser og seksualitet
- 014** 1/16: Ny pædagogisk/psykologisk forskning
- 014** 2/16: Gode dagtilbud kan løfte de udsatte og sårbare børn
- 014** 3/16: Ro i dagtilbuddet!
- 014** 4/16: Pædagogiske læreplaner anno 2016
- 014** 1/17: Inklusion i daginstitutioner anno 2017

- 014** 2/17: Daginstitutionernes betydning og nedskæringerne indflydelse
- 014** 3/17: Børnefællesskaber, samlinger og venskaber
- 014** 4/17: Det æstetiske i den pædagogiske praksis
- 014** 1/18: Indretning af lege- og læringsmiljøer
- 014** 2/18: Anerkendelse og inklusion, også i grupper
- 014** 3/18: Omsorg for det enkelte barn og arbejdet med dannelse
- 014** 4/18: De nye læreplaner. Introduktion samt de første eksempler og erfaringer
- 014** 1/19: De 0-1 årige
- 014** 2/19: De 2-3 årige
- 014** 3/19: De 4-5 årige
- 014** 4/19: De 6-14 årige
- 014** 1/20: Leg – og hvordan børn leger og lærer med hele kroppen
- 014** 2/20: Møbler, materialer og indretning
- 014** 3/20: Ledelse af institutioner
- 014** 4/20: De nye, styrkede pædagogiske læreplaner
- 014** 1/21: Pædagogik i en Coronatid
- 014** 2/21: Udendørs pædagogik – mål og ideer
- 014** 3/21: Læringsmiljøer – eksempler og ideer
- 014** 4/21: Børn, hjerner, stress, leg, læring
- 014** 1/22: Nye ideer og ny inspiration til personalesamarbejdet
- 014** 2/22: Nye ideer og ny inspiration til forældresamarbejdet
- 014** 3/22: Nye ideer og ny inspiration til lederens arbejde
- 014** 4/22: Nye ideer og ny inspiration til de pædagogiske læreplaner

PRISER OG ÅRGANGE

Fra 1991 – 2003: TILBUD	48 kr.
Fra 2004	95 kr.
Fra 2014	108 kr.
Hele årgange (fire numre):	345 kr.
Hele årgange, stud.	225 kr.
Årsabonnement for 2023:	395 kr.
Årsabonnement for 2023, studerende:	275 kr.

0-14 i 2023

NR. 1-2023: NÅR BØRN IKKE TRIVES ...

... vil ensomhed og mangelfulde relationer til andre være fremtrædende.

I dette temanummer beskrives årsagerne nærmere og samtidig giver flere forskellige dagtilbud bud på initiativer, de har taget for at fremme de gode relationer, venskaberne, kontakterne, varmen, omsorgen.

NR. 2-2023: DEN VIDUNDERLIGE LEG

I dette temanummer får man en lang række konkrete ideer til mere leg fra pædagoger i andre dagtilbud. Lige til at blive inspirerede af! Men også bud på, hvorfor leg og legegrupper er så afgørende for børn og deres udvikling. Og - at ikke alle børn altid har lige nemt ved at lege.

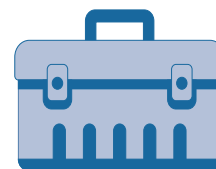
NR. 3-2023: BÆREDYGTIGHED I DAGTILBUD

I dette temanummer er der mange beretninger fra dagtilbud, der har arbejdet med deres mad, indretning, materialer, økonomi for at blive mere bæredygtige. Nummeret har også flere artikler om at medinddrage børnene i affaldssortering, genbrug, jord til bord, give dem viden og bevidsthed om naturen og meget mere.

NR. 4-2023: MERE MEDBESTEMMELSE TIL BØRNENE

I dette temanummer får man masser af inspiration til både overvejelser og konkrete pædagogiske aktiviteter, der kan fremme børns indsigt i og medbestemmelse over deres egen hverdag. Samt til at udvikle en god balance mellem medbestemmelse og at blive passet på.

Det bliver en super årgang med meget aktuelle emner - med meget konkret inspiration til pædagogiske aktiviteter - med meget stof til refleksion!

Alle numre indeholder 'Værktøjskassen' som er inspiration til workshops for personalet baseret på artiklerne.

0-14 - SOM DIGITALT!

Dette var gratis i 2022 og for at få alle med, er det også gratis i 2023!!!

Man kan altså enten få det på papir - eller som digitalt - eller begge dele!

Høgh-Guldbergs Gade 51 · 8000 Århus C
Telefon: 86 18 78 88 · bogbutik@paedagogiskforum.dk
Besøg vores hjemmeside - www.paedagogiskforum.dk:

- Pædagogisk faglitteratur
- Konferencer
- Oplægsholdere

Køb og abonnement:

Tidligere numre: Se side 90-91.

Abonnement 2023: 395 kroner inkl. moms og forsendelse. (Studerende - angiv studienummer - 275 kroner inkl. moms og porto).

Der indgår også en gratis digital udgave i et abonnement (skal bestilles)